

TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

**DENEME VE MAKALE TÜRLERİNİN ÖĞRETİLME GÜÇLÜKLERİ
VE ÖĞRENİLME DÜZEYLERİ (11. SINIF ÖRNEKLEMİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra AKDİN

TRABZON
Haziran, 2019

TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

DENEME VE MAKALE TÜRLERİNİN ÖĞRETİLME GÜÇLÜKLERİ
VE ÖĞRENİLME DÜZEYLERİ (11. SINIF ÖRNEKLEMİ)

Esra AKDİN

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce Yüksek
Lisans Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin Danışmanı
Doç. Dr. Erhan DURUKAN

TRABZON
Haziran, 2019

Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. 28/06 /2019

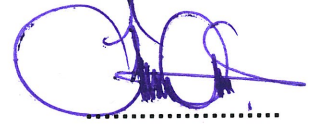
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Erhan DURUKAN

Üye : Prof. Dr. Bilal KIRIMLI

Üye : Doç. Dr. Sedat MADEN

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Bülent GÜVEN
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Esra AKDİN
28 / 06 / 2019

ÖN SÖZ

Eğitim öğretim anlayışının temelini öğrencilerin düşünce ve hayal güçlerinin ışığında bilgi edinebilmeleri oluşturur. Duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde ifade edebilen, kendi kültür ve dil mirasına sahip çıkması gerektiğinin bilincinde olan, araştırmaktan ve öğrenmekten kaçınmayan, kendini yenileyen ve sürekli geliştiren nesiller yetiştirmek toplumsal gelişme için temel teşkil eder. Bu noktada eğitim öğretimin genel amaçları belirlenmiş ve bu amaçlara ulaşabilmek için eğitim öğretim programları hazırlanmıştır.

Ortaöğretim seviyesine gelmiş öğrencilerin belli başlı değerleri, bilgileri ve becerileri kazandığı düşünöldüğünde üretmeye, düşünmeye, geliştirmeye ve araştırmaya açık hâle geldikleri söylenebilir. Dil ve anlatım programları da bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla çok yönlü bir şekilde hazırlanıp bu dört yıllık süreçte onlara bu özellikleri kullanmaya teşvik edecek bir şekilde imkân tanımaktadır. Öğrencinin eğitim öğretimin merkezinde yer aldığı, yaparak yaşayarak öğrenmenin önem kazandığı bir anlayışta herhangi bir konuda bireyin duygu ve düşüncelerini, kendi çizgisini belirleyerek ifade edebildiği en önemli yazı türü olan denemenin ve doğru bilgiye ulaşmak için araştırma, inceleme, düşünüp değerlendirme ve bilgileri güncelleme amacıyla oluşturulan yazı türü olan makalenin programın amaçlarına hizmet etme konusunda önemli bir yere sahip olduğu düşünölmektedir.

Bu çalışmayı hazırlama sürecinde tez danışmanlığımı üstlenip büyük bir sabırla yıllarca bu tezin planlanmasını ve hazırlanmasını sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Erhan DURUKAN'a gönölden teşekkür ederim. Her durumda maddi ve manevi desteğini benden eksik etmeyen aileme, çalışmalarım sırasında vaktini çaldığım minik meleğim Elif Azra AKDİN'e ve dünyaya getireceğim oğlum Ali Kağan AKDİN'e, bu çalışmayı bitirmemin asıl sebebi olan en kıymetlim anneme minnetle...

Haziran, 2019

Esra AKDİN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	1
1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	4
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1. 4. Araştırmanın Varsayımları	5
1. 5. Tanımlar	5
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	6
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	6
2. 1. 1. Dil ve Anlatım Dersinin Önemi	6
2. 1. 2. Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı	8
2. 1. 3. Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programının Yapısı.....	9
2. 1. 4. 11. Sınıf Dil ve Anlatım Dersi Programı (2005) ve Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programına Genel Bir Bakış	11
2. 1. 5. 2005 Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı 11. Sınıf İçeriğinde Metin	15
2. 1. 5. 1. Metin Kavramı	16
2. 1. 5. 2. Metin Türleri	18
2. 1. 5. 2. 1. Öğretici Metinler.....	20
2. 1. 5. 2. 1. 1. Mektup	21
2. 1. 5. 2. 1. 2. Günlük (Günce).....	22
2. 1. 5. 2. 1. 3. Anı (Hatıra).....	23
2. 1. 5. 2. 1. 4. Biyografi ve Otobiyografi.....	24
2. 1. 5. 2. 1. 5. Gezi Yazısı (Seyahatname).....	26
2. 1. 5. 2. 1. 6. Sohbet (Söyleşi)	27

2. 1. 5. 2. 1. 7. Haber Yazıları	28
2. 1. 5. 2. 1. 8. Fıkra (Köşe Yazısı)	30
2. 1. 5. 2. 1. 9. Eleştiri (Tenkit)	32
2. 1. 5. 2. 1. 10. Deneme.....	34
2. 1. 5. 2. 1. 10. 1. Deneme Türünün Tanımı ve Özellikleri	34
2. 1. 5. 2. 1. 10. 2. Deneme Türünün Sınıflandırılması.....	38
2. 1. 5. 2. 1. 10. 3. Deneme Türünün Tarihî Gelişimi.....	39
2. 1. 5. 2. 1. 11. Makale.....	40
2. 1. 5. 2. 1. 11. 1. Makale Türünün Tanımı ve Özellikleri	40
2. 1. 5. 2. 1. 11. 2. Makale Türünün Sınıflandırılması.....	44
2. 1. 5. 2. 1. 11. 3. Makale Türünün Tarihî Gelişimi.....	44
2. 1. 5. 3. Deneme ve Makale Türlerinin Karşılaştırılması.....	45
2. 1. 6. Konu Alanıyla İlgili Araştırmalar	47
2. 2. Literatür Taramasının Sonucu	50
3. YÖNTEM	52
3. 1. Araştırmanın Modeli	52
3. 2. Araştırma Grubu.....	52
3. 3. Verilerin Toplanması.....	53
3. 3. 1. Başarı Testi.....	53
3. 3. 2. Deneme Yazma Çalışmaları	54
3. 3. 3. Mülakat Formu	55
3. 4. Verilerin Analizi.....	55
4. BULGULAR.....	57
4. 1. Öğrencilerden Elde Edilen Bulgular	57
4. 1. 1. Başarı Testlerinden Elde Edilen Bulgular	57
4. 1. 1. 1. Deneme ile İlgili Sorular.....	57
4. 1. 1. 2. Makale ile İlgili Sorular.....	58
4. 1. 1. 3. Deneme-Makale ile İlgili Sorular	60
4. 1. 2. Deneme Yazma Çalışmalarından Elde Edilen Bulgular.....	61
4. 2. Öğretmenlerden Elde Edilen Bulgular.....	63
4. 2. 1. 1. Soruya İlişkin Bulgular.....	63
4. 2. 2. 2. Soruya İlişkin Bulgular.....	65
4. 2. 3. 3. Soruya İlişkin Bulgular.....	65
4. 2. 4. 4. Soruya İlişkin Bulgular.....	66
4. 2. 5. 5. Soruya İlişkin Bulgular.....	67

4. 2. 6. 6. Soruya İlişkin Bulgular.....	69
4. 2. 7. 7. Soruya İlişkin Bulgular.....	70
4. 2. 8. 8. Soruya İlişkin Bulgular.....	71
5. TARTIŞMA	73
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	77
6. 1. Sonuçlar	77
6. 2. Öneriler	78
6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	78
6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	79
7. KAYNAKLAR	80
8. EKLER	85
9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	96

ÖZET

Deneme ve Makale Türlerinin Öğretilme Güçlüğü ve Öğrenilme Düzeyleri (11. Sınıf Örnekleminde)

Türkçeyi doğru kullanabilen, diline vakıf, kendini doğru ifade edip düşüncelerine en uygun türü ortaya koyabilen, araştıran ve inceleyen bir öğrenci yetiştirebilmek metin türlerinin öğretilmesinde temel amaçtır. Bu doğrultuda öğrencilerin deneme ve makale türlerini öğrenme düzeylerinin ve öğretmenlerin eğitim-öğretim sürecinde yaşadıkları öğretme güçlüklerinin tespiti bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada hem nicel hem de nitel verilerden yararlanılmıştır. Bu nedenle karma desenlidir. Araştırma grubunu Trabzon ilinin Beşikdüzü ilçesinde bulunan altı farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim gören rastgele seçilmiş birer sınıfta bulunan 122 tane 11. sınıf öğrencisi ve aynı ilçede 11. sınıf seviyesinde Dil ve Anlatım dersine giren 15 Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni oluşturmaktadır. Öğrencilere deneme ve makale türleriyle ilgili bilgilerini ölçmek amacıyla 20 çoktan seçmeli ve 10 doğru-yanlış sorusu olmak üzere 30 soruluk başarı testi uygulanmıştır. Aynı zamanda deneme konusu işlendikten sonra öğrencilerden konu serbest bırakılarak deneme yazma çalışmaları yapmaları istenmiştir. Bu çalışmalar için öğrencilere bir hafta süre verilmiştir. Öğretmenlere ise 8 sorudan oluşan bir mülakat formu hazırlanmış ve bu form elden dağıtılıp bir süre sınırlaması yapılmadan öğretmenlerin cevaplarını yazmaları istenmiştir. Bu çalışmada başarı testinin bulguları analiz edilirken her bir çoktan seçmeli sorunun doğru cevabına 4, doğru-yanlış sorularının doğru cevabına ise 2 puan verilmiştir. Her soruya ilişkin verilen cevapların ortalamaları ve başarı yüzdeleri hesaplanmıştır. Öğrencilerin yazma çalışmaları ise MEB tarafından hazırlanan 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Yazılı Anlatım Değerlendirme Formu'nda yer alan ölçütlere ve puan değerlerine uygun olarak incelenmiştir. Mülakat formları ile elde edilen bulgular üzerinde kategorisel içerik analizi yapılmıştır.

Araştırmanın sonunda deneme ve makale türlerinin öğretici metinler arasındaki yeri, birbirleriyle ve diğer türlerle karıştırılıp karıştırılmadığı ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Aynı zamanda bu türlerin öğretilmesinde yaşanan anlatım tekniklerini kullanamama, kelime dağarcığının yetersizliği, öğrencilerin ilgi ve isteğini derse yönlendirememesi gibi sorunlar belirlenmiştir. Bu sorunlara yönelik olarak çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metin, Öğretici Metin, Deneme, Makale, Öğrenilme Düzeyi, Öğretilme Güçlükleri

ABSTRACT

Difficulty in the Teaching of the Essay and Article Genres and Their Levels of Being Learned (In the 11th Grade Sample)

Being able to educate a student who can use Turkish in the right way, has a grasp of his/her language, can express himself/herself in the right way and present the most appropriate genre for his/her thoughts is the main aim in the teaching of text types. Accordingly, the determination of students' learning level of essay and article genres and the teaching difficulties, which they have experienced throughout the education process, constitute the aim of this research.

Both quantitative and qualitative data were utilised in this research. Therefore, it has a combined pattern. The study group was composed of 122 11th grade students in randomly selected classes and 15 Turkish Language and Literature teachers teaching the Language and Expression course on the level of 11th grade in the district of Beşikdüzü, province of Trabzon. A success test composed of 20 multiple-choice questions and 10 true-false questions, i.e. 30 questions in total were applied in order to measure students' knowledge regarding the essay and article genres. After the essay topic was addressed, the students were asked to make essay-writing practice on any topic. A period of one week was given to students for these studies. On the other hand, an interview form made up of 8 questions was prepared for teachers and this form was delivered by hand. Students were asked to write their answers without a time restriction. In this test, while the findings of the success test were analysed, 4 points were given for each right answer to a multiple-choice question and 2 points were given for the right answer to true-false questions. The means of the answers given to each question and their success ratios were calculated. On the other hand, students' writing studies were examined in accordance with the criteria and point values in the Written Expression Evaluation Form being in the 2005 Turkish Course Teaching Program prepared by the Ministry of National Education. Categorical content analysis was performed on the findings obtained with interview forms.

At the end of the research, results were obtained regarding the place of essay and article genres among the didactic texts and whether they were mixed with each other and other genres. At the same time, problems were determined such as not being able to use the expression techniques, the insufficiency of vocabulary, not being able to orient

students' attention and demand to the class. Solution recommendations were presented regarding these problems.

Keywords: Text, Didactic Text, Essay, Article, Learning Level, Teaching Difficulties

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	2005 DADÖP Sınıf Seviyesinde Ünite ve Konu Dağılımı Tablosu	10
2.	2005 DADÖP 11. Sınıf Hedef-Kazanım Tablosu	12
3.	2018 Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı Kazanım Sayıları	14
4.	Deneme ve Makale Türlerinin Karşılaştırılması	47
5.	Araştırma Grubunun Cinsiyet ve Lise Dağılımı	52
6.	Başarı Testi Sorularına Ait Madde Güçlük İndeksi ve Konu Dağılımı Tablosu	53
7.	Yazılı Anlatım Değerlendirme Formu	54
8.	Deneme Türü ile İlgili Sorulara İlişkin Bulgular	57
9.	Makale Türü ile İlgili Sorulara İlişkin Bulgular	59
10.	Deneme-Makale ile İlgili Sorulara İlişkin Bulgular	60
11.	Deneme Yazma Çalışmalarının Biçime İlişkin Bulguları	61
12.	Deneme Yazma Çalışmalarının Dil ve Anlatıma İlişkin Bulguları	62
13.	Deneme Yazma Çalışmalarının Yazım ve Noktalamaya İlişkin Bulguları	63
14.	1. Soruya İlişkin Bulgular	64
15.	2. Soruya İlişkin Bulgular	65
16.	3. Soruya İlişkin Bulgular	66
17.	4. Soruya İlişkin Bulgular	66
18.	5. Soruya İlişkin Bulgular	67
19.	6. Soruya İlişkin Bulgular	69
20.	7. Soruya İlişkin Bulgular	70
21.	8. Soruya İlişkin Bulgular	71

KISALTMALAR LİSTESİ

- Akt.** : Aktaran
DADÖP : Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
s. : Sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri
yy. : Yüzyıl

1. GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın temelini oluşturan araştırmanın amacına, gerekçe ve önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına ve araştırmayla ilgili temel kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Millî Eğitim Bakanlığının hazırlamış olduğu yeni eğitim-öğretim sistemi öğrenciyi eğitim-öğretim etkinliğinin merkezine alıp öğretmeni, öğrenciyi bilgiye ulaşmak için bir rehber hâline getirmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın dayandırıldığı yapılandırmacı yaklaşım öğrenciyi merkeze alan, öğrenme sürecinde aktif kılan; öğretmeni de yol gösterici ve yardımcı olarak gören bir anlayıştır. Yapılandırmacılık öğrenen ile öğretene arasındaki ilişkiyi –Vygotsky'nin düşünce sisteminde vurgulandığı gibi- usta çırak ilişkisi olarak ele alır. Bu ilişki bir konuyla ilgili beceriler kazanılınca bitmez. Yeni bir konu ve yeni beceriler gündeme gelir. Bundan dolayı öğrenme sürecinde bir dinamiklik söz konusudur. “Öğrenmesini bilmeyen öğrenci yoktur, öğretemeyen öğretmen vardır” anlayışı yerine “öğretmenleşen öğrenciler yetiştirme” anlayışı yeni programla birlikte önem kazanmıştır (Akyol, 2007, s. 33).

Öğretmenin rehberlik görevini yerine getirebilmesi için belli başlı önemli özelliklerin olduğu da bilinmektedir. Bu özellikler öğretmenleri, öğrencilerin kişiliklerini sergileyebilecekleri, bireysel özelliklerini fark edebilecekleri bir ortamda onların duygu ve düşüncelerini, zevklerini, ilgilerini önemseyerek ders işlemelerini sağlamalarını amaçlar. Turan (2008, s. 18) 2005 Dil ve Anlatım dersi öğretim programında öğretmenin dikkat etmesi gereken noktaları şu şekilde sıralamıştır:

Öğrencilerin bireysel özelliklerini dikkate alması, farklı yazın türlerini tanıtarak öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olması, öğrencilerinin düşüncelerinin önemsenmesi, kaynaklara ulaşma yöntemlerinin sunulması, öğrencilerin edebî zevklerini geliştirici çalışmaların yapılması, zihinsel becerilerini geliştirici çalışmaların yapılması, öğrencilerin bilgilerini sınıflandırmalarına, karşılaştırma yapmalarına, bilgiler arasında ilişkilendirme kurmalarına, yeni bilgileri yorumlamalarına yardımcı olması, öğrencilerin öğrenme türlerine göre çalışmalar yapmalarına yardımcı olunması, öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerine yönelik çalışmalar yapmalarına yardımcı olunması gerektiği belirtilmiştir.

Öğrencinin eğitim-öğretim sürecinin merkezinde yer alması yaparak-yaşayarak öğrenmeyi ve örneklerden yararlanmayı zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluğa dayanarak ders kitaplarının hazırlanmasında öncelikle örnek metinlere sıkça yer verilmiş ve bu metinler etkinliklerle desteklenmiştir. Metinden hareketle uygulanan bu etkinlikler öğrencinin

gözlem gücünü geliştirmeyi ve bunun sonucunda öğrencinin kendi sesini ve söyleyişini oluşturmasını hedeflemektedir.

Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı'nda (2005) öğrencilerin, daha önceki eğitim anlayışında var olan bilgilerin hazır bir şekilde sunulması ve anlatılması anlayışı yerine; metinlerden yararlanarak etkili dinleme, güzel ve doğru konuşma, bilinçli okuma ve yazma becerilerini geliştirmek hedeflenmiştir. Bu şekilde Türk dilinin özelliklerini kavramaları ve bu bilgileri uygulama çalışmalarıyla her seviyede doğru ve başarılı bir şekilde kullanabilme zevki ve alışkanlığı kazanmaları sağlanmak istenmiştir. Gürbüz'e (2008, s. 2) göre;

Öğrenme ve öğretme faaliyetleri insanoğlunun her zaman için zorlu ve sıkıntılı addettiği işlerdendir. Bu işlerle iştigal eden kimseler de bu bilinçle hareket ederek, öğretme ve öğrenmeyi daha etkili ve daha eğlenceli şekillerde gerçekleştirme arayışı içerisinde bulunmuşlardır. Estetik zevk ile didaktiği bir araya getiren de işte bu arayıştır. Haz duygusu içerisinde, tıpkı şekerle kaplanmış bir ilaç gibi, öğretim unsurlarını taliplere vermek, benimsetmek düşün ve sanat adamları için yaratının yeni bir boyutunu meydana getirmiştir. Bu şekilde kurmaca dünyadan gerçek dünyaya yumuşak geçişler sağlanmış; taliplerin motivasyonları artırılarak, dikkatlerinin daha uzun süre canlı tutulması ve daha da önemlisi bilgilerin kolayca öğretilmesi ve öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Öğrenilenin, daha önceki eğitim-öğretim sisteminin en önemli eksikliği olarak kabul edilen bilişsel öğretim basamakları içerisinde sadece bilgi basamağında kalmasına izin verilmemektedir. Bu anlayış doğrultusunda 2005'te yeni eğitim sistemine göre hazırlanan ders kitaplarında birçok örnek metne yer verilerek bu basamaklara ait üst düzey bilgilere ulaşma amaçlanmıştır.

Daha önce birçok örneği ile karşılaşılmış olunan öğretici metinler, öğrenci tarafından incelenip özellikleri metinden hareketle belirlendiğinde konunun kavranması ve dilin özelliklerinin metnin özellikleriyle birlikte fark edilmesi olağandır. Bu bilgiler ışığında öğrenci için tanıdık ve bildik konulara dönüşen metin türleri kendi duygu ve düşünceleri ekseninde oluşturabilecekleri birer ürün hâline gelir.

Konedralı (1999, s. 19) dil bilgisi etkinliklerinin anlama ve konuşma becerilerini geliştirip Türkçeyi doğru kullanabilmek için var olması gereken uygulamalar olduğunu vurgular. Bu noktada doğru anlamayı ve konuşmayı amaç edinen dil bilgisi etkinliklerinde, okuma parçalarındaki örneklerden yararlanılıp bu parçalarındaki dil kullanışları üzerinde sezdirici çalışmalar yaptırılmasını, böylece bilgiyi öğrenmenin kuralı ezberleme ile değil, uygulamayla gerçekleştirileceğini ifade eder.

Onuncu sınıf seviyesinde metin oluşturabilme üzerine müfredatta yerini alan anlatıma hazırlık, tema ve konu, anlatımı sınırlandırma, anlatıcının amacı, anlatıcının tavrı, anlatımın oluşumu ve anlatım türlerinin sınıflandırılması çalışmalarından sonra, on

birinci sınıf müfredatı metinlerin sınıflandırılması, öğretici metinler ve sözlü anlatım türlerinin bir kısmı ile on ikinci sınıf müfredatı ise sanatsal metinlerle sözlü anlatım türlerinin geride kalanları ve bilimsel yazılarla şekillendirilmiştir. Bu müfredat düzeni ile on birinci sınıf seviyesine gelen öğrencilerin daha önceki yıllarda ve içinde bulunduğu eğitim-öğretim yılı boyunca öğretici metinler içerisinde yer alan deneme ve makale örnekleriyle sıkça karşılaşmış olduğu görülmektedir. Program öğrencilerin bu metin türlerinin diğer metin türleriyle farklı yönlerini belirleyebilmelerini hatta bu türe ait örnek metin verebilmelerinin gerekliliğini amaç/kazanım olarak ortaya koymaktadır. Deneme ile ilgili sohbet ile karşılaştırma; makale ile ilgili gazetelerdeki diğer yazılardan ayrılan nitelikleri sorgulama, fıkra ile makale arasındaki farkları belirleme ve denemeyle makalenin farklılıklarını sorgulama kazanımları bu türlerin diğer türlerle ve birbirleriyle karıştırılabildiklerini öngörmektedir. Bu nedenle bu çalışmada deneme ve makale türleri öğretici metinler arasından örneklem olarak seçilmiştir.

On birinci sınıf müfredatında her üniteye sözü edilen seçilmiş türden örnek metinler okunur ve dinlenir. Metin işleyişinin sonunda öğrencilerin üzerinde durulan türle ilgili yazı hazırlamaları istenir (MEB, 2005, s. 13). Türkçeyi doğru kullanabilen, diline vakıf, anlatım kurallarını uygulayabilen, kendini doğru ifade edip düşüncelerine en uygun türü ortaya koyabilen bir öğrenci yetiştirebilmek metin türlerin öğretilmesinde temel amaçtır. Bu amaç doğrultusunda bu türler arasından seçilen ve gelecek eğitim ve öğretim hayatında sıklıkla karşılaşılabilecek olan deneme ve makale türlerinin öğrenciler tarafından öğrenilme düzeyleri ve öğrencilere rehber olup bu bilgileri aktarmakla görevlendirilmiş öğretmenlerin bu türleri öğretme konusunda ne gibi sorunlarla karşılaştıkları hakkında herhangi bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Bu eksikliği gidermek amacıyla öğrencilerin bu türleri öğrenme düzeylerinin ve varsa öğretmenlerin eğitim-öğretim sürecinde yaşadıkları öğretme güçlüklerinin tespitine çalışılması araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu problem cümlesine ve alt problem cümlelerine cevap aranmıştır:

Trabzon ili Beşikdüzü ilçesinde bulunan okullardaki 11. sınıf Dil ve Anlatım derslerinde deneme ve makale türlerinin öğretilme güçlükleri ve öğrenilme düzeyleri nelerdir?

1. 11. sınıf Dil ve Anlatım derslerine giren Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin deneme ve makale türlerini öğretirken yaşadıkları sorunlar nelerdir?
2. 11. sınıf öğrencilerinin deneme ve makale türlerini öğrenme durumları hangi düzeydedir?

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Eğitim-öğretim programına uygun olarak konu ve kapsam incelendiğinde öğrencide okuma, yazma, dinleme kazanımlarına ulaşmak için metinlerden yararlanma becerisinin oluşturulması önemsenmiştir. Bu noktada doğru ve ayrıntılı bilgi edinme amacıyla dikkate değer çalışmalar olan makale türü ön plana çıkar. Yazma yeteneği ise örneklerden beslenerek, okuyarak, inceleyerek geliştirilecek bir beceridir. Bu beceriyi edinebilmek de bireyin kendi duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi için oluşturulan deneme türünü ön plana çıkarır. Bu düşünceler ışığında öğrenciyi hedef alan eğitim-öğretim anlayışının deneme ve makale türlerini öğrencilere sunması bir zorunluluktur. Bu türlerin öğretilmesiyle ilgili olarak yaşanan zorlukları, öğrenilme düzeylerini, uygulanan ders içi etkinliklerin ne denli başarılı olduğunu belirlemek önemlidir.

Dil ve Anlatım dersi müfredatında yer alan öğretici metinlerden deneme ve makale konularından (11. sınıf örnekleme) hareketle öğrencilerin bu metin türlerini öğrenme düzeylerini belirlemek ve öğretmenlerin bu konuları öğretirken ne tür sorunlar yaşadıklarını belirlemek araştırmanın merkezidir. Türk Dili ile ilgili olarak eğitim-öğretim görmüş bu öğrencilerin ortaöğretim kurumuna geldiklerinde kendilerini ne kadar doğru ve etkili bir şekilde ifade edebildikleri, öğrendikleri bilgileri ne kadar etkin kullanabildikleri ve bilgi aktarımı gerçekleştirirken rehberlik eden öğretmenlerin ne tür sorunlar yaşadığına dair yapılan herhangi bir çalışmanın olmaması Türk Dili ve Edebiyatı ile ilgili yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilecek bu çalışmanın ortaya konmasını sağlamıştır.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılıkları olarak şunlar sıralanabilir:

1. 2017-2018 Eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Trabzon'un Beşikdüzü ilçesindeki 11. sınıf öğrencileri ve bu sınıflarda derse giren Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleriyle sınırlandırılmıştır.
2. 11. sınıf müfredatında yer alan öğretici metin türlerinden makale ve deneme türleriyle sınırlandırılmıştır.
3. Veriler öğretmenlere sunulan mülakat ve öğrencilere uygulanan başarı testi ile yazma çalışmaları kullanılarak toplanmıştır. Öğretme güçlüğü ve öğrenme düzeyine ilişkin sınıf içerisinde herhangi bir gözlem yapılmamıştır.
4. Örneklem olarak ele alınan Beşikdüzü ilçesinde Sosyal Bilimler Lisesi bulunmamasından dolayı bu lise türüne ait verilere ulaşılamamıştır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada:

1. Öğrencilerin okul dışında makale ve deneme konularında aldıkları eğitim ve kazandıkları bilgi birikimlerinin bu türleri tanıma ve yazma etkinliğine etkisinin olmadığı varsayılmıştır.
2. Örneklem için seçilen öğrencilerin 11. sınıf öğrencilerini temsil edebilecek düzeyde oldukları varsayılmıştır.
3. Cinsiyet değişkeninin öğrencilerin başarı testinden ve deneme yazma çalışmalarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı varsayılmıştır.
4. Deneme yazma çalışması için öğrencilere yeterli zamanın verildiği varsayılmıştır.
5. Deneme ve makale konularının işlendiği derslerde, uygulamaya katılan bütün öğrencilerin bulunduğu ve konuları bildikleri varsayılmıştır.
6. Deneme yazma çalışmalarında öğrencilerin herhangi bir kaynaktan yararlanmadan kendi yeteneklerini kullandıkları varsayılmıştır.

1. 5. Tanımlar

Deneme: “Yazarın herhangi bir durum ve konudaki kişisel duygu, görüş ve düşüncelerini, kurallara uymadan ve kesin bir sonuca varmadan ortaya koyduğu yazı türüdür” (Babacan, 2014, s. 172).

Makale: “Bir görüşü açıklamak, bir görüşü belirlemek veya desteklemek için yazılan ve bir bütünlük gösteren yazılardır” (Kavcar, Oğuzkan ve Aksoy, 2004, s. 250).

Metin: “Belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesidir” (Günay, 2003, s. 35).

Öğretici Metin: “Okuyucuya bilgi vermek, onun görüşlerini ve yerleşik düşüncelerini değiştirmek veya güçlendirmek ya da öğüt vermek amacıyla kaleme alınan metinlerdir” (Aktaş, 2011, s. 325).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2. 1. 1. Dil ve Anlatım Dersinin Önemi

Türk dili tarihte olduğu gibi bugün de çok geniş bir coğrafya içerisinde, çok geniş bir kültürel birikimle gelişmeye devam etmektedir. Dilin işlenmesi sonucu ortaya çıkan edebî eserlerin oluşturulması da belirli bir düzen ve anlam bağlantısı gerektirir. Bu gereklilik dil ve ifade kavramını ortaya koyar. İçinde yaşanılan tarihî dönemin kültürel, siyasi, sosyal vb. şartlarına uygun olarak ortaya dile ait kurallar konulur. Kurallar dili düzenleyici özelliğe sahiptir. Bu kurallara uygun yazma çalışmaları da metinlerin oluşmasını sağlar. Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan DADÖP (2005, s. 7) raporunda dil ve anlatımın kültür ile ilişkisi şöyle açıklanmaktadır:

Edebiyat eğitimi ve öğretimi çevresinde dilin kültür ile ilişkilerini açıklamak, edebî metin çözümlemesini tamamlayan etkinliklerdendir. Bu, dil ve anlatım için de şüphesiz yararlıdır. Ancak kişinin zihinsel gelişim sürecinde dinleme, okuma, anlama, konuşma ve yazma becerileriyle kültürel kimliğin oluşması ve zenginleşmesine, bireyin kendisini yazılı olarak kolay, doğru ve güzel ifade etmesine zemin hazırlamak düşüncesiyle dil ve anlatım kavramları üzerinde durmak gerekmektedir.

2005 yılı öğretim programı hazırlanmadan önce Türk dili ile ilgili dersler edebî metinler, dil bilim, kompozisyon gibi isimlendirilerek parçalanmıştır. Bu parçalı uygulama zamanla bu derslerin birbirini tamamlayıcı özellik gösterdiğini, özellikle de dil bilgisi ve anlam bilgisi konularının birbirinden ayrılamayacağı gerçeğini ortaya koymuştur. 2005 programında da (MEB, 2005) bu gerçek bağımsız veya edebiyat dersine bağımlı olarak verilen dil bilgisi ve kompozisyon derslerinin birbirinden ayrı düşünülmesine sebep olduğu belirtilmiş ama dil ve anlatımı birbirinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir.

Dil ve anlatım dersinin temeli Türk dilidir. Konuşulan ve yazılan bu dilin ses değerleri, hece yapısı, anlam bilgisi, kuralları vb. bir araya gelerek bir sistem oluşturmuş ve bu sistem kullanıldıkça daha da gelişmiştir. Türkçeye ait her şekil ve dil göstergesi dilin kuralları çerçevesinde bir araya gelerek bütünler oluşturur ve bu bütünler anlam kazanır. Bu nedenle dili ve anlamı birbirinden ayrı değerlendirmek de doğru değildir. Bu noktada anlam ile dil bilgisi arasındaki yakın ilişki olduğunu belirtmek gerekir. Bu amaçla programda (MEB, 2005) anlamın dilin aktarmaya çalıştığı asıl malzeme olduğu belirtilmiş, dil bilgisinin; anlamı süsleme, düzenleme ve seçme işlevini üstlendiği belirtilmiştir.

Bir dilin ortaya çıkması ve gelişip zenginleşmesi yüzyıllar içerisinde gerçekleşen ve devamlılık gösteren bir süreçtir. Dil, ortaya çıktıktan sonra içinde bulunduğu kültürün ve bu dili kullanan insanların yaşantıları ve ihtiyaçları doğrultusunda gelişmeye başlar. Bu topluluğun iletişime girdiği diğer bütün topluluklara ait dillerden beslenip güçlenir ve anlam zenginliğine, çeşitliliğine kavuşur. Genel olarak dilin ortaya çıkışıyla belirlenen cümle oluşumu, ses özellikleri gibi dil kuralları üzerinden dil gelişimi gerçekleştikçe dilin kuralları ve anlam aralığı genişler. Bu değişim ana dili ile yabancı dil arasındaki ayrımı ve bu iki dilin farklılıklarını ortaya koyar. Kendi dilinin özelliklerinin farkında olan ve bu özellikleri kullanarak kültürünü nesilden nesile aktaran bireyler ana diline sahip çıkanlardır. Bu noktada Dil ve Anlatım dersi dili kullanmanın bilgiden çok beceriye ve uygulamaya dayandırılması fikrini temel alır ve dili bireyin kendini, çevresini ve içinde yaşadığı kültürü tanıması ve değerlendirmesi olarak görür.

Türkçenin sesini ve söyleyişini kendi benliğinde geliştirerek kullanabilen; bu dille düşünen, bireysel dünyasını zamanın gerektirdiği ölçüde genişletip derinleştirerek zenginleştirebilen; ilim ve felsefe yapabilecek temel beceri ve alışkanlıkları kazanan; bu dille inanan, hisseden, var olanı algılayan ve değerlendirebilen; Türkçenin evreninde kendisini çağdaş insan olarak hisseden; toplumla bütünleşmiş öğrenciler yetiştirmek amaçlanmıştır (MEB, 2011, s. 2).

Bu bilgilerden yola çıkarak 2005 yılında hazırlanan programa göre Dil ve Anlatım dersinin temel amacı millî eğitimin temel amaçları doğrultusunda düşünen, gelişen, üreten bireyler yetiştirmektir. Ana dilinin özelliklerini bilen ve bu dilin koruyuculuğunu üstlenen nesiller durağanlıktan uzak, yaratıcı, bilgiyi yapılandırıcı özellikler gösterirler. Dil ve Anlatım dersi işte bu doğrultuda ortaya çıkmıştır. Bu dersin içeriği de program ile sunulmuştur. DADÖP ile öğrencilerin:

1. Dilin insan ve toplum hayatındaki rolünü ve önemini kavramaları,
2. Dil-kültür ilişkisini kavramaları,
3. İletişim aracı olarak dilin işlevlerini kavramaları,
4. Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazanmaları,
5. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini kavramaları,
6. Kelime, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavramaları,
7. Günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma ve konuşma becerilerini kazanmaları,
8. Metin ve metin parçalarını doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerileri kavramaları,
9. Anlatım türlerinin özelliklerini kavramaları,
10. Her anlatım türünde yazma becerisi kazanmaları,
11. Metin türlerinin özelliklerini kavramaları,
12. Dinlediklerini ve okuduklarını doğru inceleme ve anlama becerisi kazanmaları,
13. Türkçenin kendine özgü ses, yapı ve anlam özelliklerini metinler çevresinde kavramaları,
14. Dil bilgisi kurallarını; ses, kelime, kelime grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazanmaları,

15. Sanat metinlerini anlama, inceleme ve değerlendirme becerisi kazanmaları,
16. Tartışma, değerlendirme becerisi kazanmaları,
17. Türkçenin köklü bir dil ailesinden geldiği bilincini kazanmaları,
18. Türk diliyle edebî zevk ve estetik değerler taşıyan eserler verildiğini kavramaları,
19. Türkçenin millî birlik ve bütünlüğümüzün vazgeçilmez unsurlarının başında geldiğini benimsemeleri,
20. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermeleri,
21. Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmeleri,
22. Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamaları,
23. Edebî metinlerin zamanın getirdiği değişmelerle zenginleştiğini ve geliştiğini kavramaları amaç edinilmiştir (MEB, 2011, s. 2-3).

2. 1. 2. Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı

Dil ve Anlatım dersi öğretim programı öğrenciyi eğitim-öğretim sürecinin merkezine alan bir anlayışla 2005-2006 eğitim-öğretim yılında ortaöğretim kurumlarının dört yıla çıkarılması sonucunda yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler ile dil ve anlatım dersinin içeriği sınıf seviyeleri bazında değerlendirilmiştir. Bu program uygulamaların denetlenmesi ile 15 Ağustos 2011 yılında bazı değişikliklere uğramış ve eksiklikleri giderilmiştir. Bu değişiklikler özellikle dokuzuncu sınıf seviyesinde ders içeriği bakımından, diğer sınıf seviyelerinde de kazanımlar açısından gerçekleştirilmiştir. 2005-2006 eğitim-öğretim yılında ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere ücretsiz dağıtmaya başlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının belirlediği bir komisyon tarafından hazırlanan bu kitaplarda yine sınıf seviyeleri bazında sınıflandırma yapılarak kitapların hazırlanması ve metin seçimi ile ilgili bilgiler aktarılmıştır.

Kitapların hazırlanması bölümünde her konunun işlenişinde kısa metin parçalarının kullanılması hususuna değinilmiştir. Seçilecek bu metinlerin içerisinde yer aldığı konunun öğretilmesine hizmet edecek içerikte olması üzerinde de durulmuştur. Bunun yanı sıra Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçlarına ve Atatürk İlke ve İnkılaplarına uygun, millî kültüre, ahlak anlayışına, yasalara, geleneklere uygun, ideolojik içerik taşımayan, ders amaçlarını kapsayan, sınıf ve yaş seviyesine uygun, güzel ve iyi davranışları destekleyen, kendi döneminin dilini ve edebî zevkini yansıtan, çeviri ise aslına uygun olan, dönemini veya türünü en iyi şekilde temsil eden, işleniş süresine uygun uzunlukta olan ve öğrencilerin farklı eserlerle karşılaşmalarını sağlayan metinlere programda yer verilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

Programda, metinlerden hareketle yaptırılan uygulamalarla, dil birimlerinin bir ileti etrafında daha geniş ve üst seviyede yeni bir anlam birimini nasıl ve niçin oluşturduğu; bu anlam biriminde bulunan dil birliklerinin birbiriyle ilişkisi üzerinde de durulmuştur. Hazırlanan programda soyut bilgiler verme, anlatımla ilgili tavsiyelerde bulunma yerine; metinlerden hareketle öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve

yazma alanlarında becerilerini geliştirerek Türkçenin özelliklerini kavramaları; bu alandaki kişisel uygulamalarıyla dili her düzeyde doğru ve güzel kullanabilme zevk ve alışkanlığı kazanmaları hedeflenmiştir (MEB, 2011, s. 2).

Öğrencilerin sadece ders işlenişi sırasında değil hayatlarının her anında kendilerini sözlü veya yazılı olarak doğru, açık bir şekilde ifade etmelerini duygu ve düşüncelerini anlatmak istediklerine uygun olarak aktarmalarını hedefleyen bir program hazırlanmış ve bu program Türkçe yazılmış bir metni Türkçeye uygun anlama ve yorumlama yetisine sahip bireyler olmaları için şekillendirilmiştir. Okuduğunu veya dinlediğini doğru anlayıp irdelleyebilen öğrenci sosyal çevresi içerisinde de kendini gösterebilecektir. Program bu özellikleri öğrencilere kazandırmak üzere oluşturulmuştur.

Programda yukarıda sözü edilen kazanımlara ulaşabilmek için en etkili iletişim aracı olan dilin öğrenciler tarafından kullanılması için birçok anlatım tekniği ve metin çeşidi ile uygulama alanları hazırlanmıştır. Öğrencinin kültürel seviyesi ve ortamı ile dil ve anlatım becerileri arasında köprü kurulup bu iki kavram arasındaki ilişki hissettirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlara ulaşıldığında öğrencilerin kendi kimliklerinin bilincinde, evrensel değerlere ve gelişmelere açık; düşünen, hisseden ve bunları Türkçe ifade edebilen bireyler hâline gelmeleri beklenmektedir.

2. 1. 3. Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programının Yapısı

Dil ve Anlatım dersi öğretim programı yapılandırmacı yaklaşımın ışığında öğrenciyi eğitim-öğretim etkinliğinin merkezine alarak hazırlanmıştır. Programda öğrencilerin sınıf seviyeleri göz önünde tutularak dil bilgisi kurallarını ezberci bir anlayışla sunmadan, amaç, kazanım, etkinlik, konu başlığı gibi ayrı ayrı listelenmiş veriler olmadan hazırlanmıştır. Bu eski anlayış yerine her seviyede ve her üniteye ne, niçin ve nasıl öğretilecek sorularına cevap verilmiştir. Kazanımlar ise her bölümde ayrı ayrı belirtilmiştir. Yazı yazma çalışmaları ise basitten karmaşığa, kolaydan zora, küçükten büyüğe, parçadan bütüne doğru ilerleyen bir anlayışla öğrenciyi öğretilmeye çalışılmıştır. DADÖP'te (MEB, 2005, s. 10) ortaöğretimde kazandırılmak istenen dil ve anlatım ile ilgili bilgi, beceri ve alışkanlıklar, önce sınıflara bölünmüş; daha sonra sınıflara ayrılan konular birbirini tamamlayan ünitelere ayrılmıştır.

Dokuzuncu sınıf programı altı üniteden oluşur. Temel dil bilgileri olan iletişim, dil ve kültür ilişkisi birinci ünite; Türkçenin varlığı ile ilgili dillerin sınıflandırılması, Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri, Türk dilinin tarihi gelişimi bilgileri ikinci üniteye yer alır. Türkçenin dilbilgisi özellikleri ise yıl içerisinde dağıtılmıştır. Bunlardan telaffuz, Türkçenin sesleri ve özellikleri, yazım, noktalama işaretleri üçüncü ünite; kelimedeki yapı, kelimedeki anlam dördüncü ünite; cümlenin öğeleri, cümlenin yapısı, cümlede anlam, bildirdikleri

anlama göre cümle çeşitleri, anlamlarına göre cümleler, anlatım bozuklukları beşinci ünite ve paragrafta yapı, paragrafta boyut, paragrafta anlam ve ana düşünce, paragraf çeşitleri düşünceyi geliştirme yolları ve metin altıncı ünite de yer almaktadır.

Onuncu sınıf programı üç ünite den oluşur. Sözlü türlerden bazıları olan sunum, tartışma ve panel konuları birinci ünite de yer alır. Öğrencilere metin oluşturma ile ilgili temel bilgiler olan anlatım özellikleri, anlatımda tema, konu kavramları, anlatımın sınırlandırılması, anlatımın ve anlatıcının amacının verilmesi, anlatımda anlatıcının kullandığı tavırlar, anlatımın oluşumu, anlatım türlerinin sınıflandırılması ikinci ünite de sunulmuştur. Daha sonra ise anlatım teknikleri ve sözcük türleri bir arada verilerek üçüncü ünite oluşturulmuştur. Sırasıyla öyküleyici anlatım-isim, betimleyici anlatım-sıfat, coşku ve heyecana bağlı anlatım-zamir, destansı anlatım-fiil ve filimsi, öğretici anlatım, açıklayıcı anlatım, tartışmacı anlatım, kanıtlayıcı anlatım-zarf, düşsel anlatım-edat, gelecekte söz eden anlatım-bağlaç, söyleşmeye bağlı anlatım, mizahi anlatım-ünlem olarak konular yıl sonuna kadar dağıtılmıştır.

On birinci sınıf programı üç ünite den oluşur. Anlatım teknikleri ve metin oluşturma özelliklerini daha önceki yıllarda öğrendiği varsayılan öğrencilere metinlerin sınıflandırılması birinci ünite de; öğretici metin türlerinden mektup, günlük, anı, biyografi, otobiyografi, gezi yazısı, sohbet, haber yazısı, fıkra, deneme, makale, eleştiri ikinci ünite de sunulur. Bu bilgilere ilave olarak sözlü anlatım çeşitlerinden röportaj, mülakat ve söylev ise üçüncü ünite de yer verilerek yıl tamamlanır.

On ikinci sınıf programı dört ünite den oluşur. Bir önceki sene metinlerin sınıflandırılmasını ve öğretici metinlerin neler olduğunu öğrendiği varsayılan öğrencilere sanat metinlerinin ayırıcı özellikleri birinci ünite de; sanatsal metin olan fabl, masal, hikâye, roman, tiyatro ve şiir ikinci ünite de sunulur. Bu bilgilere ilave olarak sözlü anlatım çeşitlerinden konferans, açık oturum, bilgi şöleni, forum ve münazara üçüncü ünite de; bilimsel yazılar ise dördüncü ünite de yer verilerek yıl tamamlanır.

Tablo 1. 2005 DADÖP Sınıf Seviyesinde Ünite ve Konu Dağılımı Tablosu

SINIF	ÜNİTE	KONULAR
9. SINIF	İletişim, Dil ve Kültür	İletişim, Dil, Dil- Kültür İlişkisi
	Dillerin Sınıflandırılması ve Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri	Dillerin Sınıflandırılması, Türk Dili'nin Tarihi Gelişimi, Türkiye Türkçesi
	Ses Bilgisi ve Telaffuz (Söyleyiş)	Telaffuz, Türkçenin Sesleri ve Özellikleri
	Kelime (Sözcük) Bilgisi	Kelimede Yapı, Anlam, Kavram, Anlam Çeşitleri, Kelimede Anlam Değişimleri, Kelime Grupları
	Cümle Bilgisi	Cümlede Anlamın Oluşması, Anlamına göre, Bildirdikleri Anlama Göre ve Metinde Kazandıkları Anlama Göre Cümleler

Tablo 1'in devamı

SINIF	ÜNİTE	KONULAR
9. SINIF	Paragraf Bilgisi	Paragrafa Yapı, Boyut, Anlam, Ana Düşünce, Paragraf Çeşitleri, Düşünceyi Geliştirme Yolları, Metin ve Paragraf
	Sunum, Tartışma, Panel	Sunum, Tartışma, Panel
10. SINIF	Anlatım ve Özellikleri	Anlatıma Hazırlık, Anlatımda Tema, Konu, Sınırlandırma Anlatıcının Amacı, Tavrı, Anlatımın Özellikleri, Oluşumu, Anlatım Türlerin Sınıflandırılması
	Anlatım Türleri	Öyküleyici, Betimleyici, Lirik, Epik, Emredici, Öğretici, Açıklayıcı, Tartışmacı, Kanıtlayıcı, Fantastik, Gelecekte Söz Eden, Söyleşmeye Bağlı, Mizahi Anlatım ve İsim, Sıfat, Zamir, Fiil, Fiilimsi, Zarf, Edat, Bağlaç, Ünlem
	Metinlerin Sınıflandırılması	Metinlerin Sınıflandırılması
11. SINIF	Öğretici Metinler	Mektup, Günlük, Anı, Biyografi, Gezi Yazısı, Sohbet, Haber Yazıları, Fıkra, Deneme, Makale, Eleştiri
	Sözlü Anlatım	Röportaj, Mülakat, Söylev
	Sanat Metinlerinin Ayırıcı Özellikleri	Sanat Metinlerinin Ayırıcı Özellikleri
12. SINIF	Sanat Metinleri	Fabl, Masal, Hikâye, Roman, Tiyatro, Şiir
	Sözlü Anlatım	Konferans, Açık Oturum, Sempozyum, Forum, Münazara
	Bilimsel Yazılar	Bilimsel Yazılar

Görüldüğü üzere dokuzuncu sınıfta sestem paragrafa doğru anlatımda kullanılan birimleri, onuncu sınıfta anlatımın nasıl oluştuğu ve anlatım türleri, on birinci sınıfta öğretici metin türleri, on ikinci sınıfta da sanatsal metin türlerinden hareketle metin oluşturabilme ve bahsedilen kavramlar arasındaki farkları ve benzerlikleri keşfedebilme yetisinin öğrenciye kazandırılması hedeflenmiştir. Bu konuların yanı sıra özellikle on bir ve on ikinci sınıf seviyesinde ele alınan metinlerden hareketle dil bilgisi konuları işlenmektedir.

Bahsedilen yapı gereğince dört yıl boyunca süren dil ve anlatım öğretimi sonucunda Türkçeyi doğru ve güzel konuşan, Türkçe metinleri anlayan, yorumlayan; kendini doğru ifade edebilen, herhangi bir konudaki duygu ve düşüncelerini yeterli ve etkili bir şekilde açıklayan bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir.

2. 1. 4. 11. Sınıf Dil ve Anlatım Dersi Programı (2005) ve Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programına Genel Bir Bakış

11. sınıf seviyesi için hazırlanmış olan program içerisinde üniteler başlığı altında daha önce de belirtildiği gibi bir sınıflandırma yapılmış ve ünitelere ait kazanımlar etkinlik örnekleri ve açıklamalarla desteklenerek sunulmuştur. 2011 yılında, 2005 yılında hazırlanan programda bazı değişiklikler yapılmış ve bu değişiklikler sonucunda da on birinci sınıf kazanımları yeniden değerlendirilerek şekillendirilmiştir. 11. sınıf seviyesine göre kazanım sayılarının ünitelere göre dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. 2005 DADÖP 11. Sınıf Hedef-Kazanım Tablosu

Üniteler	Kazanım Sayısı
I. ÜNİTE: METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI	2
II. ÜNİTE: ÖĞRETİCİ METİNLER	90
III. ÜNİTE: SÖZLÜ ANLATIM	21
TOPLAM	113

Bu kazanımlar ünitelere ve konu başlıklarına göre şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

I. Ünite; Metinleri sınıflandırır ve edebî metinler (sanat metinleri) ile öğretici metinler arasındaki farklılıkları belirler.

II. Ünite; Mektup konusunda, farklı türdeki mektup metinlerinden hareketle mektupların özelliklerini belirler, incelediği mektuplarda dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, mektupları gruplandırır, özel mektup yazar, iş mektubu yazar, dilekçe yazar, mektupları akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımından değerlendirir, mektupları yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Günlük konusunda, günlüklerin ortak özelliklerini belirler, hangi metin türlerinde günlüklerden yararlandığını belirler, günlük yazar, günlük yazma alışkanlığının yararlarını fark eder, günlükleri akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, günlükleri yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Anı (hatıra) konusunda, anıların ortak özelliklerini belirler, anı metinlerinde dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, anı yazarlarının yararlandığı kaynakları belirler, günlük ile anıyı karşılaştırır, anı yazar, anıları akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, anıları yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Biyografi (hayat hikâyesi), Otobiyografi konusunda, biyografilerin ortak özelliklerini belirler, biyografilerde dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, biyografilerin kültür tarihindeki yerini ve önemini belirler, otobiyografi (öz yaşam öyküsü)metinleriyle biyografi metinlerini karşılaştırır, anı ile otobiyografiyi karşılaştırma, biyografi yazma, otobiyografi yazma, biyografileri akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, biyografileri yazım ve noktalama bakımından değerlendirir, otobiyografileri akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir.

Gezi yazısı (seyahatname) konusunda, gezi yazılarının ortak özelliklerini belirler, gezi yazılarının okuyucu üzerindeki etkisini sorgular, gezi yazılarının yararlarını sıralar, incelenen gezi yazısında dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, gezi yazılarıyla anıları karşılaştırır, gezi yazısı yazma, gezi yazılarını akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, gezi yazılarını yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Sohbet konusunda, okuduğu ve dinlediği sohbetlerin ortak özelliklerini belirler, sohbette kullanılan dil ve anlatımın özelliklerini belirler, sohbet yazma, sohbet metinlerini akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, sohbet metinlerini yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Haber yazıları konusunda, haber yazılarının ortak özelliklerini belirler, okuduğu haberlerden hareketle haber yazılarını kaynaklarına göre gruplandırır, haber yazılarında kullanılan dil ve anlatımın özelliklerini belirler, haberin; birey açısından önemini, sosyal, siyasal, kültürel ve günlük hayattaki yerini belirler, haber metinleri yazar, haber metinlerini akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, haber metinlerini yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Fıkra konusunda, fıkraların ortak özelliklerini belirler, fıkra yazarının özelliklerini belirler, incelediği fıkralarda dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, fıkra yazar, fıkraları akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, fıkraları yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Deneme konusunda, denemelerin ortak özelliklerini belirler, denemelerde kullanılan dil ve anlatımın özelliklerini belirler, denemeleri konularına ve yazılış amaçlarına göre gruplandırır, deneme yazarının özelliklerini açıklar, deneme ile

sohbeti karşılaştırır, deneme yazar, denemeleri akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, denemeleri yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Makale konusunda, makalelerin ortak özelliklerini belirler, makalelerde dilin nasıl ve hangi işlevde kullanıldığını belirler, makalenin toplum hayatındaki rolünü sorgular, makale yazarlarında bulunması gereken özellikleri belirler, okuduğu makalelerde ana düşünceyi bulur, ana düşünce etrafında dile getirilen diğer düşüncelerin nasıl birleştirildiğini açıklar, gazetelerde yayımlanan makaleleri, haberlerden ve gazetelerdeki diğer yazılardan ayıran niteliklerin neler olduğunu sorgular, fıkra ile makale arasındaki farklılıkları belirler, denemeyle makalenin farklılıklarını sorgular, makale yazar, makaleleri akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, makaleleri yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Eleştiri (tenkit) konusunda, eleştiri yazılarının ortak özelliklerini belirler, incelediği eleştiri yazılarında dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, eleştiri yazarlarının özelliklerini belirler, eleştiri yazılarını, ele aldıkları konu ve ele alış biçimleri bakımlarından değerlendirir, eleştiri yazılarını, yazarın eser karşısındaki tavır ve tutumuna göre değerlendirir, eleştiri yazılarıyla denemeleri karşılaştırır, eleştiri metni yazar, eleştirileri akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, eleştirileri yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

III. Ünite; Röportaj konusunda, röportajların ortak özelliklerini belirler, röportajlarda dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, röportajları gruplandırır, röportaj ile gazetecilik arasında ilgi kurar, röportaj yapar, röportajı akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, röportajı yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Mülakat konusunda, okuduğu ve dinlediği mülakat metinlerinin ortak özelliklerini sıralar, mülakatlarda dilin hangi işlevde kullanıldığını belirler, mülakatlarda ön hazırlığın önemini açıklar, kimlerle mülakat yapılabileceğini belirler, mülakatı yapan kişinin özelliklerini belirler, mülakatta iletişim anının önemini açıklar, mülakat yapar, mülakatı akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, mülakat metnini yazım ve noktalama bakımından değerlendirir.

Söylev (hitabet, nutuk) konusunda, söylevlerin ortak özelliklerini belirler, söylevlerde kullanılan dil ve anlatımın özelliklerini belirler, söylevin söz ve sesle gerçekleştirilen bir sanat olduğunu fark eder, söylev veren kişiyle dinleyiciler arasındaki ilişkinin önemini açıklar, söylev hazırlamada dikkat edilecek hususları belirler, söylev hazırlar, söylevi akıcılık, bağlaşıklık ve bağdaşıklık bakımlarından değerlendirir, söylev metnini yazım ve noktalama bakımından değerlendirir (MEB, 2011, s. 64-85).

Bu kazanımlar incelendiğinde 11.sınıf içeriğinin öğretici metinler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Öğretici metinler kazanımları içerisinde de sekiz kazanım deneme konusunda, on iki kazanım da makale konusunda öğrenciye kazandırılmak için belirlenmiştir.

Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) yurt içinde ve yurt dışında var olan eğitim-öğretim programlarıyla ilgili yapılan çalışmaların, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere uygulanan anket ve çalışmaların, eğitim fakültelerinde hazırlanan raporların incelenmesi gibi yapılan bir dizi hazırlığın sonucunda Dil ve Anlatım ve Türk Edebiyatı dersleri ile ilgili yeni bir ders içeriği düzenlenerek program değiştirilmiştir.

2018 yılında hazırlanan programda daha önce Dil ve Anlatım ve Türk Edebiyatı olarak iki farklı ders şeklinde sunulan dil eğitimi bu programda Türk Dili ve Edebiyatı adıyla tek bir ders olarak sunulmuştur. Bu dersin içeriği ise gerek konuların dağılımı gerek

dersin akışı gerek kazanımların yerleştirilmesi bakımından eski programdan tamamen farklı tutulmuştur.

Yapılan düzenleme çalışmaları ile öğrencilere kazandırılmak istenen adalet, iyilik, dürüstlük, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik gibi değerler üzerinde durulmuş ve öğrencilerin anadilde ve yabancı dillerde iletişim, matematiksel gelişim ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyalleşebilme, sorumluluk alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık gibi yetkinliklere sahip olmaları hedeflenmiştir.

2018 programında konular ünitelere ayrılmış ve her üniteye kazanımlar okuma, yazma ve sözlü iletişim başlıkları altında dağılmıştır. Bu noktada 9. sınıf seviyesinde giriş, hikâye, şiir, masal / fabl, roman, tiyatro, biyografi / otobiyografi, mektup / e-posta, günlük / blog üniteleri; 10. sınıf seviyesinde giriş, hikâye, şiir, destan / efsane, roman, tiyatro, anı (hatıra), haber metni, gezi yazısı; 11. sınıf seviyesinde giriş, hikâye, şiir, makale, sohbet ve fıkra, roman, tiyatro, eleştiri, mülakat / röportaj; 12. sınıf seviyesinde giriş, hikâye, şiir, roman, tiyatro, deneme, söylev (nutuk) üniteleri oluşturulmuştur.

2018 yılında hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda oluşturulan ünitelendirme içerisinde verilmek istenen kazanım sayısı şu şekilde tablolaştırılmıştır.

Tablo 3. 2018 Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı Kazanım Sayıları

Kazanım	Kazanım Sayısı
A) OKUMA (METNİ ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME)	
1.Şiir	13
2.Öyküleyici (Anlatmaya Bağlı) Edebî Metinler	16
3.Tiyatro	14
4.Bilgilendirici (Öğretici) Metinler	15
B) YAZMA	12
C) SÖZLÜ İLETİŞİM	
1.Konuşma	17
2.Dinleme	8

Programın içeriğinde kazanımlarla ilgili açıklamalara da yer verilmiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda bilgilendirici (öğretici) metinlerde hangi konulara yoğunlaşılması gerektiği ifade edilmiştir. Öğretici metinlerle ilgili belirlenen kazanımlar:

1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.
2. Metnin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönemle ilişkisini belirler.
3. Metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında ilişki kurar.
4. Metnin ana düşüncesi ve yardımcı düşüncelerini belirler.

5. Metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirler.
6. Metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirler.
7. Metnin üslup özelliklerini belirler.
8. Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.
9. Metinde ortaya konulan bilgi ve yorumları ayırt eder.
10. Metinde yazarın bakış açısını belirler.
11. Metinde fikrî, felsefi veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendirir.
12. Metni yorumlar.
13. Yazar ve metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.
14. Türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.
15. Metinlerden hareketle dil bilgisi çalışmaları yapar (MEB, 2018, s. 24-27).

Öğretici metinler içerisinde yer alan makale konusu 11. sınıf seviyesinde dördüncü ünite olarak işlenmiştir. İki haftalık bir sürede işlenmesi uygun görülen bu konuda, okuma alanında fen ve sosyal bilimler alanlarında yazılmış birer bilimsel ve bir edebî olmak üzere üç makale örneği incelenmesi uygun görülmüştür. Yazma alanında ise makalenin araştırarak yazılması anlayışından yola çıkarak öğrencilere metin yazma çalışması yaptırma, kütüphanelerden ve internetten yararlanarak doğru bilgiye ulaşmalarını sağlama, bilişim teknolojilerini kullanarak edindikleri bilgileri iş birlikli bir rapor hâline getirmelerini sağlama, kaynaklardan edinilen bilgileri bir bütün hâline getirme ve bilimsel kaynak göstermeye ilişkin temel ilkeleri öğretme konusunda çalışmalar yapılması beklenmektedir. Sözlü iletişim alanında ise münazara konusuna geçiş yapılmıştır. Aynı zamanda cümlelerin öğeleri; imla ve noktalama konularına da değinilmiştir.

Öğretici metin türlerinden deneme türü ise 12. sınıf seviyesinde altıncı ünite olarak işlenmiştir. İki haftalık bir sürede işlenmesi uygun görülen bu konuda, okuma alanında dünya edebiyatının ilk eserlerinden bir, Cumhuriyet Dönemi'nden 1923-1960 arasında yazılmış ve 1960 sonrasında yazılmış birer deneme örneği olmak üzere üç tane deneme örneğinin incelenmesi uygun görülmüştür. Yazma alanında öğrencilerden istedikleri bir konuda deneme yazmaları istenip bu yazıların sergilenmesi beklenmektedir. Sözlü iletişim alanında ise öğrencilerin yazdıkları denemeleri sınıf ortamında sunmaları sağlanacaktır. Aynı zamanda paragrafta anlam, imla ve noktalama konuları ile ilgili çalışmalar da yapılacaktır.

2. 1. 5. 2005 Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı 11. Sınıf İçeriğinde Metin

2005 yılı programına uygun 11. sınıf kitap içeriği hazırlanırken öğrencinin öğrenmesi gerekenler listelenmiş, öğretmenin veya konunun özellikleri yerine öğrencinin özellikleri ön planda tutulmuştur. Öğrencinin algılayışını ve kavrayışını güçlendirmek için ders

kitaplarında da değişikliğe gidilmiştir. 11. sınıf ders kitapları incelendiğinde metinlerden yola çıkarak bilginin aktarılmasının amaçlandığı görülür.

Metin merkezli bir yaklaşım, metindeki estetik üzerinde, metindeki yapı üzerinde ısrar eden yapısalcı bir yaklaşımdır. Bu yöntemi yapısalcılığın da etkisiyle Prag Dil Bilim Cevresi'nden R.Jacobson ve Mukarovsky öne çıkartmıştır. Bu yaklaşım F. de Saussure'nun dili bir gösterge olarak kabul eden ve dilin kendisini inceleme nesnesi olarak ele alan yaklaşımıyla da örtüşmektedir (Uçan, 2006, s. 9).

Uçan'ın değerlendirdiği metin merkezli yaklaşımdan yola çıkarak bakıldığında, metin kavramının 9 ve 10. sınıf seviyelerinde öğrenci tarafından kazanıldığı varsayılır. 11. sınıf müfredatı I. ünite metinlerin sınıflandırılması ile bilgiyi alt dallara parçalamayı ve metin türlerinin farklılıklarını kavratmayı hedefler. II. ünite ise bu alt dallardan biri olan öğretici metinler hakkında ayrıntılı bilgiler verilir ve bu bilgiler metin inceleme etkinlikleri ile öğrencinin zihinsel faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkarılır. III. ünite ise farklı bir yazınsal tür olan ama konuyu ele alış bakımından öğretici metinlerle paralellik gösteren sözlü anlatım çeşitleri yine metinler üzerinden sunulmuştur.

Programda her bir bilgi için bilginin uygulamayla aktarılacağı metinler kullanılmıştır. Bu nedenle metin kavramını ve metin türlerinin neler olduğunu açıklamaya çalışmak bir gerekliliktir.

2. 1. 5. 1. Metin Kavramı

Metin kavramı üzerine düşünceler incelendiğinde, araştırmacıların metin konusunda öne sürdükleri görüşlerin genel olarak ortak bir noktada buluştuğu söylenebilmektedir. Buna rağmen metni açıklarken farklı bakış açılarına sahip olmaları, farklı metin tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kıran-Eziler ve Kıran (2003, s. 83) "metni sözcelerden oluşan, dış dünya ile ilişkilerini, üretim ve algılama etkinliklerini ayrıca içine almış bağımsız" olarak yorumlarken metinleri çözümlenme konusunda metni iki farklı bakış açısıyla ifade eder. Birincisinde metin bir sözcü, bir başka deyişle kendi içinde kapalı, bitmiş bir ürün olarak, ikincisinde ise sözcüleme ürünü olarak ifade etmiştir. Akbayır (2006, s. 215) metni "belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü" olarak tanımlar. Latince kumaş anlamına gelen "textus" sözcüğünden geldiği düşünülen bu sözcüğün metnin sözcüklerin, cümlelerin ve paragrafların birbiriyle anlamlı ve düzenli bir şekilde örülmesini kumaşın iplikler ile bir düzen içerisinde örülerek oluşmasına benzetmek mümkündür. Özdemir (1995, s. 32) ve İşeri (1998, s. 9) ise "metni okumaya konu olan, anlatımsal bir bütünlüğü bulunan sözcelerin oluşturduğu somut bir varlık, dilsel bir ürün" olarak tanımlamaktadır. Güneş (2013, s. 2) de metnin "bilgi, duygu

ve düşüncelerin çeşitli biçim, anlatım ve noktalama özelliklerine göre yerleştirildiği yapılar” olduğunu ifade eder.

Cemiloğlu (2001, s. 1); Yaman ve Köstekçi (2006, s. 159); Kavcar ve diğerleri (2004, s. 12) ise metin kavramı yerine kompozisyon ifadesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Kompozisyonu tanımlarken ise “Türk diline Fransızcadan geçen bu kelimenin düzenlemek, bir araya getirmek gibi bir anlamı olduğu” konusunda hemfikir olmuşlardır.

Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 182) “kelime anlamıyla ayrı ayrı parçaları, unsurları bir araya getirerek uyumlu bir bütün oluşturma olarak; edebiyat terimi olarak ise düşüncelerin, duyguların, olayların, tasarıların uyumlu bir bütün oluşturacağı şekilde sözle veya yazıyla anlatılması” şeklinde kompozisyonu tanımlar.

Kompozisyon veya metin, estetiğe, güzel sanatlara, edebiyata hizmet eden kavramlardır. Bütün sanat dalları eser ortaya koyarken belirli sınırlar içerisinde hareket ederler. Bu sınırları yararlandıkları düzen ve parçaları uyumlu bir araya getirme çabası oluşturur.

Bu tanımlamalar değerlendirildiğinde metin ve kompozisyon kelimelerinin birbirine yakın kavramları karşıladığı söylenilebilmektedir. Aynı zamanda bütün bu ifadelerin ortak noktası metnin parçaların yani sözcüklerin, cümlelerin, paragrafların bir araya gelerek oluşturdukları bir bütün olduğudur.

Aktaş (1986, s. 48) “metnin, kendi içinde bütünlük oluşturan bir sistemi bulunduğunu, şekil ve anlam gibi metni meydana getiren parçaların farklı seviyelerde, çeşitli bakımlardan birbirleriyle ilişkili olduğunu” ifade eder. Ayrıca her metnin kendine has bir bildirim vardır. Hazırlanan her metin bir bilgi aktarımı gerçekleştirir. Bu bildirim bazen çok uzun ve önemli algılanırken bazen de küçük bir nottan ibaret olabilir. Akbayır (2006, s. 215) bildirişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belgenin metin olmayacağını belirtir.

Metnin özelliklerinden biri dil kullanma becerisinin sahnelenebilmesi için zemin oluşturmasıdır. Olgun (1994, s. 155) “Dili bilmeyen, kelimelerin kuvvetini ve etkisini anlamayan, dil bilgisi- imlâ ve anlatım türlerini iyi bilmeyen kişi, kompozisyonda başarı sağlayamaz.” anlayışına sahiptir.

Doğan ve diğerleri (2000, s. 165) “öğrencilerin duygu, düşünce ve tasarımlarını bir düzen içinde ortaya koyması kompozisyon dersini bir şuur olarak vermek zorunda olduğunu; çünkü verilen bilgilerle öğrencinin hayatının her döneminde yararlanacağı bir şuur olacağını” belirtirken Üründü (2011, s. 28) de bu konuda hemfikir olup bilginin günlük hayatta kullanılacağına dikkati çeker:

Öğrencilerden istenilen metin türünü yansıtacak metinler oluşturmaları istenmelidir. Bu neden önemlidir? Çünkü ilerdeki yaşantılarında onlardan belli ölçütlere göre iş yapmaları beklenecektir. Eğer bu alışkanlık erken dönemlerde kazandırılmazsa ileriki yaşlarda birey zorluklar yaşayacaktır. Mesela, bir akademisyenin yazdığı makale

kendisine, Şeklî yönden veya metinsel yönden kusurlu bulunduğu için, düzeltilmesi üzere iade edilebiliyor. Yükseköğretime gelmiş bir bireyin doğru olarak bir dilekçe yazamadığından ya da gazete ve dergilerde yer alan fıkra türünü gülmece unsuru taşıyan nükte ile karıştırdığından şikâyet edildiği sık sık duyulabilmektedir. Metin türünü kavratmanın öneminin bunlardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Metin yazmada başarılı olmak için yazarın gözlem yapma, düşünce gücünü geliştirme, birçok farklı eser okuma ve dil eğitimine önem verip anadilini bilerek, kuralları uygulayabilme yetisi kazanması gereklidir. Yazarın bu özelliklere sahip olması metni daha sağlam kurabilmesini sağlar.

Metin oluşturma konusunda dikkat edilmesi gereken noktalar ve uyulması gereken kuralların var olduğunda bütün araştırmacılar belli özellikler sıralayabilmektedirler. Tanımın yapılabilmesi bile bu özelliklerin ortaya atılması ile mümkündür. Metin oluşturulurken de belli bir uygulama sırası vardır. Robert de Beugrande (1984'ten akt., Akbayır, 2006, s. 218) metin kurmanın (üretmenin) evrelerini "amacın tespit edilmesi, konuyu seçme ve sınırlandırma, iletiyi belirleme, düşünceyi oluşturma ve düzenleme (kurgu), söylem tasarımı, kavram ağını kurma, dilsel gösterenleri seçme, metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş, seslenme-yazma ve yazılanları denetleme" olarak tespit etmiştir.

Bir metin oluşturmanın aşamalarını Beyreli, Çetindağ ve Celepoğlu (2006, s. 38) ise Beugrande'nin yaptığı sıralamaya yakın bir şekilde sunmuş fakat sadece yazılı eserlerin oluşturulmasına uygun bir şekilde yapmışlardır. Buna göre yazma şu aşamalarla gerçekleşir:

Konuyu seçme, konunun ana maddesini belirleme, konuyu sınırlandırma, konunun görüş noktasını belirtme, konunun amacını tespit etme, bakış açısını destekleyen düşünceleri bulma, düşünceleri anlatım sırasına göre düzenleme, düşünce düzenine ve istenilen anlatım tekniklerine göre yazma, yazıyı dinlendirme, yanlışlarımızı ve eksiklerimizi görmek için okuma ve yazıya son biçimini verme.

Aktaş (2011) yazı tekniklerine göre bir metnin düzenlenmesi için biçimsel açıdan sayfa düzeni, başlık, konuyu belirlemek, bilgi sahibi olunan konuları seçmek, konuyu sınırlamak, konuyla ilgili malzemeyi belirlemek, anlatım biçimlerini belirlemek, ana düşünceyi ve yardımcı düşünceleri belirlemek gibi, içerik konusunda da yazıya başlama (giriş), konunun açılımı (gelişme) ve yazıyı bitirme (sonuç) şeklinde bir planlama yapmıştır.

2. 1. 5. 2. Metin Türleri

Metinler kendi içlerinde bazı ortak ve farklı özellikler gösteren ileticilerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, metinlerin sunuluş şekilleri, gerçeklikle olan ilişkileri, yazılış amaçları,

şekilsel özellikleri, ortaya çıkışları, içerikleri bakımından belirli sınıflandırmalar yapılabilmektedir.

DADÖP (MEB, 2005, s. 64)' te "metinlerin gruplandırmasında metinler gerçeklikle ilişkileri, işlevleri, yazılış amaçları, kullanılan anlatım türleri, "Dil-Kültür ve İletişim" ünitesinde ifade edilen dilin işlevlerinden hareketle gruplandırılır." Babacan (2007, s. 118) metinlerin sınıflandırması konusunda insanların, günlük yaşantısında çevresiyle doğal ilişkilerini düzenlemek, dilek ve isteklerini ifade edebilmek için bazı ifade form ve kalıplar geliştirdiklerini, dilekçe, mektup, tutanak, rapor gibi türlerin form yazıları olduğunu; gazete ve dergilerde yer alan insanın dünya görüşünü, hayat ve insanlık hakkındaki düşüncelerini ifade ettiği duygu ve düşüncelerini geliştirme ve yansıtma fırsatı bulduğu makale, fıkra, sohbet, deneme, hatıra, gezi yazısı, biyografi, otobiyografi, eleştiri gibi didaktik türlerin olduğunu ve yazma konusunda ustalaşmış kişiler tarafından kaleme alınan ve sanat amacı taşıyan roman, hikâye, tiyatro ve şiir gibi edebî türlerin var olduğunu belirterek bu sınıflandırmayı üç başlık altında yapmıştır.

Yaman ve Köstekçi (2006, s. 159) ise kompozisyonu edebiyat sahası için ele alırken yazılı ve sözlü olarak değerlendirmek gerektiğini belirtir. Bu görüşü Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 182) desteklemektedir.

Kompozisyon olarak yorumlandığında Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 182) tarafından Sözlü kompozisyon, duygulara, düşüncelere, sezgilere, tasarımlara konuşma yoluyla bütünlük vermektir, şeklinde tanımlanırken sözlü olarak aktarılmak üzere hazırlanmış metinlerin bu türü oluşturduğu belirtilebilir. Sözlü metinler nutuk, röportaj, mülakat gibi daha önceden ciddi bir çalışma sonucu ortaya çıkan ve sunum sırasında değiştirilmeyen ürünler ile münazara, tartışma, açık oturum, konferans gibi önceden belirli bir hazırlık safhası olan fakat sunum sırasında şekillenen ürünlerden oluşur.

Yazılı metinler herhangi bir duygunun, düşüncenin veya bilginin kalıcı hâle getirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Yazı, iletişimde kullanılan bir araçtır ve bu araç harflerden kelimelerin, kelimelerden cümlelerin, cümlelerden paragrafların ve nihayetinde metinlerin oluşturulması esasına dayanır. Bu şekilde oluşturulan metinlere yazılı metin denir.

Aktaş (2011, s. 243-244) insanın varlık sebeplerinden biri olarak öğrenmek ve öğretmek, eğitilmek ve eğitmek olduğunu belirtir ve bu amaçla yazılan metinleri öğretici (didaktik) metinler başlığı altında inceler. Sanatsal metinlerle ilgili ise insanın varlık sebeplerinden diğerini de sanat yapan bir varlık olması olarak sunar. İnsanın dil göstergelerini kullanarak sanat yapması edebiyat sanatının oluşmasını sağladığını bu şekilde oluşan sanat eserlerinin de üç şekilde kendilerini gösterdiklerini belirtir. İlkine "epik" adı verir ve anlatma esasına dayandığını belirtir. İkicisine " lirik" adı verir ve coşku ve

heyecan ifadesi çerçevesinde oluşan şiiri bu başlık altında değerlendirir ve son olarak göstermeyi esas alan eserleri de “dramatik metinler” olarak nitelendirerek metin konusu ile ilgili sınıflandırma yapar.

Bülbül (2000) ise düzyazı türündeki metinleri Öğretici nitelikli yazılar ve yaşatıcı nitelikteki yazılar olarak ikiye ayırmış; öğretici nitelikli metinleri de gazete ve dergi yazı türleri, diğer yazı türleri ve yazışmaya dönük yazı türleri olarak üç başlıkta toplamıştır.

Güneş (2013) sözle aktarılanları sözlü, yazı ile aktarılanları yazılı ve görsel sembollerden oluşanları görsel metin olarak sınıflandırmış; bu sınıflandırmaya düzenlenme biçimine göre (roman, hikâye, makale, şiir, anı vb.); düzenlemede kullanılan mantık biçimine göre (basit veya üst düzey); işlevlerine göre (edebî ve öğretici) metin sınıflandırmalarını da eklemiştir.

Yazılı metinler amaçlarına göre öğretici ve sanatsal metinler olarak ikiye ayrılırlar. Sanatsal metinler anlatma esasına dayanan ve coşku ve heyecana bağlı kalan metinler olarak sınıflandırılırken; öğretici metinler kendi aralarında kişisel duygu ve düşünceleri dile getiren ve gazete çevresinde gelişmiş metinler olarak iki farklı kola ayrılabilir.

Sanatsal metinler ile öğretici metinlerin birbirlerinden ayrılmasının yukarıda da bahsedildiği gibi temel bazı noktaları vardır. Sanatsal metinler kurmacadır. Yazarın hayal dünyası ve düşünce yapısıyla şekillenirler bu nedenle gerçek dünyadan ve gerçeklerden uzaktır. Aynı zamanda sanatsal metinlerin asıl amacı okuyucuda estetik zevk uyandırmaktır. Okuyucunun yazıyla ilgilendiği zaman içerisinde keyifli olmasını sağlamak gerektiği düşünülür. Öğretici metinlerde ise gerçekler gün yüzüne çıkarılmaya çalışılır. Okuyucuya gerçekleri anlatmak ve onların bilgilerine yeni bilgiler eklemek amaç edinilmiştir. Bu amaçlara ulaşılırken öğüt verme, okuyucunun görüşlerini değiştirmeye çalışma gibi hedefler de bazı öğretici metinlerde yer alır.

2. 1. 5. 2. 1. Öğretici Metinler

Metinler okuyucuya bir ileti sunmak amacıyla yazılan yazılardır. Bu yazılarda ele alınan bildirim öğretici metin kavramının okuyucuya bilgi vermek, okuyucunun var olan bilgilerini ve düşüncelerini eğer bahsedilen bilgilerle örtüşüyorsa desteklemek ve güçlendirmek, örtüşmüyorsa değiştirmek amacıyla kaleme alınmış yazılar olarak tanımlanmasını sağlar.

Öğretici metinler kapsamında değerlendirilen yazılı eser ile ilgili tasniflemeler yapılmış olsa da 11. sınıf müfredatında yer alan konu başlıkları ile öğretici metinler hakkında bilgi vermek araştırmacının amacı açısından daha doğrudur. Bu nedenle öğretici metinler mektup, günlük, anı, biyografi-otobiyografi, gezi yazısı, sohbet, haber yazıları, fıkra, deneme, makale ve eleştiri başlıkları altında incelenmiştir.

2. 1. 5. 2. 1. 1. Mektup

İnsanlar sosyal varlıklardır. Bu sosyal yaşam sadece etrafımızda yaşayan insanlarla değil belirli mesafelere de dağılan bir yaşantıdır. İnsanların aralarına giren mesafeler iletişim ile ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve yıllarca birçok yöntem ve teknik kullanılarak iletişim sağlanmıştır. Bu tekniklerden edebî değer taşıyanı ise mektup olarak karşımıza çıkmaktadır. Mektup “yazıldığı ilk dönemlerden itibaren birbirinden uzaktaki insanların anlaşmak ve haberleşmek amacıyla yazdıkları, duyguları, dilekleri, düşünceleri tek kelime ile maksadı bildirmek gayesiyle şahısların birbirine gönderdikleri yazı” (Karaalioğlu, t.y., s. 187) olarak tanımlanabilirken; “bir kişinin uzaktaki tanıdığına bir şeyi haber vermek, bir dileğini iletmek yahut ondan bir şey istemek veya sormak için gönderdiği yazılar” olarak tanımlayan Babacan (2007, s. 213) bu görüşüne mektupların kişiler arasında olabileceği gibi kuruluşlar arasında da gerçekleşebileceğini eklemiştir.

Genel olarak bakıldığında mektup kişilerin kendi aralarında ya da kurumlara bir konu hakkında haber veya bilgi vermek, bir dileği dile getirmek, bir istekte bulunmak, herhangi bir konuda soru sormak bilgi almak amacıyla yazılan ve bazen şahsi olarak birinci elden ama genellikle de posta yoluyla ulaştırılan yazılara denilir.

Mektubu alacak olan kişiye göre kullanılan üslup değiştirilir. Resmî makamlara iletilecek olan mektuplarda dil resmîdir. Bunun yanı sıra samimi ve içten bir üslupla yazılan mektuplar da vardır. Toplumun genel olarak algıladığı ve bildiği mektup çeşidi bu şekilde yazılan mektuplar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mektuplar gelişigüzel yazılan bir tür değildir. Belirli bir mesafeye gönderiliyor olması, karşıdaki kişiye duyulan saygı ve sevgi bu yazı türünün belirli kurallarla belirlenmiş kâğıt düzeniyle yazılmasına ve koruyucu bir zarf ile gönderilmesine neden olmuştur. Bu düzen her mektup çeşidine göre farklılıklar göstermekle birlikte genellikle düz beyaz kâğıda yazılıp beyaz bir zarf ile gönderilmektedir.

Mektubun yazılışı ile ilgili uyulması gereken bazı kâğıt düzeni kuralları vardır. Bu kurallar da yine mektubun türüne göre değişiklik gösterir. Mektuplarda konu bakımından bir sınırlandırma yapılmaz. Çünkü resmî bilgilerin yanı sıra kişisel bilgilerden ve haberlerden de konu seçilebilir. Mektuplar konularına göre çeşitlere ayrılırlar:

1. Özel Mektuplar,
2. Edebî Mektuplar
3. İş Mektupları
4. Resmî Mektuplar
5. Açık Mektup (Korkmaz vd., 1995, s. 214).

2. 1. 5. 2. 1. 2. Günlük (Günce)

Günlük herhangi bir kişinin yaşadıklarını günü gününe tarihi de belirterek yazması sonucu ortaya çıkmış bir yazım türüdür. Emre, Alkayış, Tuğluk ve Emre (2008, s. 223) bu türü “Günlük ister yazar ister yazıyla amatör düzeyde ilgilenen herhangi biri olsun, bir kişinin o gün yaşadıklarını not etmesinden ibaret bir yazı türüdür.” şeklinde tanımlamışlardır. Bülbül (2000, s. 91) ise güncenin, günü gününe tutulan notlar olduğunu ifade eder.

Yukarıdaki tanımlar göz önüne alındığında günlükle ilgili bazı özellikleri belirleyebilmek mümkündür. Bu özelliklerden ilki konunun sınırsız olduğudur. Günlük yazacak olan kişi gün içerisinde yaşadığı her şeyi yazar. Günlükte anlatılan konu yaşanılanlar daha çok yeni olduğu için bütün ayrıntılarıyla ve üzerinde çok düşünülmediği için sübjektif ve duygusal bir şekilde yazıya aktarılır.

Günlük yazan kişiler illaki bir yazar veya edebiyatla ilgilenen kişiler olmak zorunda değildir. Herkes kendine uygun bir üslup ile yaşadıklarını yazabilir. Bu nedenle günlük türü her kesimden insan ile ilgilenen bir türdür. Yaşam içerisinde dikkate değer birçok olay var olmakla birlikte her gün dile getirilecek kadar önemli olayların yaşanması da mümkün değildir. Bu nedenle günlükler her ne kadar günü gününe yazılan yazılar olsa da tarihsel atlamalar yapılarak da yazılabilirler.

Günlük bir düşünceyi, bir fikri aşlamak için değil sadece yaşanılanları anlatmak için yazılır. Bu yazım türünde düşünce bir araçtır. Metin daha çok duygulara dayanır. Olaylar kahraman bakış açısıyla samimi bir üslupla yazılır. Günlüklerin önemli özelliklerinden biri de yazarın psikolojisini yansıtmasıdır. Yazar başından geçen olayları olduğu gibi değil kendi gördüğü ve algıladığı gibi anlatır.

Yayınlama gayesi taşımasalar da bazı sanatçıların günlükleri kullandıkları dil, anlatım ve içerik ile dönemine kaynaklık eder. Günlükler özellikle biyografi, anı gibi diğer yazı türlerini de besler. Bunun yanı sıra yazıldıkları dönemin edebî, sanatsal ve toplumsal birçok konu ve yaşantısına da ışık tutar. Emre ve diğerleri (2008, s. 223) “ileride yayımlanma kaygısı gütmeseler de önemli yazar ve şairlerin günlükleri edebiyat dünyası ve edebiyat tarihi bakımından yayımlanır” diyerek bu görüşü destekler. Aynı zamanda Karaalioğlu (t.y., s. 253) da günlüğün bir sanatçının elinden çıkarsa, edebiyat için değerli kaynak olabileceğini belirtir.

Günlüklerde belirlenmiş kesin bir plan yoktur. Ama olmazsa olmaz özelliği yaşanılanların günü gününe yazılması ve bu yazıların başına tarihin atılmasıdır. Sol üst köşeye tarih, sağ üst köşeye de yer yazılır. Anlatılacak konu genel kompozisyon anlayışına uygun olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşturularak yazılır. Bu yazı türünde uzun veya kısa yazma gibi bir sınırlandırma yoktur. Bu sebeple boyut

konusunda günlükle ilgili bir sınırlandırma da yapılmaz. Sol alt köşeye ad ve soyadı yazılarak günlük bitirilir.

Bülbül'e (2000, s. 92) göre "Günlük yazmak uygarlığın ölçütlerinden biridir. Edebiyatların ağdaşlaşmasında da etkin rol oynar." İnsanların düşündüklerini, hissettiklerini açık bir Şekilde anlatabildiği yazı türüdür. Batıda bu özelliğiyle karşımıza çıkan günlük Türk kültüründe de divan edebiyatında "Jurnal" adıyla karşımıza çıksa da tam anlamıyla modern günlük kavramını karşılamaz ve eser sayısı çok azdır.

Günlük türü anı ile birçok ortak özellik göstermekle birlikte günlüklerin günü gününe, anının ise belirli bir zamandan sonra yazılması, olayların günlükte ayrıntılarla ve sübjektif, anıda ise daha genel ifadelerle daha objektif olarak yansıtılması bu iki tür arasındaki farklar olarak karşımıza çıkar.

2. 1. 5. 2. 1. 3. Anı (Hatıra)

"Yaşanmış olayları duyurmak için yazılan yazı; bir yazarın kendi başından geçmiş veya kendisinin de karşığı, birtakım önemli olayları, sanat değeri taşıyan bir dille anlatması" olarak anıyı tanımlayan Karaalioğlu (t.y., s. 283), bu yazıların toplandığı esere de "Hatırat, anı ve anılar" denildiğini belirtmiştir. Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 240) ise "bir kimsenin hayatını, yaşadığı devrede Őâhidi olduğu veya duyduğu olayları anlattığı yazıların ortak adı" olarak tanımlamıştır. Bu tanımlara ek olarak bazı kk farklılıklar gösteren tanımlar da bulunmaktadır:

İster yazar, Şair, siyasetçi, isterse sıradan hayat yaşamış herhangi bir insan olsun, herkesin kendine ait kişisel tarihi vardır. Bu bazen sadece hatırlanıp başkalarına sözlü olarak anlatılmak biçiminde bazen de yazıya aktarılarak vesikaya dönüştürülmek biçiminde insanlara duyurulabilir. Her durumda anı, insanların yaşadıkları olayları olaylar son bulduktan sonra hatırlanmalarından oluşan bir eylemdir (Emre vd., 2008, s. 218).

Yukarıda görüldüğü üzere anının özelliklerinin en önemlisi yaşanmış olayları anlatması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olay tam anlamıyla bitmeli ve olayın üzerinden belli bir zaman geçmiş olmalıdır. Bülbül (2000, s. 91) "Anı yazıları, yaşanılmakta olanı değil, yaşanmışları içerir" ifadesiyle de anlatılacak olayın zamanlaması ile ilgili konuya açıklık getirir.

Bu yazı türünde bilgi toplama konusunda dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Genel olarak anılar sadece yazarın hafızasında kalan kırıntıların bir araya getirilmesiyle yazılırlar. Fakat bu yazılarda yanlış hatırlanan ya da unutilan bölümler var olabilmektedir. Bununla birlikte anılar sadece bellekte kalan birikimlerle değil, o dönemde kaleme alınmış mektuplardan, belgelerden, gazetelerden, dergilerden, günlüklerden ve olaya tanık olmuş

kişilerden de yararlanarak da yazılabilir. Yazar bu konuda dikkatli davrandığında ortaya çıkardığı eserini daha objektif bir şekilde yazmış olur. Böylelikle bu anılar geçmişe dair sağlam kanıtlar olarak kullanılabilir. Emre ve diğerleri (2008, s. 218) Anılarını kaleme alan insanların yaşadıklarını belli bir nesnellik gözeterek anlatmalarının, o eserin değerini ve anıların güvenilirliğini arttırdığını belirtir. Aynı zamanda anıların tarih metinlerinden farkının bireysel olması; otobiyografiden farkının ise topluma dönük olması olduğunu ileri sürer.

Anı herkes tarafından yazılabilecek bir türdür. Bununla birlikte sosyal, politik hayata yahut edebiyata ilgi duyup bu alanlarda emek vermiş ve halka mal olmuş kişilerin yazdığı anılar objektiflik ile ortaya çıkarıldığında tarihe, sosyolojiye, psikolojiye, edebiyata vb. birçok dala kaynak vazifesi görüp hizmet eder.

Anılarda kullanılan dil göndergesel işlevdedir. Amaç yazarın geçmişinde yaşadığı veya tanık olduğu bir olay ile ilgili bilgileri okuyucuya aktarmaktır. Anılarda dil mümkün olduğunca açık ve yalındır. Sanatlı, gösterişli dilden uzak durulur. Samimi bir anlatım vardır. Bu konuda Karaalioğlu (t.y., s. 284) “Hâtıra yazılırken; bellekte saklı bulunan olay hareket planına göre sıralanmalı; yalın, içten ve bir dil kullanmalı; bilgilere, düşünceler, duygular doğru ve açık anlatılmalı; yapmacıklıktan kaçınmalı, anlatılanlara ilgi çekici bir canlılık verilmelidir” şeklinde anı ile ilgili düşüncelerini belirtir.

Anılarda herhangi bir sayfa ya da boyut sınırlaması yoktur. Yazarın anısı ve ayrıntıları yani işlenen konu yazının ebadını belirler. Her öğretici metinde olduğu gibi yine olayla ilgili genel bilgilerin verildiği ve olaya hazırlanan giriş, olayın ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gelişme ve olayların nasıl bittiğini belirten sonuç bölümüyle anı yazısı oluşturulur.

2. 1. 5. 2. 1. 4. Biyografi ve Otobiyografi

Biyografi herhangi bir kişinin hayatıyla ilgili bütün bilgilerin aktarıldığı bir yazı türüdür. Bu yazı türünde kişinin hayatı ile ilgili bilgilere başkalarının da ulaşmak istemesi gerekliliği vardır. Bu noktada biyografisi yazılacak kişinin bir çoğunluk tarafından tanınan, sevilen, sayılan veya ünü duyulmuş bir kişi olması gereklidir.

Bülbül (2000, s. 88) “çeşitli meslek ve sanat dallarında ünlenmiş kişilerin, yaşam biçimlerini, toplum açısından değeri olan yanlarını, yaptıkları işleri ve ürettikleri eserlerini genel çizgileriyle anlatan yazılara” biyografi, biyografya ve yaşam öyküsü adı verildiğini belirtir. Bu tanımlamaya ilaveten Karaalioğlu (t.y., s. 250) bu türe eskiden “tercüme-i hâl” denildiğini de belirtmiş, eski şairlerimizin hayatları, sanatları hakkında bilgi veren şuara tezkirelerinin de birer biyografi olduğunu belirtip biyografinin geçmişte kullanılan isimlerinin neler olduğu hakkında da bilgi vermiştir.

Biyografi yazılmadan önce hayatı anlatılacak olan kişi ile ilgili birçok kaynaktan yararlanılması gerekir. Bu kaynaklar eğer yaşıyorsa biyografisi yazılacak kişinin kendi anlattıkları, varsa günlük, mektup ya da oluşturduğu diğer eserleri; o kişinin çevresinde bulunan ve onu tanıyan kişilerin aktardığı bilgiler ve daha önce bu kişiyle ilgili yapılmış çalışmalar olabilir. Kısacası biyografi yazmak ciddi bir araştırma ve incelemenin sonucudur. Söylentiler ve asılsız iddialar biyografilerde yer almamalıdır.

Biyografi yazarken dikkat edilmesi gereken bazı unsurların var olduğu bilinmektedir. Bu unsurları Bülbül (2000, s. 89) şu şekilde sıralar;

1. Konu edilecek (ele alınacak) kişi,
2. Bu kişinin doğumundan başlayarak yaşam öyküsü,
3. Bu kişinin doğumundan önceki sosyal ortamı, yaşamı sürecinde ve ölümünden sonraki gelişmeler,
4. Kişinin etkisinde kaldığı sosyal ve diğer olaylar,
5. Tarafsız bir yaklaşımla olaylar arasındaki ilişki,
6. Hüküm fırcası.

Bülbül'ün belirttiği bu unsurlar biyografinin ele alınan kişinin doğumundan ölümüne kadar başından geçen bütün olayları anlattığını, sadece bireyin değil içinde yaşadığı sosyal çevrenin de yansıtıcı olduğunu ve yazarın anlattığı olaylarda tam anlamıyla tarafsız olması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Tarafsızlık yazarın konuya bakışını etkileyen en önemli özelliklerden biridir. Bu gerçekleştirildiğinde ortaya çıkan biyografiler konu edilen kişinin hayatını anlatmakla birlikte o döneme ışık tutan birer kaynak olma özelliği de kazanırlar.

Biyografi yazarı eserini ortaya koyarken açık, yalın, sade bir dil kullanılmalıdır. Cümleler kurallı ve ciddi bir dil yapısıyla sunulmalıdır. Okuyucunun yorumuna açık cümlelere yer verilmemelidir.

Biyografi yazmak özen, araştırma ve çaba gerektiren bir süreçtir. Biyografi yazarı yazdığı yazıda okuyucunun ilgisini çekebilecek bir üslup kullanmalıdır. Okuyucu sadece bilgiye ulaşmakla kalmamalı aynı zamanda okurken keyif de almalıdır.

Biyografi yazıları yazılırken boyutu hakkında herhangi bir sınırlama söz konusu olmaz. Olaylar ve yaşananlar, yazarın üzerinde durduğu noktalar biyografinin boyutunu belirler. Bunula birlikte Bülbül (2000, s. 89) "küçük çapta olanlar makale olarak yayınlanmakta; büyük çaptakiler ise ya broşür ya da kitaba dönüştürülmektedir." şeklinde bu düşünceyi destekler.

Biyografi belli bir plan dâhilinde, kronolojik olarak sıralanmış olayların anlatılması esasına dayanır. Biyografi yazarı önce kim ile ilgili çalışma yapacağına karar verir. Bu kişi ile ilgili bütün bilgi ve belgeleri toplar. Bu belgelerden hareketle konuyu kronolojik olarak

sıralar. Bu konuyla ilgili üzerinde durulması gereken konuları tespit eder ve döneminin sosyal ve kültürel yapısıyla dengeleyip yazıyı oluşturur.

Biyografilerin türleri olduğunu belirtmek mümkündür. Bu konuda Korkmaz ve diğerlerine (1995, s. 241) göre otobiyografi, otobiyografik roman ve biyografik roman olarak türler belirtilirken; Bülbül (2000, s. 90) otobiyografi, otobiyografik roman, biyografik roman ve monografi şeklinde diğer biyografi türlerini belirtmiştir.

Bir kişinin kendi yaşamını anlattığı yazı ya da eserlere otobiyografi denir. Yazar doğumundan otobiyografisini yazdığı döneme kadar başından geçen ve kendince anlatmaya değer bulduğu konuları ele alır. Bu yazı türünün diğer adı öz yaşam öyküsüdür. Biyografinin bütün özelliklerini bu tür de gösterir. Temel farkları bu yazı türünde yazarın kendi hayatını anlatmasıdır. Bu özellik otobiyografi yazarının objektifliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

2. 1. 5. 2. 1. 5. Gezi Yazısı (Seyahatname)

Gezilen yerlerin canlı, üsluplu bir tarzda kaleme alınmasıyla seyahat türünde yazılar ve eserler meydana gelir (Kabaklı, 1965, s. 466). Seyahat, Arapça “gezmek, gezi”; nâme ise Farsça “risale, mektup” anlamına gelir. Bu iki sözcük birleştirilerek “seyahatname” adı ortaya çıkmıştır. Seyahatnamenin diğer ve daha yaygın adı gezi yazısıdır.

Gezi yazılarında yazar, gezip gördüğü yerlerin tabiatını, toplumsal ve sosyal düzeyini, kültürünü, bölgeye ait menkıbe, efsane gibi yöresel nitelikli eserlerini, mutfak kültürünü, giyim-kuşamını, dini inanışını kısacası o bölgede diğer yerlerden farklı ve anlatılmaya değer bulduğu her şeyi kaleme alabilir.

Gezi yazılarında yazarın gözlem yeteneği ve çevresini algılayışı önemlidir. Yazar gezip gördüğü yerleri kendine göre dile getirir. Bu da bir bölge ile ilgili her yazarın bakış açısına göre farklı gezi yazılarının oluşmasına neden olur. Yazarın ilgi ve seçiciliği eserin içeriğini doğrudan etkiler.

Karaalioğlu (t.y., s. 287) “seyahat yazıları; gezip görülen yerlere dair bilgi vermek, o yerlerin güzelliklerini ve görülmeye değer yanlarını göstermek amacını taşır” tanımlamasını yaparak gezi yazılarının yazılış amacının bahsedilen yerlerle ilgili merak uyandırıp, bilgi vermek, okuyucuda o yerleri görme isteği uyandırmak olduğunu dile getirmiştir.

Gezi yazılarında dil mümkün olduğunca açık, ama bir o kadar da ilgi uyandırıcıdır. Okuyucuyu anlattığı yer ile ilgili meraklandırır ve hayal dünyasına hitap ederek estetik bir bakış açısı sunar. Bu yazı türünde sıklıkla betimlemelere yer verilir. Betimlemeler bilinmeyen, daha önce okuyucu tarafından görülmemiş yerlerin zihinde canlandırılmasına

yardımcı olur. Teknolojinin gelişmesi ile gezi yazılarının görsel unsurlarla desteklenmesi de bu türü cazip ve ilgi çekici kılmıştır.

Doğan ve diğerleri (2000) gezi yazıları yazarken gezilen çevre, onu benzerlerinden ayıran özellikleriyle anlatılması gezilen çevredeki insanlar kültürel özellikleriyle tanıtılması, yazarın kendi yaşadığı toplumla farkları ortaya koyması ve okuyucunun, gezi yazısını okurken anlatılan çevreyi gözünün önünde canlandırarak bir anlatım yakalaması konularına dikkat edilmesi gerektiğini vurgular.

Gezi yazısı düşünce ve bilgiye dayalı en eski yazı türlerinden biridir. İnsanların merak duygusuna hitap etmesi, diğer ülkelerle var olan farklılıkların gözler önüne serilmesi ve toplumsal farklılıklar bu yazı türünü besler. Uygarlıkların ve farklı ülkelerin anlaşılmasında önemli rol oynar.

Gezi yazıları dergi, gazete gibi yayın organlarında yayınlanabileceği gibi tek bir kitap hâlinde de hazırlanabilirler. Bu nedenle gezi yazılarında herhangi bir boyut sınırlandırması yoktur.

Türk edebiyatında bu yazı türünün en tanınanı Evliya Çelebi'nin XVII. yüzyılda yazdığı 'Seyahatname' adlı eseridir. "Seyahatname on ciltten oluşmaktadır. Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Avrupa'nın bir bölümü ile Ortadoğu Ülkelerinin XVII. yüzyıldaki durumları anlatılmaktadır (Bülbül, 2000, s. 87). Bu eserin yanı sıra eski dönemlerde gezi yazısı özelliği taşıyan sefaretnameler; tarihi, coğrafi konularda yazılmış eserler de vardır. İlk elçi Yirmi sekiz Ahmet Çelebi'nin yazdığı Paris Sefaretnamesi, büyük Türk denizcisi Seyit Ali Reis'in yazdığı Mir'atül Memalik eski dönemlerde yazılmış bu türün en önemli eserlerinden bazılarıdır. Türk edebiyatında bu türün de yaygınlaşması ve modernleşmesi Tanzimat döneminden sonra gerçekleşmeye başlamıştır.

2. 1. 5. 2. 1. 6. Sohbet (Söyleşi)

Sohbet, kelime manasıyla konuşup, görüşme arkadaşlık anlamına gelmekle birlikte edebiyatımızda yazarın herhangi bir konu üzerinde kendi fikirlerini ve duygularını ileri sürdüğü bu ifadeleri de samimi bir dille karşısında biri varmış gibi anlattığı yazı türüne denir. Gökşen (1970, s. 148) sohbeti, konuşma doğallığı ve içtenliği ile yazılan hafif fikir yazıları olarak tanımlamaktadır.

Sohbette herhangi bir konu sınırlandırması yapılmaz. Her şey hakkında sohbet yazılabilir. Fakat her konu okuyucuya cazip gelmeyebilir. Bu nedenle konu seçerken mümkün olduğunca herkese hitap eden konular seçilmeye çalışılmalıdır. Karaalioğlu (t.y., s. 237) "sohbetin belirli bir konusu yoktur; yerine ve zamanına göre sıkıcı olmayan her konuşma, sohbet konusu olabilir." şeklinde konu seçiminin serbestliğini dile getirir.

Sohbet yazıları yazılırken uyulması gereken bazı ilkeler vardır bu ilkeleri Yardımcı (2001, s. 155) şu şekilde belirtmiştir;

1. Konu ilginç olmalıdır.
2. Konunun günlük olaylarla bir bağlantısı bulunmalıdır.
3. Gerekğinde nükteli sözlere yer verilmelidir.
4. Söyleşi okuyucuyu sıkmayacak kadar kısa yazılmalıdır.
5. Anlatım duru ve açık olmalıdır.
6. Konuşuyormuş gibi davranılmalıdır.

Sohbette amaç sadece düşünceleri aktarmak değildir. Bunun yanı sıra okuyucunun duygularına da seslenilir. Söyleyişte samimi ve içten bir anlatım bulunur. Bu nedenle kullanılan dil sade, açık ve akıcı olmakla birlikte, nükteli, eğlencelidir. Sohbet yazar okuyucu sanki karşısında oturuyormuş ve yüz yüze konuşuyorlarmış gibi bir hava hissettirir. Babacan (2007, s. 147) “geniş bilgi, kültür ve tecrübe sahibi olan yazar, konunun ağırlaşmaya başladığını anladığı an, bir espri, nükte veya fıkra koyup, okuyucunun ilgisini canlı tutmayı başarır. Hayat tecrübelerinden, tarihi olaylardan çıkarılan gerçekleri bir atasözü, fıkra veya bir vecize ile pekiştirir” anlayışıyla sohbette kullanılan dilin samimiyetini ve dikkat çekiciliğini dile getirir.

Sohbet konu bakımından makale ve eleştiri ile aynı özellikleri gösterse de sohbetin üslubundaki samimiyet, içtenlik ve makale ve eleştiride okuyucuya düşünceleri kabul ettirme amacı ve kullanılan resmî dil bu türleri birbirinden ayırır. Babacan (2014) makalenin ciddi ve ağırbaşlı havasının sohbette yerini tatlı bir samimiyete bıraktığını ifade eder. Deneme ile sohbet karşılaştırıldığında da sohbette yazarın okuyucuları karşısında oturuyormuş gibi bir hava sezdirildiğini denemede ise yazarın kendisiyle konuşuyormuş gibi bir hava içerisinde olduğu belirtilebilir. Bu şekilde birbirlerinden ayrılabilirler. Bu ayrım deneme ile sohbetin en temel farklılığıdır.

Sohbet yazıları genellikle kısa yazılan yazılardır. Yazar kendinden yola çıkarak eserini ortaya koyar. Bu nedenle çok fazla sözü uzatmadan duygu ve düşüncelerini dile getirir.

Sohbet yazıları giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Giriş bölümü konuyla ilgili genel bir bakışı içerirken gelişme bölümü konun ayrıntılarıyla ele alınmasını sağlar. Sonuç bölümünde ise konu kişisel bir değerlendirme ile bitirilir.

2. 1. 5. 2. 1. 7. Haber Yazıları

“Haber belirli bir zamana ait olayları vaktinde bildiren, belirli sayıda okuyucuyu ilgilendiren, değeri ilgilendirdiği okuyucu sayısı ile doğru orantılı olan şeydir” (Karaalioğlu t.y., s. 215). İnsanlar meraklı ve ilgili varlıklardır. Olaylara, çevrelerinde var olan

değişikliklere karşı tepki gösterirler. Bilinmeyen ve hayatın içerisinde, olağan olaylardan farklı algılanan her türlü konu haber olabilir.

Haber gazetecilik ile bir yazı türü hâline gelmiştir. Haber yazıları gazetelerin en önemli ögesidir. Gazeteler günlük yayınlanırlar. Bu nedenle içerisinde bulunan haberler de günlük, taze haberler olmak zorundadır. Farklı bir yerde okunmuş veya duyulmuş olan haber geçerliliğini ve etkisini yitirir.

Haber yazıları herkesin rahatlıkla anlayabileceği kadar yalın, açık, sade bir anlatıma sahip olmalıdır. Aynı zamanda haber yazıları mümkün olduğunca kısa ve özlü bir biçimde yazılır. Dil göndergesel işlevde kullanılır.

Haberin toplanması için kullanılan bazı kaynaklar vardır. Bu kaynaklara göre haberler resmî, özel ve ajans haberleri olarak üçe ayrılır. Resmî haberler haberle ilgili resmî en yetkili kişi ağzından edinilenler, özel haberler halk arasında yaşanan olayların yine halktan kişiler tarafından anlatılması ile edinilen haberler, ajans haberleri ise dünyanın dört bir yanından haberlere ulaşmak amacıyla kurulmuş olan haber toplama kuruluşu ajanslardan edinilen haberlerdir.

Haber yazan kişiye muhabir denir. Muhabir olmak belli başlı bazı özelliklere sahip olmayı gerektirir. Çevresinde olup bitenlerden haberdar, meraklı, dikkatli, sözcükleri doğru seçip gerçekten önemli olan noktaları fark edebilen, zeki ve uyanık bir kişi olmalıdır.

Karaalioğlu (t.y., s. 217-218) Muhabirler çabuk ve sessiz hareket eder; kesin sualler sorar, olayları, hareketleri, tepkileri az çok önceden sezinler; günün haberlerini bilir, gazete ve dergileri dikkatle okur, belli başlı yayınları izler, iyi eğitim görmüştür; geniş bilgilidir. Ukala değil, uyanıktır; terbiyesiz değil, ısrar eder; sır yoldaşı değil, inandırma yeteneği vardır; falcı değil, ileriye görür; çekingen değil, dikkatlidir; miskin değil, terbiyelidir; münakaşacı değil, azimlidir.

Muhabirler yazılarında objektif olmak zorundadırlar. Haberlerinde yaşanan olayları olduğu gibi, tarafsız bir bakış ile ele alırlar. Bu şekilde okuyucu kendi düşünce yapısına göre haberle ilgili yorum yapabilir. Objektiflik haberin okuyucu kitlesinin artmasına, okuyucunun artması da haberin değerinin artmasına yardımcı olur.

Haber yazıları konuları bakımından şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Mücadele niteliği taşıyan haberler
2. Duygusal olaylarla ilgili haberler
3. Esrarlı haberler
4. Maceralı haberler
5. Olağanüstü haberler
6. Beşerilik taşıyan haberler
7. Çocuklarla ilgili haberler
8. Hayvanlarla ilgili haberler
9. Eğlenceli, meraklı şeylerle ilgili haberler (Karaalioğlu, t.y., s. 215).

Bu sınıflandırmanın yanı sıra günümüzde haber yazılarının siyaset, sanat, ekonomi, bilim ve teknik, sosyal, spor gibi konuları ele alan haber yazıları olmak üzere de gruplandırıldığı gazetelerde oluşturulan bölümlerden hareketle söylenebilmektedir.

Haber yazılarında kullanılacak başlık dikkat çekici olmalıdır. Birçok haberin içerisinden fark edilmesini sağlamak ve okuyucu kitlesini arttırmak için başlıklar özenle seçilmelidir. Başlık dikkat çekici olduğu kadar haberin içeriği ile de bağlantılı olmalıdır. Aynı zamanda haber yazıları ilginç, önemli, yeni ve doğru olmalıdır. Bu niteliklere uymayan haberler geçerliliklerini kaybederler.

Haber yazılarının kendine özgü bir planı vardır. Bu planda ilk önce haber birkaç cümleyle özetlenerek verilir daha sonra yazının gelişme kısmını oluşturan bölüme geçilir. Her haber yazısında mutlaka cevaplandırılması gereken altı soru bulunur. Buna "5 N 1 K ilkesi" denir. Bu sorular ne, nerede ne zaman, nasıl, niçin ve kimdir. Bir muhabir ele aldığı konuyla ilgili bu sorulara cevap vererek haber yazısının gelişme bölümünü tamamlar ve yazısını bitirir. Bu plana ters dönmüş piramit denir. Okuyucu bu planla yazılmış yazılarda yazının başında olayın özetini görebildiği için kendine göre dikkate değer bir yazı olup olmadığına karar verebilir.

2. 1. 5. 2. 1. 8. Fıkra (Köşe Yazısı)

Fıkra edebiyatımızda iki farklı yazı türünün ortak adı olarak ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi küçük hikâye niteliğindeki nükteli ve güldürücü fıkralar, diğeri ise öğretici metin türlerinden olan gazete çevresinde gelişen edebiyat anlayışıyla ortaya çıkmış olan fıkralardır. Bu iki tür birbirinden çok farklı amaçlara hizmet eder.

"Dergi gibi süreli yayınların belirli sayfa ve sütunlarında düzenli olarak yer alan, güncel, siyasal ve toplumsal konu ve sorunları ele alan; bunları ayrıntılara inmeden samimi bir anlatımla işleyen kısa yazılar" olarak fıkrayı tanımlayan Babacan (2007, s. 143) fıkra yazmanın kolay olmadığını da dile getirmiştir.

Fıkrayı tanımlama konusunda Olgun (1994, s. 225) "bir yazarın günlük olaylara ya da ülke ve toplum meselelerine ait herhangi bir konu üzerinde şahsi görüş ve düşüncelerini, akıcı bir dille anlatan düz yazılar" olarak düşüncesini belirtmiştir.

Fıkralarda güncel olmak şartıyla her konu ele alınabilmektedir. Yazarın ilgi ve bilgisi hangi konularda yazı yazabileceğini belirler. Bu konuda fıkrada günlük siyasal, sosyal ve kültürel olaylar başta olmak üzere serbest bir şekilde seçilmiş herhangi bir konuyu, bir meseleyi anlatılabileceğini Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 219) dile getirmiştir. Her ne kadar konu sınırlandırılmamış olsa da yazar fıkra yazarken ele alacağı konuyla ilgili çok fazla ayrıntılara girmekten kaçınır.

Fıkralar kanıtlanma amacı güdülmeyen yazılan yazılardır. Buna rağmen yazar yazılarında kullandığı üslup ile okuyucusunu kendi ile aynı fikre sahip olmaya iter. Yazar kendi duygu ve düşüncelerini samimi, içten bir anlatımla ele alır. Akıcı, açık, yalın bir dil kullanılır.

Fıkra yazıları boyut olarak makaleler kadar uzun değildir. Hatta gazetelerin bir köşesinde yayınlandıkları göz önüne alındığında duygu ve düşüncelerin söz uzatılmadan verilmesi gerektiğini belirtebilmek mümkündür.

Fıkra kolaylıkla yazılabilen bir tür değildir. Bu nedenle yazarken dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Fıkra yazarı öncelikle bahsedeceği konuyu doğru ve okuyucu kitlesine hitap edecek bir şekilde seçmelidir. Kullanacağı dil ve üslup konusunda dikkatli olmalı herkese hitap edebilecek, açık, anlaşılır bir dil kullanmalıdır. Ele aldığı konuyu işlerken kendi duygu ve düşüncelerini yazısından uzak tutmalı ve tarafsız kalmalıdır. Karaalioğlu (t.y., s. 210) ve Bülbül (2000, s. 68) de bu konularda aynı bilgileri aktarmakta ve okuru düşündürmeye yöneltme işlevi ve güncel konuları işleme amacını da fıkranın özelliklerine eklemiştir.

Gazete çevresinde şekillenen fıkralar Beyreli ve diğerleri (2006, s. 117)'nin aktardığı kadarıyla üçe ayrılmıştır:

1. Edebî fıkralar: günlük olaylardan yola çıkarlar ama günlük köşe yazısı olmanın ötesine geçerek günümüze kadar gelirler. Ahmet Haşim, Yusuf Ziya Ortaç, Falih Rıfkı Atay, Haldun Taner, Oktay Akbal bu tür fıkralara örnek olarak verilebilecek yazarlardır.
2. Gazetede Fıkra Yazıları: Bu tür yazılar yazıldığı günlerde etkili olurlar ancak aradan bir süre geçince etkilerini kaybederler. Bazı köşe yazarları bu durumdan hareketle yıllar sonra yazdıkları köşe yazılarını ekleyerek güncelliğini kaybetmemiş olanlarını bir kitapta toplarlar.
3. Makale Tarzı Fıkra: Bu tür köşe yazılarında makale havası ağır basar. Köşe yazarı yine günlük olaylardan yola çıkar ama yeri geldiğinde düşüncelerini ispatlama yoluna gitmek için bilimsel veriler kullanır. Günümüzde bazı fıkra yazarları bu tarzı benimsemektedirler. Okurlarına bilgi vermek çabasında oldukları böylece onların öğrenme isteğine de hizmet ederler. İfadeleri güler yüzlü bir tavır içinde gerçekleşir, bu yönüyle denemeye yaklaşırlar.

Fıkra yazıları da belli bir plana uygun şekilde yazılırlar. Ele alınan konuyla ilgili bilgiler çok genişletilmeden verilir. Bu bilgiler aktarılırken yazar konunun can alıcı noktalarını bulup, sıkıntılarını bazen alay yoluyla bazen de sitem ederek dile getirir.

Fıkra ile makale arasında benzer birçok özellik olması bu iki yazı türünün birbiriyle karıştırılmasına neden olur. Bu nedenle makale ile fıkra arasındaki farklar Bülbül (2000, s. 69) tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

1. Fıkra makaleye göre daha kısa yazılır; bu bakımdan fazla ayrıntıya girilmez.
2. Konu girişte sergilenir, sonra açılımlara geçilir, kanıtlanma doğrulama yoluna gitmek zorunlu değildir.

3. Fıkırada makaledeki gibi resmî değil içtenlikli salt bir ifade kullanılır; okuyazarı kendisine yakın bulur, bunun için yazar okurla konuşur gibi bir anlatımı yeğler.

4. Makale yazarı daha geniş kitleleri ilgilendiren konuları işler, fıkrı yazarları ise güncel, hatta kişisel olayları ele alabilir.

5. Fıkıra yazarlığı usta işidir, birikim, deneyim ister. Yazarın zengin kültür ve birikimi, kendisine özgü anlatım biçimi (üslubu) olması gerekir.

6. Fıkıralar günübürlük yazılardır; yayınlandıktan sonra etkileri fazla sürmez. En yaygın yazı türüdür. Sanattan spora, ekonomiden eğitimi kadar toplumun bütün güncel sorunlarını konu edinebilmektedir.

2. 1. 5. 2. 1. 9. Eleştiri (Tenkit)

Eleştiriye Karaalioğlu (t.y., s. 321) “bir sanat eserinin, bir sanatçının gerçek değerini belirtmek gayesiyle yapılan inceleme; bir metni inceleme yolu ile o metin üzerinde bir değer yargısına varma; bir eserin zayıf ve kuvvetli yanlarını belirtme, değerlendirme amacıyla yazılan, sanat ve edebiyat alanında yol gösterici yazılar” olarak tanımlarken eleştirisinin tenkit ile aynı anlama geldiğini belirtmiştir.

Korkmaz ve diğerleri (1995) ise bir edebiyat bir sanat eserini her yönü ile inceleyip açıklama, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek amacıyla yazılan yazı türü olarak eleştiriye tanımlamakta ve “İlm-i nakt”, “muhâkeme”, “muâheze” ve “intikad” sözcüklerinin tenkitin karşılığı olan kelimeler olduğunu dile getirmiştir.

Bu tanımlamalara ilave olarak Doğan ve diğerleri (1997, s. 211) bir eserin yapısını, özünü, gerçek değerini belirtmek ya da herhangi bir konu üzerindeki düşünce ve görüşleri ortaya koymak amacıyla yazılan yazılar şeklinde eleştiriye tanımlamıştır.

Solok (2003, s. 357) ise eleştiriye “bir sanat ya da düşünce eserinin özünü, yapısını anlatan; onun değerli ve değersiz yanlarını, toplumun sanat ve düşünce gelişimi içindeki yerini, gerektiğinde belgeler ve örneklerle belirten yazı” olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda yer alan tanımlamalardan yola çıkarak eleştirisinin konusunun herhangi bir sanat eserinin incelenmesi olduğu söylenilebilmektedir. Eserin hangi sanata ait olduğu değil, sanat eseri olup olmadığı önemlidir.

Günümüzde eleştiri denildiğinde ilk akla gelen herhangi bir konu ile ilgili olumsuz düşüncelerin veya yanlışların ortaya konması olmasına rağmen eleştiri yazısı sadece olumsuz özelliklerin belirtilmesi için yazılmaz. Eleştirisinin asıl amacı eserin değerini ortaya çıkarmaktır. Bunun için de sadece olumsuz noktalar değil aynı zamanda olumlu ve diğer eserlerden üstün noktalar da eleştiri yazılarının içerisinde yer alır. Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 228) bu konuda tenkidin uzun zaman beğenmeme veya kusur bulma olarak kabul edildiğini dile getirir.

Eleştiri yazılarının amacı eleştirilen eserin özünü, yapısını ve gerçek değerini belirlemek, diğer eserler arasında duracağı yeri ve kıymetini ifade etmektir. Eleştiri konu

edindiği eserin olumlu ve olumsuz tüm özelliklerini okuyucusuna sunarak eserle ilgili genel bilgiye sahip olmalarını hedefler.

Eleştiri ile sanat -özelde edebiyat- ele aldıkları konu açısından birbirinden ayrılır. Sanat -özelde edebiyat- yeni ve orijinal bir eser ortaya koyarken eleştiri var olan eserler üzerinden yapılan değerlendirmeler olarak ortaya çıkar. Bu bakımdan eleştiri edebiyata hizmet eden bir yazı türüdür. Bu konuda Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 228) “tenkid edebî esere veya başka sanatlara bağlıdır. Onun varlığı, kendisi dışında bir sanatı gerektirir” düşüncesini dile getirip ve “Tenkidin konusu bir başkasının yazdıklarıdır, tenkid bir dil varlığı üzerine ikinci bir dil varlığıdır.” ifadesini sözlerine ekler.

Eleştiri yazılarında dil açık, sade ve yalındır. Konu edinilen eserin dil varlığı ve yazarın üslubundan yola çıkarak eleştirmen eseri iyi anlayıp iyi anlatmak için dili mümkün olduğunca düzenli ve titiz kullanır.

Eleştiri yazan kişiye münekkid, eleştirmeci veya eleştirmen denir. Eleştirmenin sahip olması gereken belli başlı bazı özellikler vardır. Her birey herhangi bir eser hakkında genel hatlarda bir yorum yapabilir ama kimse eleştirmen olduğunu iddia edemez.

Karaaliğlu'na (t.y.) göre eleştirmen dünün ve bugünün sanat meselelerini iyi bilen, geniş bilgi ve kültür sahibi olan, başka milletlerin belli başlı sanat eserlerini tanıyan, ele aldığı eseri bütün olarak kavrayabilen, önyargılı olmayan, çok yönlü bir bakış açısına sahip, alışılmış güzelliklerden başka güzellikler bulunabileceğini düşünen, estetik değerleri ararken geniş bir felsefi görüşle hareket edebilen bir birey olmalıdır.

Eleştirmen eserlerini ortaya koyarken nesnel veya öznel bakış açılarını kullanabilir. Nesnel hazırlanan eleştiriler eserle ilgili tarafsız bir anlatıma sahip oldukları için daha büyük bir kitleye hitap ederler.

Eleştirmen eseri incelerken farklı bakış açılarından yararlanarak eleştirisini hazırlar. Bu eleştirme yöntemleri Emin Özdemir'in (1994'ten akt., Beyreli vd., 2006, s. 118-119) değerlendirmesi esas alınarak şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Okura Dönük Eleştiri: Eleştirmen bir okur olarak eserin ve yazarın kendi üzerindeki etkisinden yola çıkar ve kendi beğenisini ön plana alır.
2. Topluma Dönük Eleştiri: Eleştirmen, bir eserin meydana gelmesinde etkili olan toplumsal ve tarihi olaylara yönelip o dönemin şartlarını dikkate alır. Bu eleştiri kendi içinde tarihsel, toplum bilimsel, marksist, biyografik, ruhbilimsel eleştiriler gibi alt başlıklara ayrılabilir.
3. Esere Dönük Eleştiri: Eleştirmen eserden yola çıkar. Metni oluşturan unsurlar, kişiler, mekân, ana olay, ara olaylar, gerçeğimsi yapıyı hazırlayan unsurların birbiriyle bağlantısını kurup değerlendirmesini yapar ve bunu bizlere aktarır.
4. Yazara-Sanatçıya Dönük Eleştiri: Eleştirmen, yazarla eseri arasında bir bağ kurar. Yazarın hayatını inceleyerek eserle yazar arasında ilişki kurar.
5. Çözümleyici Eleştiri: Eleştirmen, eseri her yönüyle inceler ve okura bilgi sunar.

Bu çeşitlendirmelerin yanı sıra Korkmaz ve diğerleri (1995, s. 228-229) XIX. yüzyıldan itibaren yeni eleştiri yöntemleri ortaya konduğunu ve eserlerin buna göre değerlendirdiğini belirtip bu yöntemleri şöyle sıralamıştır:

1. Tarihi Tenkit: Bu yöntem, edebî eseri, yazarın hayatına, yetişme şartları ve devrin özelliklerine göre inceleme esasına dayanır.
2. Sosyolojik Tenkit: Bu tenkit anlayışı, edebiyatın kendi başına var olmadığı, toplum içinde doğduğu ve toplumun bir ifadesi olduğu prensibinden hareket eder.
3. İzafi (relativiste) Tenkit: bu anlayışa göre tenkide bir sınır koymak mümkün değildir. Herkes kendi zevkine ve şahsi düşüncesine göre edebî eseri değerlendirebilir. Bu anlayış değerler karışıklığına sebep olur.
4. İntibacı (İmpressioniste- İzlenimci) Tenkit: bu anlayışa göre tenkit “kitaplardan zevk almak, onlarla duyguları inceltmek ve zenginleştirmek sanatı”dır. Bu tenkit anlayışının belli bir metodu yoktur. Eserlerin ve türlerin sınıflaması da yoktur. Var olan, bir eser okuduğumuz zaman duyduğumuz zevktir.
5. Yapısal (Structural) Tenkit: Bu görüş edebî eserin müstakil bir yapı, bir bütün olduğu anlayışından hareket eder ve eserin açıklamasının ancak kendi yapısı ile mümkün olabileceği görüşünü benimser.

Eleştiriyi Karaalioğlu (t.y., s. 323) ise “ruhbilim dayanan, yaşamsal tarihi yansıtan, toplumsal gerekçeliğe dayanan, dil bilgisi üzerine hazırlanan ve izlenim üzerine hazırlanan” eleştiriler olarak çeşitlendirmiştir.

Yukarıdaki yöntemler ve çeşitlendirmeler göz önünde alındığında eleştirilerin belirli bir kural ile sabitlenmiş tek sistemle yazılan yazılar olduklarını söylemek mümkün değildir. Eseri ele alış bakımından farklılıkların var olması eleştiriler arasında ciddi farklılıkların olmasını da sağlamaktadır. Bu noktada eleştirmen, ele alınan eser ve eleştiri yazısı arasındaki bağ ile yeteneğini ve bilgi birikimini gösterir.

Eleştiri yazılarında belirli bir boyut sınırlaması yapılmaz. Konunun veya incelenen eserin büyüklüğü, eserdeki içerik zenginliği ve eleştirmenin bakış açısı eleştiri yazılarının ebadını etkiler.

2. 1. 5. 2. 1. 10. Deneme

Bu bölümde çalışmanın temelini oluşturan türlerden biri olan denemenin tanımı, özellikleri, sınıflandırılması, diğer öğretici türler ile farklı noktaları ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

2. 1. 5. 2. 1. 10. 1. Deneme Türünün Tanımı ve Özellikleri

Öğretici metin türlerinden biri olan “deneme” terim olarak değerlendirildiğinde ilk ortaya çıktığı dönem nedeniyle Fransız yazar Montaigne’in verdiği isim olan “essai”, İngilizce “essay” olarak isimlendirilmiştir. Bu kavram İngilizce ve Fransızca’da yer alan latince “exagium” kelimesinden türetilmiştir. Bu kelime halk dilinde tartmak, essay de

tadımlık demektir. Bu kavram genişletilerek herhangi bir konuyu sistemsizce, görüş açısından işleyen çok kapsamlı olmayan, üslup bakımından iddialı nesir metni anlamında kullanılmıştır.

Denemenin kesin bir tanımı yapılmamakla birlikte birçok yabancı ve Türk araştırmacı ve dil bilimcinin farklılıklar üzerinde durulmalarına rağmen ortak kararlara vardıkları belirli özelliklerin olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Çelik, Demirgüneş ve Alaca (2017, s. 773) “Deneme, biçimsel ve anlamsal özellikleri bakımından metin dil bilimin metin türleri sınıflandırmalarında sorunlu bir tür olarak görülür. Deneme, bazı metin sınıflamalarında anlatısal, bazı sınıflamalarda ise bilgilendirici metin ağırlıklı türlere dâhil edilir.” ifadeleriyle deneme türünün tanımlanmasındaki çeşitliliğin varlığını kanıtlar.

Kavcar ve diğerleri (2004, s. 138) “herhangi bir edebiyat, sanat veya bilim konusunu yeni ve kişisel görüşlerle ele alarak etkili bir anlatım içinde sunan düzyazılara deneme dendiğini” dile getirmişlerdir. Türk edebiyatında deneme türüne verilen diğer isimler ise tercüme-i kalemiye, kalem tecrübesi, musahabe’dir (Bülbül, 2000, s. 99).

Aktaş ve Gündüz (2005, s. 170) “Sanat, edebiyat, hayat, dünya görüşü gibi herhangi bir konuda yazarın kendi duygu ve düşüncelerini kesin sonuca varmaksızın ve belli kurallara uyma zorunluluğu duymadan, duygu ve düşüncelerini iddiasız bir şekilde açıkladığı yazı türü” olarak tanımlamıştır.

Armay (1979, s. 239) ise çoğunluğun benimsediği genel ve basmakalıp görüşleri irdelleyip değiştirmek, belli konularla ilgili görüşlere yeni açılardan bakmak için yazılan yazıların deneme olduğunu belirtmiştir. Bu yazılarda anlatımda yazarın kendisiyle tartışma durumunda olduğunu ve bu şekilde yazarın kişisel duygu, düşünüş ve görüşlerini, içten bir anlatımla yansıttığını ifade etmiştir.

Deneme türünün özelliklerini genel hatlarıyla yukarıda belirtilen tanımlardan yola çıkarak belirleyebilmek mümkündür. Bu özelliklerden biri denemenin konu seçimindeki özgürlüktür. Deneme edebiyat, sanat, bilim, teknoloji, hayat gibi insanın yaşamı ve hayata bakışını içinde barındıran her türlü konuyu işleyebilme özgürlüğüne sahiptir. Deneme yazarı isterse bir sorunu isterse bir gerekliliği dile getirebilir.

Babacan’a (2007, s. 152) göre “Deneme fikir yazıdır, fakat ne makale ne fıkra ve ne de bütünüyle sohbet özelliği taşır. Belli kuralları yoktur. Yazar, konu seçmekte, anlatım ve planda serbesttir. Bir eğitimci değildir; ayrıca görüşlerini ispatlamak zorunda değildir.”

Deneme “insanı ilgilendiren genel ve soyut sorunlar üzerine yazılan yazı” olarak tanımlanmış ve bu konulara hayat, ölüm, sevinç, hüzn, sevgi, kardeşlik, barış, savaş, kin gibi konuların çokça tercih ettiği belirtilmiştir (Yakıcı, Yücel, Yelok ve Doğan, 2010, s. 389). Denemede herhangi bir konu sınırlandırması yoktur. Adalı da diğer araştırmacılar gibi deneme yazarının konu seçiminde özgür olduğunu ve her konu, her sorun üzerinde

kendi görüşlerini özgürce dile getirdiğini belirtmektedir. Buna göre, yaşam, ölüm, aşk, sevgi, kıskançlık, dostluk, düşmanlık, umut, özlem, doğa, uygarlık, savaş, barış, felsefe, edebiyat vb. kısaca bütün insanlık durumları denemenin konusu olabilir (Adalı, 2004, s. 325).

Deneme kişisel bir yazı türüdür. Öyle ki Nurullah Ataç'ın gözünde "Deneme ben'in ülkesidir, ben demekten çekinen, her görgüsüne, her görevine ister, istemez benliğinden bir parça kattığını kabul etmeyen kişi denemeciliğe özenmesin." şeklinde açıklama yapmıştır. Deneme kişinin içindekileri dışa vuruşudur. Deneme türünün oluşmasını sağlayan ilk isim olan Montaigne "Herkes önüne bakar, ben içime bakarım; benim işim yalnız kendimledir, kendimi gözden geçirir, kendimi yoklarım; kendimi tadarım... Bir şey öğretmem, sadece anlatırım." demektedir. Bu bakış açısıyla deneme, için dışa yansımaları ve kabul beklemeden sözcüklerin kişisel özgürlüklerle dile gelmesidir. Denemede üslubun önemini vurgulayan bir başka araştırmacı olan İnam da denemede, yazarın, gerçekliği kendi gözüyle, ruhuyla yaşayabilme cesaretini göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (İnam, 2006, s. 81).

Denemecinin ilgi ve kültürel gerçekliği oluşturduğu denemenin içeriğini ve rotasını belirler. Bu nedenle de denemeci yazacağı konu hakkında bilgi birikimi kazanmalı, okumalı ve gözlemleyebilmelidir. Böylelikle herkes tarafından kabul görülen durum ve kavramlara karşı farklı bakış açıları geliştirip basmakalıptan kurtulmuş bir düşünce sistemi kurmalıdır. Deneme yazarı anadilini doğru kullanabilen, düşüncelerini doğru ve bir düzen içerisinde aktarabilen, kültürel anlamda donanımlı, bakış açısı geniş, doğrunun tek olmadığını kendi doğrularının dışında da doğruların varlığını kabul edebilen insanlar olmalıdır.

Deneme türünde yazar kendisiyle konuşuyormuş gibi bir tavır sergiler. Bu konuşma tartışmayı andırır. Deneme yazarı bu eseri oluştururken önce kendini eleştirir. Kendini ön plana çıkaran yazar fikirlerini ifade ederken aslında okuyucu kitlesinin düşüncelerine ışık tutar ve bunu samimi, içten ve rahat bir ifade tarzı ile sunar. Balcı (2006) denemelerde iki farklı üslubun bulunduğunu samimi üslubun yanı sıra resmi bir üslupla da yazılan denemelerin var olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen üslup açısından fıkra ve sohbet gibi metinlerden farklı özelliklere de sahip olmak zorundadır. Bu fark Babacan'ın eserinde şu şekilde ifade edilmiştir:

Denemeci, fıkra ve sohbette olduğu gibi okuyucuyla senli benlidir; fakat bu iki türden ayrı olarak nüktelere, ince alaya yer verir. Denemeci gerçeği dile dönüştürmenin sayısız yolunu arar. Konuşma dilinin incelikleri, atasözleri, deyimlerin yanında argo sözleri de kullanmaktan kaçınmaz. Yeri geldiğinde bir şair gibi kendi sözcük uydurur veya sözcüğe yeni anlam kazandırır (Babacan, 2007, s. 152).

Denemede yazarın konuya yaklaşımı kullandığı dili de etkiler. Bu noktada denemelerde dil göndergesel işlevde kullanılır.

Deneme yazıları konuyu işleyiş tarzı bakımından incelendiğinde ise bir fikir yazısı olarak adlandırılır. Fakat makale türü gibi bilgiyi karşı tarafa kabul ettirme amacı gütmaz. Bu nedenle bu metinler hazırlanırken bilimsel kanıtlar kullanılmaz. Bu özelliği ile de denemede verilen bilgi kesinlik arz etmez. Yoruma, farklı görüşlere hatta eleştiriye açıktır.

Deneme yazılarının başka bir özelliği uzunluk bakımından sınırları zorlayıcı bir uzunlukta hazırlanmamasıdır. Kısa bir makale, bir çırpıda okunabilen bir fıkra ya da sohbet metni kadar olması, kısacası düşünceyi bireysel bakış açısıyla yansıtabilecek uzunlukta olması denemenin oluşmasını sağlayabilir. Bu özelliği yazarların kendilerini ve düşüncelerini zorlamalarını engeller. Bunun yanı sıra yazılmış uzun deneme örnekleriyle de karşılaşmak mümkündür. Bu konuda Karaalioğlu (1975, s. 281) "Denemeler daha çok fıkra, makale uzunluğunda, bazen de büyük bir kitap genişliğinde olabilir." şeklinde denemenin boyutu hakkında bilgi verir.

Deneme yazılarının diğer özelliği kendine özgü bir plan dâhilinde yazılmamasıdır. Kompozisyon oluşturma ölçütleri çerçevesinde denemecinin istediği şekilde yazısını oluşturmaya izin verilen özgür bir türdür. Bu özellikler ışığında yazımı çok kolay bir tür gibi görülen denemenin oluşturulabilmesi ise bahsedilen kurallara uygunluk gerektirmektedir. Özgürlük kendine bir çerçeve çizer ve bu çerçeve ancak bilinçli ve dikkatli yazarların elinde anlam kazanabilir.

Deneme türünün temel niteliklerini Özdemir (2002, s. 251) şöyle sıralamıştır:

1. Denemeye özgü bir konu yoktur. Ölüm, yaşama sevinci, sevgi, dostluk, arkadaşlık, kıskançlık, özgürlük, tutsaklık, hayvan sevgisi... gibi her şey denemeye konu olabilir.

2. Deneme, okura hoşça vakit geçirdiği, onları avutup oyaladığı gibi, birtakım gerçekleri de öğretir. Ne ki okur, bunun ayırımına varmaz. Çünkü asık suratlı, güç okunan bir yazı türü değildir deneme.

3. Denemede söylenenler, okura iletilmek istenenler bir konuşma havası, bir söyleşme havası içinde verilir. Daha doğrusu denemeci bu hava içinde sanki kendisiyle konuşuyormuş gibi bir yol izler. Nitekim deneme türünün baş ustası ve babası sayılan Montaigne bunu bir denemesinde şöyle belirtir:

4. ...Başkaları insanoğlunu yetiştiredursun, ben onu anlatıyorum ve kendime, pek fena yetişmiş bir örneğini gösteriyorum... Kendimi anlatırken söylediklerim değişik ve değişken olmakla beraber, hiç gerçeğe aykırı değildir... Her insanda insanlığın bütün hâlleri vardır.

5. Denemeci söylediklerini kanıtlama, belgeleme yoluna gitmez. Öne sürdüğü savı ya da düşünceleri kesin sonuçlara bağlamaz. Böyleyken denemelerin inandırıcılığı, yazarının içtenliğinden gelir.

6. Denemeci, bir dil ustasıdır. Söylediklerini dilin inceliklerinden yararlanarak güzel bir anlatımla vermeye çalışır. Nitekim denemeyi makale, eleştiri, fıkra gibi öteki öğretici yazılardan ayıran yönlerden biri de budur.

Denemenin nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda denemenin yazımında dikkat edilecek hususları sıralamak da mümkündür. Bu konuda Gariboğlu (1979) deneme yazarının gereksiz felsefi derinleşmelere girişmemesi ve düşüncelerin duru olmasına, öne sürülen düşünceyi ispatlama yoluna gitmemesine ve anlatımın sade ve açık olmasına dikkat etmesi gerektiğine vurgu yapar.

Deneme türü ile ilgili bilgiler çeşitli farklılıklar arz eder. Yukarıda belirtilen bilgilerden farklı bakış açısına sahip olan yazarlar da olduğunu ve bu tür ile ilgili bilgilerin zaman içerisinde değişim gösterdiğini de dile getirebilmek mümkündür. Bu yaklaşım ile Öner (1981, s. 287) deneme ile diğer türler arasındaki farkları:

1. Deneme duyguya değil, düşüncelere dayanır. Duygusallığa hiç yer verilmez.
2. Deneme bir araştırma ve inceleme ürünüdür. Denemede konular, diğer türlerde olduğu gibi, yüzeyden değil, derinlemesine ele alınır. Deneme yazarı olmak için çok kuvvetli bir kültüre sahip olmak lazımdır.
3. Denemede yazar kendisiyle tartışır. İşlediği konu üzerindeki çeşitli düşünceleri, kendi yorumunu da katarak ortaya koyar.
4. Toplumunu yakından ilgilendiren konulara, denemelerle yeni bakış açıları getirilir.
5. Denemelerin dili de sohbet ve fıkradaki gibi samimi senli benlidir. Fakat denemenin dili, bu türlere göre daha ağırbaşlı ve ciddidir.
6. Denemelerde nükteye pek yer verilmez. Konu seviyeli biçimde ele alınır” şeklinde sıralamıştır.

2. 1. 5. 2. 1. 10. 2. Deneme Türünün Sınıflandırılması

Deneme yazıları yapısal ve içerik özelliklerine göre sınıflandırılabilmiştir. Bu konuda Kavcar ve Oğuzkan (1999, s. 83) bu sınıflandırmayı “senli benli (resmî olmayan veya kişisel)” ve “düzenli (resmî)” olarak iki başlık hâlinde yapmıştır. Bülbül (2000, s. 101) ise bu sınıflandırmayı yapı olarak ve içerik olarak deneme çeşitlerini iki farklı başlık altında toplayıp şu şekilde yapmıştır:

Yapı Olarak Deneme Çeşitleri

1. Kişisel sanatsal deneme
2. Öğretici, eleştirisel deneme
3. Hikmetli, öz sözlü deneme

İçerik Olarak Deneme Çeşitleri

1. Klasik Deneme: Hoşça vakit geçirmek için yazılmış izlenimi yaratan, düşüncelerin en hafif biçimde yer aldığı yazılardır. Genelde denemeler bu çeşide girerler. Klasik denemelerde insanın kendi kendini eleştirmesi daha doğrusu özeleştiri egemendir. Duygusallık, içtenlik önemli özelliklerdir. Yer yer anılardan da yararlanılmakta ve bunlar tatlı bir söyleyiş havasında yazılmaktadır.

2. Edebî Deneme: Edebî konulara ağırlık veren denemelerdir. Düşünceler edebî boyutlar içerisinde geliştirilmektedir. Konulara değişik açılardan bakılmakta ve ilginç görüşler geliştirmektedir.

3. Felsefi Deneme: Yazarın doğru ve aydınlık yolu bulma adına kaleme aldığı yazılardır. Bu tür denemeler, kişileri tutarlı ve bilinçli bir dünyaya götürme amacına yöneliktir.

4. Eleştirel Deneme: Bir konu ya da sorunun iyi ya da kötü yanlarını ele alan yazılardır. Bu tür yazılar ne tam olarak deneme ne de tam olarak eleştiri sayılmaktadır.

Denemeler yazılış amaçlarına göre:

“1. Kişisel duyarlılık ve dikkatleri konu alan denemeler

2. Öğretici ve eleştirel denemeler

3. Sosyal ve felsefi konularda bireysel düşünceleri ifade eden denemeler” olarak sınıflandırılmıştır (MEB, 2011, s. 75).

2. 1. 5. 2. 1. 10. 3. Deneme Türünün Tarihi Gelişimi

Öğretici metin türleri arasında yer alan deneme türünün oluşumu için öncelikle gerekli olan düşünce özgürlüğünün bulunmasıdır. Çünkü bu metinler denemecinin felsefi, bilimsel, sanatsal vb. konularda kişisel yaklaşımlarıyla oluşturulabilir. Böyle düşünce özgürlüğünün var olduğu dönem ise Batıda Rönesans’tan sonraki dönemdir. 16. yüzyıla tekâmül eden bu dini kurallar dışına çıkış ve özgürleşme hareketlerinin etkisiyle deneme türü ortaya çıkmaya başlamıştır. Fikir adamları düşüncelerine ve duygularına sınır koymadan toplumsal sorunları, hayata dair her türlü bilgileri aktarabilmeye başlamışlardır.

Deneme türünün ortaya çıkışı ile ilgili olarak Balcı (2006) aslında tüm dünyada bu türün özelliklerine benzer özellikler gösteren eserler ve Avrupa’da önce Çin ve Hindistan gibi doğu ülkelerinde denemenin bulunduğunu ileri süren bazı araştırmacılar olduğunu belirtse de bu tür Avrupa’da ortaya çıkmış ve ismini türe ait ilk örnekleri veren Montaigne’in yazdığı üç ciltlik *Essais* (denemeler) eserinden aldığı belirlenmiştir. Montaigne’nin yolunu takip eden ünlü deneme yazarlarından İngiliz F. Bacon’dır. Onun “Bir Takım Kısa Notlar” adıyla 1597 yılında yayınladığı eseriyle dış gözlemlere ve deneyimlere dayanarak insanoğlu için yararlı bir bilgelik araştırma çabası içerisine girdiğini Babacan (2007, s. 154) dile getirmiştir.

Bahsedilen deneme yazarlarını İngiltere’de C. Lamb, W. Hazlitt, T. De Quincey, R.L. Stevenson ile Amerika Birleşik Devletleri’nde R.V. Emerson ve H.D. Thoreau gibi isimler takip etmişlerdir (Kavcar ve Oğuzkan, 1999, s. 82). Bu şekilde dünyada deneme türünün yaygınlaşması ve daha birçok denemecinin ortaya çıkması sağlanmıştır.

Deneme türünde Avrupa’da meydana gelen bu oluşum Türk dünyasında etkilerini çok daha sonraki dönemlerde gösterebilmiştir. Bunun temel nedeni de o dönemde Osmanlı Devleti’nin Batıdaki gelişim ve değişimlere kapalı bir anlayışa sahip olmasıdır. Bu düşünce Tanzimat Dönemi ile etkililiğini kaybetmiş, bu dönemi takip eden Servet-i Fünun ve özellikle Fecr-i Ati döneminde batı edebiyatına karşı yapılan açılımlarla ve sanatın

şahsi ve muhterem olduğu düşüncesinin ortaya atılmasıyla deneme türü Türk Edebiyatında kendini göstermeye başlamıştır. Ahmet Haşim'in "Bize Göre" ve "Gurabahane-i Laklakan" adlı kitaplarında yer alan bazı yazılar deneme örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yazım çalışmalarını Suut Kemal Yetkin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Selahattin Batu, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Batu ve Mehmet Kaplan gibi isimler devam ettirmişlerdir.

Günümüzde ise duygu ve düşünceleri ifade etmenin öneminin fark edilmesiyle eser sayısının artması olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilmektedir. "Çeşitli yazı dallarında eser veren birçok şair ve yazarımız bazı konular üzerindeki düşünce ve görüşlerini deneme biçiminde anlatmaya çalışmışlardır. Düzyazımımızın gelişmesinde de büyük ölçüde hizmet eden bu yazıların önemli bir bölümü kitap hâline getirilmiş, böylece kalıcı bir nitelik de kazanmıştır" düşüncesine yer verilmiş (Kavcar ve Oğuzkan, 1999, s. 85), böylelikle deneme türünün dikkate değer bir düşünce yazısı olduğu ifade edilmiştir. Bu düşünceyle deneme türünde eser veren isimlerden bazıları ise Melih Cevdet Anday, Vedat Günyol, Salah Birsal, Adnan Binyazar, Mermi Uygur, Oktay Akbal'dır.

2. 1. 5. 2. 1. 11. Makale

Bu bölümde çalışmanın temelini oluşturan türlerden biri olan makalenin tanımı, özellikleri, sınıflandırılması, diğer öğretici türler ile farklı noktaları ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

2. 1. 5. 2. 1. 11. 1. Makale Türünün Tanımı ve Özellikleri

Öğretici metinlerden makale türüyle ilgili yapılan tanımlamaların hemen hemen ortak bir sonuç belirtecek şekilde olduğunu fakat makale çeşitlerinin kendilerine özgü yapıları nedeniyle bazı farklılıkların da görüldüğü belirtilebilir. Bu farklılıklar tanımlama konusunda çeşitlilik arz edebilmektedir. Literatürde makale birbirine benzer biçimde şu şekillerde tanımlanmaktadır.

Babacan (2007, s. 131) makaleyi "herhangi bir konuda bilgi vermek, bir konuya açıklık getirmek, bir düşünceyi savunmak, bir gerçeği ortaya koymak amacıyla belgelere dayanarak yazılan bilgilendirici ve öğretici yazı" olarak tanımlar.

Bu tanıma uygun diğer tanımlar da Şahin'in (2007, s. 255) yaptığı "deneme bir tür inceleme yazısı olmakla beraber; aynı zamanda eleştiri, söyleşi ve köşe yazısı gibi düşünce yazısıdır. Bilgi vermek, bir düşünceyi açıklamak, bir konuda görüş ve düşünce öne sürmek ya da bir iddiayı desteklemek için yazılan yazılardır" tanımı ve Armay'ın

(1979, s. 211) “bir gerçeği ortaya koymak, bir konuda bilgi vermek, bir görüşü savunmak amacı ile yazılan öğretici düşünce yazılarıdır.” şeklindeki tanımlamalarıdır.

Makale tanımları içerisinde kapsamlı olduğu düşünülebilecek diğer tanım ise Yaman ve Köstekçi'nin, (2003, s. 184) yaptığı “herhangi bir konuda bilgi vermek, bir düşünce veya konuya açıklık getirmek; yeni bir görüş veya düşünce ileri sürmek, daha önceden ileri sürülen düşünceleri desteklemek ya da çürütmek amacıyla yazılan delillere dayalı bilimsel yazılardır” tanımıdır. Makale konusunda Emre ve diğerleri (2008, s. 194) ise konu bakımından bir ayırım yaparak makalenin tanımını modernleşmeyle birlikte, bilim insanlarının ortaya koydukları icat ve yenilikleri diğer bilim insanlarıyla paylaşmasının zorunlu hâle getirdiği bir anlatım biçimi olarak ifade etmiş, diğer konularda yapılan çalışmaların nesnellik özelliğini taşıyarak yazıldığında makale olabileceğini belirtmiştir.

“Gazetelerin ilk sayfasının birinci sütununda bir kısmı yayımlanan, günlük olaylar veya memleket sorunlarıyla ilgili görüşünü yansıtan yazılara “baş makale”, yazarına ise “başyazar” denir” (Doğan vd., 2000, s. 131).

Makalelerde ele alınan temel konu veya kavram fikirdir. Hemen her konu ile ilgili makale yazabilmek mümkündür. Hatta makaleler konularına göre gruplara ayrılabilir. Bu gruplamayı Şahin (2007) güzel sanatlarla (edebiyat, tiyatro, müzik, resim vb.) ilgili olanlar, bilim ve bilgi (tıp, hukuk, kimya, fizik vb.) ilgili olanlar ve bunlara ilaveten insan ve toplum yaşamıyla ilgili olanlar olarak yapmıştır.

Makale yazarı konu seçiminde toplumun bakış açısından yararlanır. “Makale türünde yazılarda yurt yönetimindeki aksaklıklardan düşünce ve sanat olaylarına kadar her çeşit konulara ve bu konularla ilgili sorunlara değinilir. Gazeteler ve bazı dergiler, halkın ilgilendiği konularda aydınlatıcı, yol gösterici makalelere öncelik verirler” (Kavcar vd., 2004, s. 251). Bu konu seçimi genellikle gazete çevresinde oluşan makale türünde kendini göstermektedir. Gazete ve dergilerde yayınlanan toplumu ilgilendiren konulara yönelik makaleler fıkralar gibi okuyucu kitlesinin ilgisini çekebilecek ve onları ilgilendirecek konularda yoğunlaşır.

Öğretici metinlerden biri olan makalede okuyucuya verilmek istenen bir “ana düşünce” bulunur. Bu ana düşünce makalenin temelini oluşturur. Ana düşünce yan düşüncelerle desteklenerek içerik güçlendirilir. Ana düşünce net bir cümle olarak metinde bulunmakla beraber bazen de makalenin tamamına serpiştirilebilir. Babacan (2007, s. 130) “Ana düşünce, yardımcı düşüncelerle geliştirilmezse, sadece bir iddia olarak kalır; oysa onun doğruluğunun gösterilmesi gerekir.” düşüncesine sahiptir.

Gariboğlu (1979, s. 237) makaledeki ana fikir için, bazen sonuç paragrafında açık olarak belirtildiğini, bazen de açıklanmayıp ve okuyucunun kendi anlayış gücüne bırakıldığını belirtir.

Makalede amaç okuyucu kitlesini bilgilendirmektir. Makale yazarı ilgilendiği ve araştırdığı, bu şekilde uzmanlaştığı bir alanda yaptığı çalışmalarla elde ettiği bilgi birikimini bu konuda bilgiye ihtiyaç duyan okuyucu kitlesiyle paylaşır. Bülbül (2000, s. 66) makale yazarının ele aldığı konuyu okura her yönüyle açıklaması gerektiğini ve onlara kendine ait bu düşünceleri benimsetmesi ve onları inandırması gerektiğini vurgular. Karaalioğlu'na (t.y., s. 195) göre ise makale;

Herhangi bir fikir, bilgi ve bir amacı geniş halk kitlelerine tanıtmak gayesiyle yazılır. Makalelerde, topluma bilgi, fikir, inanç veren; yol gösteren görev aşkı, yaşama sevgisi aşılayan çeşitli nitelikler, değerler vardır. Bir toplumun iş, fikir, sanat uygarlık ve yönetim alanındaki eksiklikleri makalelerle belirtilir; düzeltme yolları, çareler yine makale yolu ile gösterilir.

Makaleler yapısı gereği bilgi vermeyi amaçlayan yazılardır. Bu nedenle dil göndergesel işlevde kullanılır.

Makale yazıları kanıtlanabilir bir özellik taşır. Bu nedenle de dipnot kullanımı, kaynak gösterme gibi kavramlara özen gösterilir. Kavcar ve diğerleri (2004, s. 250) "Yazar, makalesinde, seçtiği bir konuda belirli bir düşüncüyü, görüşü veya bir gerçeği savunmak veya okuyucuya benimsetmek ister. Bu amaçla, belgelerden, sayısal verilerden ve araştırmalardan yararlanması doğaldır" düşüncesiyle makalenin kanıtlara ve belgelere dayandığını ifade eder.

Makalede kaynakların belirlenmesi önemlidir. Makale yazarının sadece kendi bilgileri değil bu bilgileri destekleyecek farklı kaynaklardan da yararlanması inandırıcılık ve etkileycilik bakımından önemlidir.

Tansel (1985, s. 195) makalenin alaka uyandırması için, elimizde, kullanacağımızdan daha çok malzeme bulunması gerektiğini; ancak bu şekilde daha alaka verici fikirleri seçebileceğimizi dile getirir. Aynı zamanda seçilen konuyla ilgili daha önce yazılmış yazıların da incelenmesi gerektiğini belirtip böylelikle tekrara düşülmesinin önüne geçilebileceğini ifade eder. Tansel'in kaynak taramasını, dönemi şartları gereği kütüphane kart ve kataloglarını incelemek olarak belirtmesine rağmen temelde makalede ele alınacak konuyla ilgili tüm bilgilerin derlenip toparlanıp işe yarayacak olanlarının seçilmesi ve tüm bu verilerle makalenin yazılmasının doğru olacağını anlatmaya çalışmıştır.

Makalelerde kullanılan dil bilimsel nitelik taşımali ve açık anlatımın özelliklerini taşımalıdır. Anlatım akıcı, yalın, sade, açık, etkileyici, özlü, özgün olmalıdır. Bir mesaj iletmeyi amaçlayan bir yazının taşınması gereken dil özellikleri Emre ve diğerleri (2008, s. 194) için duygusallıktan uzak, söz sanatları kullanılmayan, sade, anlaşılır ve mekanik olarak belirtilmiş, bununla birlikte, bilimsel yazıların o alanla ilgili kişilerce kolaylıkla anlaşıldığı ve herhangi bir yoruma meydan vermeyecek açıklıkta olduğu hâlde, alana ve

konuya uzak kişilerce anlaşılmasının oldukça güç olduğunu da ifade etmişlerdir. Özdemir (2002, s. 240) ise “makalenin belirli bir konuda uzmanlık ürünü olduğunu ve konusuna göre makalenin sözcük örgüsü o uzmanlık dalının terimlerine açıldığını” belirtir. Bu noktada makalede kullanılan kelimelerin belirli bir uzmanlık alanına ait olmasının alana ait bilgisi bulunmayanlar için dili ağır göstermesine rağmen alan ile ilgilenen okuyucu kitlesi için anlaşılır ve açık olduğunu ifade etmek mümkündür. Makalenin dili uzmanlık alanıyla ilgilenen okuyucuya göre değerlendirilir. Babacan (2007, s. 131) da “Makalede duygusallığa yer yoktur. Makale yazarken deneme ve şiirde olduğu gibi mecaz, kinaye, mübalağa vs. gibi sanatlı söyleyişe ve dolaylamalara başvurmamalı; sözcükleri gerçek veya terim anlamlarıyla kullanılmalıdır.” anlayışıyla makalede kullanılması gereken dil hakkında bilgiler verir.

Makale yazarken yazarın kullanacağı ifadeler üçüncü tekil şahıs ağzından verilmelidir. Yapılan çalışmanın yazarı makalenin içerisinde kendinden parçalar bulundurmamalıdır. Bu şekilde dil daha ağır başlı, ciddi bir üslupla yazılmış olur.

Makaleler konusu, anlatım tarzı ve amacı nedeniyle belirli bir düzen içerisinde yazılmalıdır. Etkili ve geçerli bir makale yazabilmek için de iyi düzenlenmiş bir makale planına ihtiyaç duyulur. Genel olarak bütün düşünce yazılarında karşımıza çıkan giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan plan gazete makalelerinde de uygulanır.

Giriş bölümünde; savunulan veya bildirilen konu, düşünce veya görüş ayrıntılara girilmeden ortaya konulur. Bu bölümde örnek verilmez. Açık, duru bir ifade kullanılır. Giriş bölümü genellikle 4-5 cümleyi geçmemelidir.

Gelişme bölümünde; giriş bölümünde ortaya konulan konu, düşünce veya görüş ayrıntıları ile ele alınır. Konu çeşitli yönlerden incelenir. Konunun her yönü veya ayrıntısı ayrı bir paragraf hâlinde işlenir. Bu sırada bu ayrıntılarla ilgili sağlam deliller, görüşler ortaya konulur. Günlük hayatta karşılaşılan olaylar, ilim ve teknik alanlarındaki çalışmalar ve buluşlar çeşitli yazar, sanatçı ve düşünürlerin görüşleri, devlet adamlarının özdeyişleri, atasözleri ve tarihi gerçekler makalenin bu bölümünde kanıt olarak kullanılabilir. Fakat kesinlikle gerçek olmayan ve tamamen kişisel olan görüş ve iddialara yer verilmemelidir. Anlatım mutlaka kesinlik taşımalı, dil açık ve yalın olmalıdır. Paragraflar 6-7 cümleyi geçmemelidir.

Sonuç bölümünde; ilk iki bölümde ortaya konulan görüş ve düşüncelerin ışığında, makale bir ana fikre bağlanır. Yazar, son sözünü bu bölümde söyler. Bu yüzden, bu bölümünün açık ve kesin bir anlatımla kısa bir biçimde yazılması lazımdır. Bu bölüm 2-3 cümleyi geçmemelidir (Öner, 1981, s. 263-264).

Bu planın yanı sıra bilimsel makalelerin planı incelendiğinde ise Topaloğlu ve Doğan (2006, s. 252) farklı bir plan belirtmiştir. Bu plan;

Baslık: Konunun özüne uygun, çarpıcı ve onu her bakımdan açıklayacak şekilde olmalıdır.

Yazar Adı: Makale yazarının adı, genelde başlığın hemen sağ alt köşesine yazılır.

Özet: Makale içeriği, bu kısımda öz bir şekilde sunulur. Makalelere özet yazmak, bir zorunluluk olmamakla birlikte özellikle son yıllarda giderek yaygınlaşmıştır.

Ana Metin: Makalenin en önemli kısmıdır. Bu kısım, üç bölümden meydana gelir. Giriş, Gelişme, Sonuç. Girişte makaleye konu olan şey, öz bir şekilde ortaya konur. Bu konu, makalenin ikinci bölümü olan Gelişmede etraflı bir şekilde islenir. Bu işleyişte çeşitli belgelere, örneklere, açıklamalar başvurulur ve böylece üzerinde durulan konu, bütün yönleriyle açığa çıkarılır. Bunlar yapılırken, makale yazarı ihtiyaca göre çeşitli ara ve alt başlıkları kullanabilir. Bu uygulama hem yazara hem de okuyucuya büyük kolaylıklar sağlar. Sonuçta ise, bastan beri islenen konu ile ilgili bulgular, açık ve kesin bir dille sıralanır.

Dipnot ve Kaynakça: Makale yazarı, metni oluştururken doğal olarak çeşitli kaynaklara müracaat ve bu yolla ileri sürdüğü düşünceleri güçlendirecektir. İşte bu durumda makale boyunca kullanılan tüm belge ve kaynaklar yazılır. Bunlar, hem metin içinde sayfa altında dipnot olarak hem de metnin sona erdiği noktada "kaynakça" başlığı altında açık bir şekilde sunulurlar.

2. 1. 5. 2. 1. 11. 2. Makale Türünün Sınıflandırılması

Makaleler gazete ve dergilerde yayınlanan bir yazı türüdür. Bu bakış açısıyla makaleler yayımlandıkları yayın organına ve konularına göre sınıflandırılabilir. Gazetelerde yayımlanan makalelerde daha çok güncel konulara yer verilirken dergilerde yayımlanan makalelerde bu özellik aranmaz. Bunun temel sebebinin gazetelerin kısa süreli yayınlar olması ve herkes tarafından okunabilmesi, dergilerin ise genellikle belli bir nitelik üzerine yayınlanarak bilimsellik kazanması ve ilgili bilim dalının okuyucu kitlesi tarafından takip edilmesinden kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür. Bu ayrımı Kantemir (1995, s. 223) "Gazete makaleleri; günlük olaylara, dergi makaleleri ise akademik konulara dayanır." diyerek destekler.

Gazetelerde yayımlanan makaleler ile dergilerde yayımlanan makaleler arasındaki farklardan biri de sahip oldukları plandır. Gazetelerde yayımlanan makaleler giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşurken dergilerde yayımlanan makaleler başlık, yazar adı, özet, ana metin ve dipnot ile kaynakça bölümlerinden oluşur.

Makaleler yazarların uzmanlık alanına göre de sınıflandırılabilirler. Kavcar ve diğerleri (2004, s. 254) makaleyi toplumsal makale, iktisadi makale, siyasal makale, edebî makale ve askeri makale olarak çeşitlendirmiştir.

Makaleyi konu bakımından sınıflandırma konusunda Öner (1981, s. 265) fikrî makale, edebî makale, askeri makale, tarihi makale, tıbbi makale, sanat makalesi ve dinî makale gibi çeşitler sunmuştur.

2. 1. 5. 2. 1. 11. 3. Makale Türünün Tarihî Gelişimi

Makale türü gazete çevresinde gelişen bir öğretici metindir. Bu nedenle oluşumu ve gelişmesi gazete ve dergiciliğin gelişmesiyle paralellik gösterir. Dünya edebiyatında 1609

yılında haftalık yayınlanan Stuttgart'ta Johannes Carolus tarafından çıkarılan "Aviso-relatione der Zeitung" ilk gazete örneğidir. Bu gazetede yazılan yazılarda makalenin ilk örneğine rastlandığı varsayılır. Bunu Kavcar ve diğerleri (2004, s. 254) Fransa'da 1631 yılında yayımlanmaya başlayan haftalık "La Gazette de France" ve Hollanda'da çıkan "La Gazette de Leyde" adlı gazeteler izlediğini belirtmiştir.

Gazetecilikte meydana gelen gelişmeler XVIII. yy'da daha da artmıştır. Özellikle İtalya, Fransa, Almanya'da gazeteciliğin gelişmesi sayesinde tarih, edebiyat, felsefe ve ekonomi konularına eğilmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru Batı'da birçok ülkede gazete bugünkü özelliklerini kazanma durumuna gelmiştir.

Türk edebiyatında 19. yy'dan önceki dönemlerde mutasavvıfların öğüt vermek amacıyla sözlerinin toplandığı "Makalat" adlı eserleri makale olarak nitelendirilebilecek kaynaklar olmakla birlikte modern anlamda ilk makale örneği İbrahim Şinasi ve Agah Efendi'nin çıkardığı ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval'de İbrahim Şinasi'nin yazdığı Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi'dir (1860). Bu makaleyi yine bu yazarlarımıza ait olan ve bu gazetede yayımlanan güncel konu ve sorunlara ilişkin yazılar takip etmiştir. Bahsedilen isimlere dikkat edildiğinde makalenin Türk edebiyatında bir tür olarak var olması Tanzimat dönemine denk gelmektedir. Bu makaleler ise gazete çevresinde gelişen makale örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavcar ve diğerleri (2004, s. 254) "Şinasi ve Agah Efendi'nin 1862'de ayrılmaları sonrasında Şinasi "Tasvir-i Efkâr" gazetesini çıkarıp ve başyazar olduğunu, onu takip eden Ziya Paşa Muhbir gazetesinde; Namık Kemal Tasvir-i Efkâr- Şinasi'nin Avrupa'ya gidişi sonrasında-, Hürriyet ve İbret gazetelerinde; Ali Suavi Muhbir ve Ulum gazetelerinde makale yazmaya devam ettiğini" belirtmişlerdir.

Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Cenap Şehabettin, Ziya Gökalp, Hüseyin Cahit Yalçın, Yahya Kemal Beyatlı, Falih Rıfkı Atay, Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi, Peyami Safa, Mehmet Kaplan, Ahmet Kabaklı gibi makale yazarlarımız bulunmaktadır (Babacan, 2007, s. 133).

Makale anlayışının gelişmesi ve yayın organları sayısının artması makale yazarlarının da çoğalmasını sağlamıştır. Bununla birlikte makale türü fıkra gibi sunulurken zamanla bu iki tür birbirinden ayrılarak makalenin kendi özelliklerini göstermeye başlaması ve bilimselliğinin artırılması sonucu bilimsel araştırmalar yaparak yazılan makale sayısı ve yazar sayısı da artmıştır.

2. 1. 5. 3. Deneme ve Makale Türlerinin Karşılaştırılması

Deneme ve makale yazıları metin türleri içerisinde öğretici metinler arasında yer alırlar. Bu yazılarda ortaya atılmaya çalışılan bir fikir yer alır. İki yazı türünde de amaç bilgi

vermektedir. Bu nedenle dil göndergesel işlevde kullanılır. Öğretici metinlerde kurmaca bir anlatımdan uzak gerçekçi bir bakış açısı vardır. Deneme ve makalede yazarların hayal dünyaları veya duyguları yazılarında ortaya çıkmaz. Asıl önemli olan düşüncedir. Belirlenen herhangi bir konu hakkında yazarlar düşüncelerini ortaya koyarlar. İki yazı türünde de düşüncelerin anlatılması esas alındığı için okuyucunun farklı şekilde yorumlamasına izin vermeyecek bir dil kullanılmaktadır. Bu nedenle iki türde de açık, yalın ve sade bir dil kullanılmaktadır.

Deneme bireyselliğin ön planda olduğu bir yazı türüdür. Bu nedenle konu seçimi de ele alınış biçimi de yazarın seçimine bırakılmıştır. Her konuda deneme yazılabilir. Makaleler ise çeşitlerine göre konu belirlenerek yazılır. Gazete makaleleri okuyucunun dikkatini çeken günlük olaylar etkisiyle konuları belirlenerek yazılırken dergi makaleleri daha çok bilimsel araştırmalar amacıyla oluşturulur ve yazarın uzmanlık alanına göre akademik bilgi içerir.

Deneme yazılarında bir plan kullanılmaz. Yazar düşüncelerini kendi belirlediği sınırlar çerçevesinde sunar. Makalede ele alınan konu ile ilgili ayrıntılı bilgi verilir ve konu derinlemesine her yönüyle incelenir. Bu nedenle konu bütünlüğü ve bilgilerin düzenli sunulması önemlidir. Gazete makaleleri için ayrı, dergi makaleleri için ayrı bir plan bulunmaktadır.

Denemeler kişiseldir. İfadeler kişiye özgü olduğu için kanıtlanması gerekmez. Makaleler ise bilimseldir. Ele alınan bilgi ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalar ve var olan kaynaklar kanıt olarak kullanılmalı ve bu kaynaklardan haberdar olduğu belirtilmelidir. Bu noktada kaynak taraması makale türü için bir zorunluktur.

Denemeyi diğer türlerden dolayısıyla makaleden ayıran diğer özellik ise yazarın düşüncelerini aktarış biçimidir. Yazar kendisiyle konuşuyormuş gibi bir tavır kullanır. Bu tavır ile yazısına samimiyet ve içtenlik katar. Okuyucu konuşmanın içerisinde kendine yer bulur. Makale de ise yazar kendinden uzak durur. Hiçbir ifadesinde kendine ait bir iz taşımaz. Bu nedenle de samimiyet ve içtenlik bulunmaz. Anlatımını 3 tekil şahıs ağzından aktarır.

Denemeler belirlenen konuyla ilgili kişisel düşüncelerin ifade edildiği yazılardır. Yazar kendi bilgilerini okuyucu öğrensin ve bu konuda eğitilsin diye sunmaz. Makalelerde ise amaç bilgi vermektir. Bu bilgi okuyucuyu yönlendirir ve konuyla ilgili bilgilerini güncelleyip zenginleştirir. Deneme yazarı kültürel açıdan donanımlıdır. Her konuda yeterli bilgi sahibi olmaları gerekir. Makale yazarları ise akademik anlamda çalışmalar yapan alanında uzman kişilerdir.

Denemeler genellikle kısa yazılardır. Kişisel düşünceler çok uzatılmadan okuyucuyu sıkmadan sunulur. Makaleler ise konunun her açıdan ayrıntılarıyla ele alınması ve farklı kaynaklarla desteklenmesi nedeniyle denemelere göre daha uzun yazılardır.

Deneme ve makale türlerinin özellikleri incelendiğinde bu türlerin bazı özelliklerinin benzediğini bazı özelliklerinin ise bu türlerin oluşmasını ve ayrışmasını sağlayan farklara sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu özellikler aşağıda tablolştırılmıştır:

Tablo 4. Deneme ve Makale Türlerinin Karşılaştırılması

Deneme	Makale
Öğretici metindir.	Öğretici metindir.
Fikir yazısıdır.	Fikir yazısıdır.
Dil göndergesel işlevde kullanılır.	Dil göndergesel işlevde kullanılır.
Duyguya değil düşüncelere dayanır.	Duyguya değil düşüncelere ve bilgiye dayanır.
Açık yalın ve sade bir anlatım vardır.	Açık yalın ve sade bir anlatım vardır.
Konu sınırsızdır.	Gazete makalelerinde güncel konular, dergi makalelerinde ise akademik konular ele alınır.
Kuralları ve planı yoktur.	Bir plan dahilinde yazılır.
Kanıtlama zorunluluğu yoktur.	Kanıtlamak zorunludur. Belge ve kaynaklara dayanır.
Kişisel bir yazı türüdür. Konu yazarın tercih ettiği açıdan ele alınır.	Kişisellikten uzaktır. Konu her yönüyle ele alınır.
Yazar kendisiyle konuşuyormuş gibidir.	Yazar 3. tekil şahıs ağzından anlatım kullanır.
Samimi, içten bir dil kullanılır.	Samimiyete yer verilmez.
Yazar öğretici ve eğitici değildir.	Amaç bilgi vermektir. Bu nedenle öğreticidir.
Yazar kültürel birikime sahip olmalıdır.	Yazarın uzmanlık alanı vardır.
Genellikle kısa yazılardır.	Genellikle denemeye göre uzun yazılardır.

2. 1. 6. Konu Alanıyla İlgili Araştırmalar

Karakuş-Aktan (2013) "Öğrencilerin Dil ve Anlatım Dersine Yönelik Tutumlarının Akademik Başarılarıyla İlişkisi (Çankaya İlçesi Örneği)" adlı çalışmasında Anakara ili Çankaya ilçesinden rastgele seçilmiş beş ortaöğretim kurumundan 550 öğrenciyi örneklem olarak belirlemiş ve bu öğrencilere hazırladığı tutum ölçeği ile sorular yönelmiştir. Bu ölçek ile öğrencilerin Dil ve Anlatım dersine yönelik tutumlarının akademik başarısına etkisini incelemiştir. Öğrencilerin Dil ve Anlatım dersine yönelik tutumları ile cinsiyetleri, sosyo-ekonomik durumları, anne- babanın eğitim durumları, meslekleri, kitap okuma alışkanlıkları, öğrencinin kitap okuma alışkanlığı arasında anlamlı bir farklılık

bulmuş ve öğrencilerin bu derse yönelik tutumları ile akademik başarıları arasında bağlantı olduğunu belirlemiştir.

Sarıca (2010) "Lise 2. Sınıfların Dil ve Anlatım Derslerinde Öğretmenlerin Karşılaştıkları Problemler ve Çözüm Önerileri" adlı çalışmasında Anakara ilinde Lise 2. sınıfta derse giren 50 öğretmene anket uygulayarak Dil ve Anlatım derslerinde yaşanan problemleri belirlemiştir. Bu çalışmada öğretmenlerin derslerde klasik eğitim yöntemleri temelli yazılı materyalleri kullandığını; öğretmenlerin genellikle değerlendirme sürecinde sorun yaşadıklarını belirlemekle beraber öğrencilerin cümle ve kelime yapılarını anlamakta zorlandıklarını, anlatım konusunda ise sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin genel olarak derse ve dersin işlenişinde var olan görevlendirmelere karşı isteksiz olduklarını tespit etmiştir. Aynı zamanda öğrenciden, programdan ve materyalden kaynaklanan sorunların daha dikkat çekici olduğu öğretmenden kaynaklanan sorunların arka planda kaldığını belirtmiştir.

Bayazıt (2012) "Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri" adlı çalışmasında Ankara ilinde görev yapan en az on yıl görev yapmış 50 öğretmene yarı yapılandırılmış mülakat ile sorular yöneltmiş, kategorisel analiz ve frekans analizi yöntemleriyle bulguları değerlendirmiştir. Sonuç olarak da Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım derslerinde yaşanan sorunların kaynaklarını öğretim programı, ders kitapları, öğrencilerin bu derslere ilişkin tutumları, sınıf ortamı ve ders saati süresi olarak tespit etmiştir.

Kuzu (2004) "Etkileşimsel Model'e Uygun Okuma Öğretiminin Türkçe Bilgilendirici Metinleri Anlama Düzeyine Etkisi" adlı çalışmasında Kontrol Gruplu Ön ve Son Test Modelini kullanmıştır. Deney grubu olarak üniversite birinci sınıf öğrencilerini kullandığı bu çalışmada verileri kendi geliştirdiği ve okuma becerisinin kavrama ve uygulama düzeyini ölçen, kısa yanıtı 20 sorudan oluşan "Okuduğunu Anlama Becerisi Ölçme Aracı" ile elde etmiştir. Etkileşimsel Model'in öğrencilere okuduğunu anlama becerisini geleneksel yönetime göre daha etkili bir şekilde kazandırdığını saptamıştır.

Alyanç (2012) "Türkçe Öğretmeni Adaylarının Özel Öğretim Yöntemleri Dersi Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar: Bilgilendirici ve Öğretici Metinler Örneği" adlı çalışmasında Doğu Akdeniz Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünde "Özel Öğretim Yöntemleri II" dersini alan 20 öğretmen adayı araştırmanın deney grubunu oluşturmaktadır. Öğretmen adayının makale, deneme, fıkra, eleştiri, sohbet ve röportaj olmak üzere altı farklı türdeki metni sınıf ortamında tümevarım yöntemiyle uygulamalı olarak işlemesi ile veriler toplanmıştır. Genelde metin bilgisinin, özelde ise öğretici metinlerin tümevarım yöntemiyle öğretildiğinde öğrencilerin ezberci anlayıştan uzaklaşarak bilişsel süreçleri kullanabildiklerini belirtmiştir.

Çelik ve diğerleri (2017) “Dil ve Edebiyat Öğretiminde Deneme Türü: Tanpınar, T.S. Eliot, Camus Örneği” adlı çalışmalarında deneme türünün biçimsel ve anlamsal açıdan metin türleri arasında sınıflandırılması ile ilgili sorunlar yaşandığını belirtmişlerdir. Benzer dönemlerde yaşamış hem sanatsal metin hem de deneme yazarı olarak tanınan üç sanatçının (Eliot, Camus ve Tanpınar) birer deneme metninden yararlanarak denemenin “yazarın kendi düşüncesini kanıtlamaksızın okura benimsetmesi” anlayışını denemelerde kullanılan ben ve biz adillerini inceleyerek ortaya koymaya çalışmışlardır. Aynı zamanda dil ve edebiyat öğretiminde de deneme metinlerinin seçimi ile ilgili önerilere yer vermişlerdir.

Bal (2007) “Liselerde Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Kitaplarındaki Deneme Türünün İncelenmesi” adlı çalışmasında 2004-2005 yılında liselerde okutulan kitaplardaki deneme metinlerinin Millî Eğitimin amaçlarını gerçekleştirip gerçekleştirmediğini araştırmayı hedeflemiştir. Bu noktada on yedi ders kitabında yer alan metinlerin türleri incelenip denemeler belirlenmiş ve bu metinlerin işlenişi hakkında bulgulara yer vermiştir. Deneme metinlerinin seçiliş sebepleri, nasıl ele alındıkları doğrultusunda yorumlar yapılmış ve yazarları, dönemleri hakkında bilgilendirmelere ve incelemelere yer vermiştir.

Erdem (2011) “Dil ve Anlatım Ders Kitaplarındaki Metinlerin Kelime-Cümle Uzunlukları ve Okunabilirlik Düzeyleri Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında ortaöğretim kurumlarında okutulan Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilerin okuma becerilerine katkısı incelemiş ve metinleri tahkiye yöntemi ile yazılanlar ve bilgi verenler olarak sınıflandırmıştır. Bu noktada tahkiye yöntemi ile yazılan metinlerin kelime ve cümle uzunlukları ile okunabilirlik düzeylerinin bilgilendirici verilere göre daha kolay düzeyde olduğunu tespit etmiştir.

Aygüneş (2008) “Düşünce Yazılarının İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerine Öğretilmesi Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasında ilköğretim 2. Kademe için hazırlanan Ders kitaplarındaki düşünce yazılarının niteliğini incelemiş ve düşünce yazılarının temel özelliklerini kavratmaya yönelik hazırlanan etkinlikleri değerlendirmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizini kullanarak hazırlanan bu çalışmada verileri “var (1)-yok (0)” şeklinde sayısallaştırmıştır. Çalışmada kitaplardaki etkinliklerde genellikle metinde konu ve metnin ana düşüncesi ile ilgili soruların yer aldığını ancak metnin dil özelliğine, yazarın bakış açısına ve metnin biçimsel özelliğine yer verilmediğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra düşünce yazılarının ortak özelliklerinin olduğu gibi farklı özelliklerinin de var olduğunu belirtip her tür için farklı soruların hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Araştırmacı ders kitaplarında bulunan deneme örneklerinin tür özelliklerini yeterince göstermediği hatta diğer tür özellikleriyle sunulduğu; makale olarak sunulan yirmi metnin sadece birinin ansiklopedik bilgiler içerdiği diğerlerinin ise özgün olmayan, başlık-içerik

uyumsuzluğu bulunan ve tutarlılığın sağlanmadığı metinler olduğu; kitaplarda tür çalışmalarının okuma-anlama bölümünde bulunduğu ve bu nedenle de tür özelliklerine ait etkinliklere yer verilmediği sonuçlarına ulaşmıştır.

Şentürk (2009) "Planlı Yazma ve Değerlendirme Modelinin 8. Sınıf Öğrencilerinin Bilgilendirici Metin Yazma Becerilerini Geliştirmeye Etkisi" adlı çalışmasında planlı yazma ve değerlendirme modelinin 8. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metin yazma becerilerini ön test-son test kontrol gruplu deneysel modeli kullanarak tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmada yazılı anlatım çalışmalarında öğrencilerin kelime tercihi, cümle kurma, paragraf oluşturma, plan kullanma, başlık belirleme, konu seçiminde, sayfa düzeninde, noktalama işaretleri ve yazım kuralları konusunda sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte planlı yazma ve değerlendirme modelinin uygulanmasının istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı gelişim sağladığını tespit etmiştir.

Yücel (2012) "11. Sınıf Dil ve Anlatım Dersinin Öğrencilerin Yazma Becerisine Etkisi" adlı çalışmasında Kayseri ilinde belirlediği üç okuldan seçilmiş toplam 36 öğrenciye uygulanan yazma çalışmalarını önce Kompozisyon Değerlendirme Ölçeği ile değerlendirmiş, daha sonra da ön test- son test puanları açısından incelemiştir. Öğrencilerden biyografi ve anı yazmalarını istemiş ve bu dokümanlardan buluş, planlama, anlatım becerileri ve kompozisyon değerlendirme açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğunu tespit etmiştir.

2. 2. Literatür Taramasının Sonucu

İlgili alan yazın incelendiğinde Dil ve Anlatım dersine yönelik araştırmaların var olduğu görülmüş, bu araştırmaların birinde öğrencilerin derse yönelik tutumlarını etkileyen etmenler incelenmiş, diğerinde ise öğretmenlerin Dil ve Anlatım derslerinde yaşadıkları problemler ele alınmıştır. Öğretici metinlerle ilgili yapılan araştırmalarda öğretim yöntemleri üzerine çalışmalar yapılmış geleneksel yöntemin dışında kullanılabilir etkilimsel model ile öğretimin metin anlama düzeyine etkisini tespit etmeye çalışan araştırmancının ve Türkçe öğretmen adaylarına özel öğretim yöntemlerini kullanarak öğrencilerin başarılarındaki değişimi tespit etmeye çalışan araştırmancının bulunduğu görülmüştür. Deneme türü ile ilgili olarak ise farklı deneme örneklerini inceleyerek bu türe ait özellikleri, kullanılan dili ve edebiyat öğretiminde bu türün nasıl kullanılabilirliğine dair bilgiler sunan çalışmaya rastlanmıştır. Bu araştırmaların yanı sıra ders kitaplarındaki metinlerin- özede de öğretici metinlerin- sayılarının incelenmesi konusunda çeşitli araştırmaların var olduğu belirlenmiştir. Diğer araştırmaların ise öğrencilerin metin yazma becerilerini geliştirmeye yönelik ve değişimi inceleyen içerikte olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırmalarda genellikle tek bir veri toplama yöntemi kullanmış, bu araştırmada ise hem öğrencilere yönelik başarı testine ve doküman analizine hem de öğretmen mülakatlarına yer verilmiştir. İlgili alan yazın içerisinde yer alan araştırmalardan hiçbirinde 11. sınıf seviyesinde öğretici metin türlerinden deneme ve makale konularının öğrenilme düzeyi ve öğretilme güçlükleriyle ilgili bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmacının modeli, araştırma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada hem nicel hem de nitel verilerden yararlanılmıştır. Bu nedenle karma desenlidir. Creswell (2017) bu modeli araştırmacının, araştırma problemlerini anlamak için nicel ve nitel topladığı verileri birbiriyle bütünleştirip bu verileri bütünleştirmenin avantajlarını kullanarak sonuçlar çıkardığı bir yaklaşım olarak tanımlayarak bu yaklaşımın sağlık, sosyal ve davranış bilimleri alanında kullanıldığını belirtmiştir. Bu çalışmanın nicel verileri öğrencilere uygulanan başarı testi ile nitel verileri ise öğretmenlere uygulanan mülakat ve öğrencilere uygulanan deneme yazma çalışmalarısıyla toplanmıştır.

3. 2. Araştırma Grubu

Bu çalışmanın araştırma grubunu Trabzon ilinin Beşikdüzü ilçesinde Beşikdüzü İMKB Fen Lisesi, Beşikdüzü Anadolu Lisesi, Beşikdüzü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Farabi Mesleki ve Teknik Lisesi ve Ahmet Gün Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde öğrenim gören 122 tane 11. sınıf öğrencisi ve aynı okullarda 11. sınıf seviyesinde derse giren 15 Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin cinsiyet ve lise dağılımı hakkındaki veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 5. Araştırma Grubunun Cinsiyet ve Lise Dağılımı

Kurum Adı	Cinsiyet		Toplam
	Kız	Erkek	
Beşikdüzü İMKB Fen Lisesi	19	5	24
Beşikdüzü Anadolu Lisesi	13	15	28
Beşikdüzü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	-	20	20
Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	9	-	9
Farabi Mesleki ve Teknik Lisesi	27	2	29
Ahmet Gün Anadolu İmam Hatip Lisesi	7	5	12
TOPLAM	75	47	122

Tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrenciler cinsiyetleri açısından incelediğinde 75 tanesinin kız, 47 tanesinin erkek öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu öğrenciler Beşikdüzü ilçesinde bulunan altı farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim gören öğrencilerdir.

3. 3. Verilerin Toplanması

Çalışmanın bu bölümünde amaca uygun veri toplama araçlarına ve bu araçların özelliklerine yer verilmiştir.

3. 3. 1. Başarı Testi

11. sınıf öğrencilerinin deneme ve makale türleriyle ilgili bilgilerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu test 20 çoktan seçmeli, 10 doğru- yanlış sorusu olmak üzere toplam 30 sorudan oluşmaktadır. Soruların konu dağılımı ve madde güçlük indeksi Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Başarı Testi Sorularına Ait Madde Güçlük İndeksi ve Konu Dağılımı Tablosu

Soru	Madde Güçlük indeksi	Konu	Soru	Madde Güçlük indeksi	Konu
1	0,46	Deneme	16	0,35	Deneme-makale
2	0,40	Deneme	17	0,42	Deneme-makale
3	0,71	Deneme-makale	18	0,77	Makale
4	0,70	Deneme-makale	19	0,86	Deneme-makale
5	0,47	Deneme	20	0,65	Deneme-makale
6	0,78	Deneme-makale	21	0,56	Deneme
7	0,88	Deneme-makale	22	0,82	Deneme
8	0,77	Deneme	23	0,66	Deneme
9	0,63	Makale	24	0,87	Deneme
10	0,81	Deneme	25	0,65	Deneme
11	0,84	Makale	26	0,75	Makale
12	0,72	Makale	27	0,85	Makale
13	0,76	Deneme-makale	28	0,78	Makale
14	0,45	Deneme-makale	29	0,9	Makale
15	0,75	Makale	30	0,75	Makale

Tabloda da görüldüğü üzere madde güçlük indeksi 0,35 ile en düşük olan deneme ve makale ile ilgili 16. soru iken madde güçlük indeksi en yüksek olan 0,9 ile makale ile ilgili 29. sorudur. Bu testteki soruların ortalama güçlük indeksi ise 0.69'dur.

3. 3. 2. Deneme Yazma Çalışmaları

11. sınıf müfredatı gereği deneme konusunun işlendiği derslerin akabinde öğrencilere deneme yazmaları için bilgilendirme yapılmış ve denemelerin konusu serbest bırakılmıştır. Öğrencilere bu bilgilendirme yapıldıktan bir hafta sonra denemeler toplanmıştır. Toplanan denemeler “Yazılı Anlatım Değerlendirme Formu” ile değerlendirilmiştir. Bu form MEB tarafından hazırlanan 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndan alınmıştır. Bu form şu şekildedir:

Tablo 7. Yazılı Anlatım Değerlendirme Formu

Ölçüt alanı	Yazılı anlatımda aranacak özellikler	Alınabilecek puan	Puan ortalaması	Puan Yüzdesi
BİÇİM	Kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmıştır.	5		
	Düzgün, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmıştır.	5		
DİL VE ANLATIM	Başlık konuyla ilgilidir.	5		
	Konu, mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmıştır.	5		
	Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmıştır.	5		
	Her bir paragrafta tek bir duygu ve düşünce işlenmiştir.	5		
	Yazıda verilmek istenen ana fikre ulaşılmıştır.	10		
	Ana fikir ve duygu, yardımcı fikir ve duygularla desteklenmiştir.	10		
	Alıntı, örnek ve benzetmeler yeterli olup içeriğe uygundur.	10		
	Sonuç ifadesi konuyu bağlayıcı ve etkileyicidir.	5		
	Cümle kuruluşları dil bilgisi kurallarına uygundur.	5		
	Kelimeler yerinde ve doğru anlamda kullanılmıştır.	5		
	Cümlede kelime tekrarları yapılmamıştır.	5		
	Konuyla ilgili kaynaklara başvurulmuş ve yeterince yararlanılmıştır.	5		
Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmıştır.	5			
YAZIM VE NOKTAMALAMA	Yazıda yazım kurallarına uyulmuştur.	5		
	Noktalama işaretleri doğru yerde kullanılmıştır.	5		
Toplam		100		

3. 3. 3. Mülakat Formu

Öğretmenlerin deneme ve makale konularını öğretirken yaşadıkları güçlükleri belirlemek amacıyla yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan bu mülakat formunda 8 adet soruya yer verilmiştir. Bu sorular şunlardır:

1. Deneme ve makale konularını işlerken ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?
2. Deneme ve makale konularını işlerken hangi yöntem ve teknikleri kullanıyorsunuz?
3. Deneme ve makale konularını işlerken hangi araç gereçleri/ materyalleri kullanıyorsunuz?
4. Öğrencilerin deneme ve makale yazarken ne gibi sorunlar yaşadığını düşünüyorsunuz?
5. Kitap okuma alışkanlığının deneme ve makale yazma becerisine etkisi var mıdır? Varsa ne yöndedir?
6. Deneme ve makale konularının müfredattaki yeri ve zamanlaması hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Ders kitaplarını deneme ve makale konularının işlenmesi bakımından yeterli buluyor musunuz?
8. Deneme ve makalenin diğer türler ile karıştırılabileceğini düşünüyor musunuz? Varsa hangi türlerle karıştırılıyor?

Mülakat formları öğretmenlere elden dağıtılmış olup öğretmenlere bir süre sınırlaması yapılmadan cevaplarını yazmalarını istenmiştir. Öğretmenlerin yaklaşık 30 dakikada mülakat formlarını doldurdukları görülmüştür.

3. 4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada başarı testinin bulguları analiz edilirken her bir çoktan seçmeli sorunun doğru cevabına 4 puan, doğru-yanlış sorularının doğru cevabına ise 2 puan verilmiştir. Her soruya ilişkin verilen cevapların ortalamaları ve başarı yüzdeleri hesaplanmıştır. Deneme ve makale türlerinin diğer türlerle karıştırılmaları ile ilgili bulgular başarı testinde ki soruların seçeneklerinden hareketle yorumlanmıştır. Öğrencilerin yazma çalışmaları ise Yazılı Anlatım Değerlendirme Formu'nda yer alan ölçütlere ve puan değerlerine uygun olarak hesaplanmıştır.

Mülakat formları ile elde edilen bulgular üzerinde kategorisel içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005,

s. 227). Öğretmenlerin sorulara verdikleri cevaplardaki anlamlı birimler kodlanmış ve sorunun içeriğine uygun olarak kategorilendirilmiştir.

4. BULGULAR

4. 1. Öğrencilerden Elde Edilen Bulgular

Yapılan çalışmada öğrencilerden bilgi toplamak için iki yöntem kullanılmıştır. İlk önce öğrencilere başarı testi uygulanmış, bunun yanı sıra deneme yazma çalışması (doküman analizi) da yaptırılmıştır.

4. 1. 1. Başarı Testlerinden Elde Edilen Bulgular

Öğrencilere 20 sorusu çoktan seçmeli, 10 sorusu doğru-yanlış soruları olmak üzere 30 soruluk bir başarı testi uygulanmıştır. Çoktan seçmeli sorular 4 puan, doğru-yanlış soruları ise 2 puan olmak üzere toplam 100 puan üzerinden puanlandırılmıştır. Aşağıda deneme, makale, deneme-makale ile ilgili sorularla ilgili bulguların incelendiği tablolara yer verilmiştir.

4. 1. 1. 1. Deneme ile İlgili Sorular

Öğrencilere uygulanan başarı testinde deneme konusunda 5 çoktan seçmeli, 5 doğru- yanlış sorusuna yer verilmiştir. Sorularla ilgili bulgular aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 8. Deneme Türü ile İlgili Sorulara İlişkin Bulgular

Soru Sayısı	Soru	Alınabilecek Puan	Ortalama	Başarı Yüzdesi
1	Parçaya göre deneme yazılarının anlatım özellikleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?	4	1.86	%46,5
2	Denemeye ilgili olarak aşağıda verilenlerden hangisi söylenemez?	4	1.66	%41,5
5	Aşağıdakilerden hangisi bir deneme konusu olarak düşünülemez?	4	1.90	%47,5
8	Deneme ve fıkra yazı türlerinin farkı aşağıdakilerden hangisidir?	4	3.11	%77,75
10	Bu parçada yazarın söylediği özellikleri taşıyan yazı türü aşağıdakilerden hangisi olabilir?	4	3.24	%81
21	Denemede yazar objektif görüşlere yer verir.	2	1.13	%56,5
22	Deneme iç hesaplaşmaların, soyut dünyalara kaçmanın yoludur.	2	1.65	%82,5
23	Denemeler okuyucu kitlesinin etkisiyle güncel konular hakkında yazılırlar.	2	1.32	%66
24	Denemede resmî bir dil kullanılır.	2	1.75	%87,5
25	Deneme yazarının amaçlarından biri okuyucuyu herhangi bir konunun bütün yönleri hakkında bilgilendirmektir.	2	1.31	%65,5

Tablo 8'de yer alan sorularda alınabilecek puanı 4 olan sorular çoktan seçmeli, alınabilecek puanı 2 olan sorular ise doğru-yanlış sorularıdır. Deneme ile ilgili soruların analizi şu şekildedir:

1. Deneme ile ilgili verilen bir metin üzerinden anlatım özelliklerini çıkarma konusunda hazırlanan 1. soruda öğrencilerin verdiği cevapların ortalaması 1,86 ve başarı yüzdesi %46,5'tir.
2. Denemenin özellikleri ile ilgili hazırlanan 2. sorunun ortalaması 1,66 ve başarı yüzdesi %41'dir.
3. Deneme türünde konu seçimi ile ilgili 5. sorunun ortalaması 1,90 ve başarı yüzdesi %47,5'tir.
4. Deneme ve fıkra arasındaki farklılıklar ile ilgili 8. sorunun ortalaması 3,11 ve başarı yüzdesi %77,75'tir.
5. Deneme türünün özelliklerini metinden hareketle sunan 10. sorunun ortalaması 3,24 ve başarı yüzdesi %81'dir.
6. Denemede yazarının kullandığı bakış açısı ile ilgili 21. sorunun ortalaması 1,13 ve başarı yüzdesi %56,5'tir.
7. Deneme türünün özelliği ile ilgili 22. sorunun ortalaması 1,65 ve başarı yüzdesi %82,5'tir.
8. Deneme türünün konusu ile ilgili 23. sorunun ortalaması 1,32 ve başarı yüzdesi %66'dır.
9. Denemede kullanılan dil ve üslup ile ilgili 24. sorunun ortalaması 1,75 ve başarı yüzdesi %87,5'tir.
10. Deneme yazarının amacı ile ilgili 25. sorunun ortalaması 1,31 ve başarı yüzdesi %65,5'tir.

Bu tabloda öğrencilerin test sorularında denemenin diğer türlerle karşılaştırıldığı 8. ve 10. soru ortalamalarının daha yüksek olduğu, deneme ile ilgili bilgi basamağında hazırlanmış 2. soru ortalamasının ise düşük olduğu görülmektedir.

4. 1. 1. 2. Makale ile İlgili Sorular

Öğrencilere uygulanan başarı testinde makale konusunda 5 çoktan seçmeli, 5 doğru- yanlış sorusuna yer verilmiştir. Sorularla ilgili bulgular aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 9. Makale Türü ile İlgili Sorulara İlişkin Bulgular

Soru Sayısı	Soru	Alınabilecek Puan	Ortalama	Başarı Yüzdesi
9	Makalede aşağıdaki anlatım biçimlerinden hangisi kullanılmaz?	4	2.52	%63
11	Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?	4	3.37	%84,25
12	Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bilgi yanlışı vardır?	4	2.91	%72,75
15	Aşağıdakilerden hangisi sohbet ile makale arasındaki farklardan biri değildir?	4	3.01	%75,25
18	Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangilerinde bilgi yanlışı vardır?	4	3.08	%77
26	Makalede kullanılan dil muhataba göre değişir.	2	1.50	%75
27	Makalede düşünceyi somutlaştırmak için tanımlama, tanık gösterme ve benzetme gibi yöntemlerden yararlanılır.	2	1.70	%85
28	Makale türündeki eserlerde terim anlamlı sözcüklere sıkça yer verilir	2	1.57	%78,5
29	Makalede konu birçok yönü ile incelendiği için konunun bazı bölümlerinde genel bilgiler verilir.	2	1.93	%96,5
30	Makaleler sadece edebiyat, sanat ve bilim konularında yazılabilirler.	2	1.50	%75

Tablo 9'da yer alan sorularda alınabilecek puanı 4 olan sorular çoktan seçmeli, alınabilecek puanı 2 olan sorular ise doğru-yanlış sorularıdır. Makale ile ilgili soruların analizi şu şekildedir:

1. Makalede kullanılan anlatım biçimleri ile ilgili 9. sorunun ortalaması 2,52 ve başarı yüzdesi %63'tür.
2. Makale kullanılan dilin işlevi ile ilgili paragrafta boşluk doldurma şeklinde hazırlanan 11. sorunun ortalaması 3,37 ve başarı yüzdesi %84,25'tir.
3. Makalenin özellikleri ile ilgili 12. sorunun ortalaması 2,91 ve başarı yüzdesi %72,75'tir.
4. Makale ile sohbet arasındaki farklarla ilgili 15. sorunun ortalaması 3,01 ve başarı yüzdesi %75,25'tir.
5. Öncüllerle makalenin özelliklerini yansıtan 18. sorunun ortalaması 3,08 ve başarı yüzdesi %77'tir.
6. Makalelerde kullanılan dil ile ilgili 26. sorunun ortalaması 1,50 ve başarı yüzdesi %75'tir.
7. Makalede kullanılan düşünceyi geliştirme yolları ile ilgili 27. sorunun ortalaması 1,70 ve başarı yüzdesi %85'tir.
8. Makalede kullanılan sözcüklerde anlam ile ilgili 28. sorunun ortalaması 1,57 ve başarı yüzdesi %78,5'tir.
9. Makalede konunun işleniş biçimi ile ilgili 29. sorunun ortalaması 1,93 ve başarı yüzdesi %96,5'tir.

10. Makalenin konuları ile ilgili 30. sorunun ortalaması 1,50 ve başarı yüzdesi %75'tir.

Bu tablodan yola çıkarak öğrencilerin doğru-yanlış sorularından 29 numaralı makalede konunun işlenişi ile ilgili sorunun en yüksek ortalamaya, makalede kullanılan anlatım biçimleri ile ilgili 9 numaralı test sorusunun ise en düşük ortalamaya sahip olduğu ve bütün soruların ortalamasının ise %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir.

4. 1. 1. 3. Deneme-Makale ile İlgili Sorular

Öğrencilere uygulanan başarı testinde hem deneme hem de makale konusu ile ilgili bilgiye ihtiyaç duyulan 10 soru bulunmaktadır. Bu soruların hepsi çoktan seçmeli soru olarak hazırlanmıştır.

Tablo 10. Deneme-Makale ile İlgili Sorulara İlişkin Bulgular

Soru Sayısı	Soru	Alınabilecek Puan	Ortalama	Başarı Yüzdesi
3	Deneme türü ile ilgili yukarıda verilenlerden hangisi doğru değildir?	4	2.85	%71,25
4	Yukarıdaki parça aşağıdaki yazı türlerinin hangisinden alınmıştır?	4	2.81	%70,25
6	Aşağıdakilerden hangisi deneme yazarının dikkat etmesi gereken hususlardan biri değildir?	4	3.14	%78,5
7	Aşağıdakilerin hangisi denemeden alınmış bir metin parçası olabilir?	4	3.54	%88,5
13	Öğretmen öğrencilerden "tiyatronun bugünkü durumu" üzerine bir makale yazmalarını istediğinde, öğrencilerin aşağıdakilerden hangisini yapması gerekmez?	4	3.04	%76
14	Aşağıdakilerden hangisi bir makale konusu değildir?	4	1.83	%45,75
16	Numaralanmış parçalarla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?	4	1.40	%35
17	Makale ve denemede aşağıdakilerden hangisi ortak değildir?	4	1.70	%42,5
19	Aşağıdaki metinlerden hangisi bir makaleden alınmıştır?	4	3.44	%86
20	Bu parçada aşağıdaki yazı türlerinin hangisine örnek olabilir?	4	2.62	%65,5

Tablo 10'da yer alan sorular alınabilecek puanı 4 olan çoktan seçmeli sorulardır. Makale ve deneme ile ilgili soruların analizi şu şekildedir:

1. Deneme ve makale ile ilgili verilen bilgilerden makalenin özelliğini ayırt etme ile ilgili 3. sorunun ortalaması 2,85 ve başarı yüzdesi %71,25'tir.
2. Verilen bir metnin şıklarda yer alan öğretici metinlerden hangisi olduğunu belirleme ile ilgili 4. sorunun ortalaması 2,81 ve başarı yüzdesi %70,25'tir.
3. Deneme yazarının dikkat ettiği hususlara makale yazarının dikkat etmesi gerekenlerin eklendiği 6. sorunun ortalaması 3,14 ve başarı yüzdesi %78,5'tir.

4. Makale parçası şeklinde yazılmış cümlelerden oluşan şıkların arasına yerleştirilen deneme metni cümlesinin bulunduğu 7. sorunun ortalaması 3,54 ve başarı yüzdesi %88,5'tir.
5. Deneme ve makale yazarken yapılması gerekenlerle ilgili 13. sorunun ortalaması 3,04 ve başarı yüzdesi %76'dır.
6. Deneme ve makalenin konuları arasındaki farklılık ile ilgili 14. sorunun ortalaması 1,8 ve başarı yüzdesi %45,75'tir.
7. Deneme ve makale örneklerinden yola çıkarak bu türlerin özelliklerini bulma ile ilgili 16. sorunun ortalaması 1,40 ve başarı yüzdesi %35'tir.
8. Deneme ve makale türlerinin ortak özellikleri ile ilgili 17. sorunun ortalaması 1,70 ve başarı yüzdesi %42,5'tir.

Bu tabloda deneme ve makale ile ilgili sorulardan metinden hareketle hazırlanan 7. sorunun en yüksek ortalamaya, yine numaralandırılmış metin parçaları ile hazırlanan 16. sorunun en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

4. 1. 2. Deneme Yazma Çalışmalarından Elde Edilen Bulgular

Öğrencilerden herhangi bir konu sınırlaması yapmadan bir deneme yazmaları istenmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 11. Deneme Yazma Çalışmalarının Biçime İlişkin Bulguları

Ölçüt Alanı	Yazılı Anlatımda Aranacak Özellikler	Alınabilecek Puan	Puan Ortalaması	Puan Yüzdesi
BİÇİM	Kâğıdın kenarlarında, paragraf ve satır aralarında uygun boşluklar bırakılmıştır.	5	3,96	%79,2
	Düzenli, okunaklı ve işlek bir yazı kullanılmıştır.	5	4,01	%80,2

Tablo 11'de deneme yazma çalışması ile elde edilen yazıların değerlendirilmesi için belirlenen ölçütün biçimsel maddeleri ile ilgili bilgiler ele alınmıştır.

1. Biçimsel olarak kâğıt düzeni ile ilgili maddenin ortalaması 3,96 ve puan yüzdesi %79,2'dir.
2. Biçimsel olarak yazı düzeni ile ilgili maddenin ortalaması 4,01 ve puan yüzdesi %80,2'dir.

Bu tabloda yazılan denemelerin biçimsel açıdan başarılı olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 12. Deneme Yazma Çalışmalarının Dil ve Anlatıma İlişkin Bulguları

Ölçüt Alanı	Yazılı Anlatımda Aranacak Özellikler	Alınabilecek Puan	Puan Ortalaması	Puan Yüzdesi
DİL VE ANLATIM	Başlık konuyla ilgilidir.	5	4,14	%82,8
	Konu, mantıksal tutarlılık ve bütünlük içinde anlatılmıştır.	5	3,42	%68,4
	Paragraflar arasında uygun geçiş sağlanmıştır.	5	2,77	%55,4
	Her bir paragrafta tek bir duygu ve düşünce işlenmiştir.	5	2,79	%55,8
	Yazıda verilmek istenen ana fikre ulaşılmıştır.	10	6,47	%64,7
	Ana fikir ve duygu, yardımcı fikir ve duygularla desteklenmiştir.	10	5,15	%51,5
	Alıntı, örnek ve benzetmeler yeterli olup içeriğe uygundur.	10	5,23	%52,3
	Sonuç ifadesi konuyu bağlayıcı ve etkileyicidir.	5	2,52	%50,4
	Cümle kuruluşları dil bilgisi kurallarına uygundur.	5	3,31	%66,2
	Kelimeler yerinde ve doğru anlamda kullanılmıştır.	5	3,79	%75,8
	Cümlede kelime tekrarları yapılmamıştır.	5	3,57	%71,4
	Konuyla ilgili kaynaklara başvurulmuş ve yeterince yararlanılmıştır.	5	0,54	%10,8
	Konuyu kendine özgü ifadelerle anlatmıştır.	5	3,89	%77,8

1. Başlığın konuya uygunluğu ve içeriği kapsayıcılığı konusunda ortalama 4,14 ve puan yüzdesi %82,8'dir.
2. Konu bütünlüğü değerlendirmesinin ortalaması 3,42 ve puan yüzdesi %68,4'tür.
3. Paragraf bağlantıları ile ilgili maddenin ortalaması 2,77 ve puan yüzdesi %55,4'tür.
4. Paragrafların içeriği ve konu bütünlüğü ile ilgili maddenin ortalaması 2,79 ve puan yüzdesi %55,8'dir.
5. Metnin ana fikri ile ilgili maddenin ortalaması 6,47 ve puan yüzdesi %64,7'dir.
6. Metnin ana fikir ve duygusuna yardım eden fikir ve duygular ile ilgili maddenin ortalaması 5,15 ve puan yüzdesi %51,5'tir.
7. Düşünceyi geliştirme yollarının kullanımıyla ilgili maddenin ortalaması 5,23 ve puan yüzdesi %52,3'tür.
8. Metnin etkili bir sonuca bağlanması ile ilgili maddenin ortalaması 2,52 ve puan yüzdesi %50,4'tür.
9. Cümlelerin dil bilgisi kurallarına uygunluğu ile ilgili maddenin ortalaması 3,31 ve puan yüzdesi %66,2'dir.
10. Kelimelerin anlamına uygun kullanımı ile ilgili maddenin ortalaması 3,79 ve puan yüzdesi %75,8'dir.

11. Kelime tekrarlarının yapılmaması ile ilgili maddenin ortalaması 3,57 ve puan yüzdesi %71,4'tür.
12. Kaynaktan yararlanma ile ilgili maddenin ortalaması 0,54 ve puan yüzdesi %10,8'dir.
13. Metnin özgünlüğü ile ilgili maddenin ortalaması 3,89 ve puan yüzdesi %77,8'dir.

Bu tabloda yazılan denemelerin dil ve anlatım açısından incelenmesine yer verilmiştir. Bu bilgilere göre öğrencilerin en yüksek puan ortalamasının yazıya uygun başlık koyma konusunda, en düşük puan ortalamasının ise konuyla ilgili kaynaklara başvurup yeterince yararlanma konusunda olduğu görülmüştür. En düşük ortalama haricindeki bütün kriterlerin ortalama yüzdelerinin ise %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Deneme Yazma Çalışmalarının Yazım ve Noktalamaya İlişkin Bulguları

Ölçüt Alanı	Yazılı Anlatımda Aranılan Özellikler	Alınabilecek Puan	Puan Ortalaması	Puan Yüzdesi
Yazım ve Noktalama	Yazıda yazım kurallarına uyulmuştur.	5	2,75	%55
	Noktalama işaretleri doğru yerde kullanılmıştır.	5	2,84	%56,8

1. Metnin yazım kurallarına uygunluğu ile ilgili maddesinin ortalaması 2,75 ve puan yüzdesi %55'tir.
2. Metnin noktalama kurallarına uygunluğu ile ilgili maddesinin ortalaması 2,84 ve puan yüzdesi %56,8'dir.

Bu tabloda yazılan denemelerin yazım ve noktalama konusunda ortalama düzeyde bir beceri gösterdikleri, bu konularda öğrencilerin bilgilerini uygulamada kendini yarı yarıya gösterebildiği görülmektedir.

4. 2. Öğretmenlerden Elde Edilen Bulgular

2017-2018 eğitim-öğretim yılı içerisinde Beşikdüzü'nde görev yapıp 11. sınıf seviyesinde derse giren öğretmenlere 8 sorudan oluşan mülakat uygulanmıştır.

4. 2. 1. 1. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 1. soru olarak "Deneme ve makale konularını işlerken ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?" yöneltilmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 14'te belirtilmiştir.

Tablo 14. 1. Soruya İlişkin Bulgular

		Frekans
Öğretmen merkezli sorunlar	Uygulama yaptırılırken zorluk yaşanması	4
	Türlerin özelliklerini kavratılmakta zorlanması.	2
	Hayal dünyalarını harekete geçirmekte zorlanması	2
	Öğrencilere özgüven kazandıramama	1
Öğrenci merkezli sorunlar	Konulara karşı ilgisizlik ve isteksizlik	5
	Okuma, yazma alışkanlığının olmaması	2
	Düşünmeyi değil hazır bilgi edinmeyi tercih ediyor olma	1
Materyal merkezli sorunlar	Kitapta öğrencilerin merak duygularına hitap edecek metinlerin olmaması	2
	Kitaptaki örneklerin çok uzun olması	1
	Sınav sistemi ile yazma çalışmasının uyumsuz olması	1

Öğretmenlerin 4 tanesi uygulama yaptırırken zorluklarla karşılaştığını, 2 tanesi makale ve deneme türlerinin özelliklerini kavratmakla ilgili sorun yaşadığını, 2 tanesi öğrencilerin hayal dünyalarını harekete geçirmekte sorun yaşadığını ve 1 tanesi ise öğrencilere derse yönelik özgüven kazandıramadığını belirtmiştir.

Bu bulguya ilişkin örnek öğretmen ifadeleri şu şekildedir:

Öğrencinin dikkatini çekmek, özgüven sağlamak, hayal dünyalarını harekete geçirmekte zorlanıyorum.

Öğretmenlerin bakış açısından öğrenciden kaynaklanan sorunlar konusunda ise öğretmenlerin 5 tanesi öğrencilerin konulara karşı ilgi ve isteksizliklerinin bulunduğunu, 2 tanesi okuma- yazma alışkanlıklarının bulunmadığını ve 1 tanesi ise düşünmeyi değil hazır bilgi edinmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir.

Bu bulguya ilişkin örnek öğretmen ifadeleri şu şekildedir:

Öğrencilerin hazır bulunuşluklarının yeterli düzeyde olmaması derse olan ilgisizliklerinden dolayı makale ve deneme türleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları kavratmakta zorlanıyorum. Deneme ve makale türleri arasındaki farklılıkları yeniden hatırlatarak ve yeniden uygulama yaparak konuyu tam olarak kavramalarını sağlamaya çalışıyorum.

Öğrencilerin okuma yazma alışkanlığı olmadığından bu konulara karşı biraz isteksiz olduklarını gözlemliyorum. Düşünce ağırlıklı metinler ve öğrenciler düşünüp bir şeyler ortaya koymayı değil hazır olanı öğrenmeyi tercih ediyorlar.

Öğrencinin konuya ilişkin ilgisinin olmaması konunun öğrenilmesini olumsuz etkiliyor.

Kullanılan materyalden kaynaklanan sorunlar konusunda öğretmenlerin 2 tanesi ders kitaplarında öğrencilerin merak duygularına hitap edecek metinlerin bulunmadığını, 1

tanisi kitaptaki metinlerin çok uzun olduğunu ve 1 tanesi ise sınav sistemi ile yazma çalışmalarının kazanım açısından uyumadığını belirtmiştir.

Bu bulguya ilişkin örnek öğretmen ifadeleri şu şekildedir:

Ders kitaplarındaki örnek metinler hem çok uzun hem de öğrencinin merakına hitap etmiyor. Metinler uzun olduğu için iki tür arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri işaret etmek zor. Daha kısa, daha ilgi çekici ve sayıca daha fazla örnek metin kullanılabilir.

Çocuklar metinlerle ve konularla ilgilenmiyor. Metinler dikkatlerini çekmiyor.

Kitaptaki makale ve deneme örneklerinde ele alınan konuların öğrencilerin ilgisini çekebilecek nitelikte olmaması konuyu sıkıcı hâle getiriyor. Ayrıca makale yazmakta öğrenciler zorlanıyor.

4. 2. 2. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 2. soru olarak “Deneme ve makale konularını işlerken hangi yöntem ve teknikleri kullanıyorsunuz?” yöneltilmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 15’te belirtilmiştir.

Tablo 15. 2. Soruya İlişkin Bulgular

	Frekans
Örnek metin inceleme	10
Sunuş Yoluyla (Anlatma)	8
Uygulama (yazma çalışması)	6
Soru-cevap	5
Beyin fırtınası	2
Tartışma	1

Öğretmenlerin dersi işlemek için kullandıkları yöntem ve tekniklerin başında örnek metin inceleme çalışması gelmektedir. Bu tekniği 10 öğretmen kullandığını belirtmiştir. 8 öğretmen sunuş yoluyla öğretimi (anlatma) kullandığını, 6 öğretmen uygulama (yazma çalışması) yaptırdığını, 5 öğretmen soru-cevap yöntemini, 2 öğretmen beyin fırtınasını ve 1 öğretmen de tartışma tekniğini kullandığını belirtmiştir.

4. 2. 3. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 3. soru olarak “Deneme ve makale konularını işlerken hangi araç gereçleri/ materyalleri kullanıyorsunuz?” yöneltilmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 16’da belirtilmiştir.

Tablo 16. 3. Soruya İlişkin Bulgular

	Frekans
Örnek metin	10
Ders kitabı	9
Gazete	4
Dergi	4
Kaynak kitap	4
Etkileşimli tahta	4

Öğretmenler ders işlenişinde yaralandıkları kaynaklarla ilgili olarak 10 öğretmen öncelikle örnek metinlerden yaralandıklarını ifade etmişlerdir. 9 öğretmen ders kitabını kullanırken 4 öğretmen gazetelerden, 4 öğretmen dergilerden, 4 öğretmen kendilerine ait kaynak kitaplarından yaralandıklarını belirtmişlerdir. 4 öğretmen ise etkileşimli tahtadan yararlanarak dersi işlediğini belirtmiştir.

4. 2. 4. 4. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 4. soru olarak “Öğrencilerin deneme ve makale yazarken ne gibi sorunlar yaşadığını düşünüyorsunuz?” yöneltilmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 17’de belirtilmiştir.

Tablo 17. 4. Soruya İlişkin Bulgular

	Frekans
Düşüncelerin kâğıda aktarılamaması	5
Kelime dağarcıklarının sınırlı olması	4
Anlatım tekniklerini ve düşünceyi geliştirme yollarını kullanamama	3
Yazma çalışması konusunda isteksizlik	3
Cümle kuramama	3
Düşünceler arasında ilişki kuramama	2
Konu belirleyememe	2
Yaratıcı düşünme becerilerinin olmaması	2
Metne nasıl başlanacağını belirleyememe	1
Öznellik ve nesnellik konusunda karışıklık yaşama	1
Sözlü anlatımın daha fazla tercih edilmesi	1
Muhakemede zorlanma	1
Ön bilgiye sahip olmama	1

Öğrencilerin deneme ve makale yazma çalışmalarında yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak 5 öğretmen düşüncelerini kâğıda aktaramadıklarını, 4 öğretmen kelime dağarcıklarının sınırlı olduğunu, 3 öğretmen anlatım tekniklerini ve düşünceyi geliştirme

yollarını kullanmakta zorluk yaşadıklarını, 3 öğretmen yazı yazma ve metin oluşturma konusunda isteksiz davrandıklarını, 3 öğretmen doğru kelimelerle ve dil bilgisi kurallarına uygun cümle kuramadıklarını, 2 öğretmen düşüncelerini birbiriyle ilişkilendirerek sunamadıklarını, 2 öğretmen konu belirlemede zorlandıklarını, 2 öğretmen yaratıcı düşünme becerilerini kullanamadıklarını, 1 öğretmen metne başlama konusunda sorun yaşadıklarını, 1 öğretmen öznel ve nesnel bakış açıları konusunda ikilem yaşadıklarını, 1 öğretmen yazmaktan ziyade sözlü anlatımı tercih ettiklerini, 1 öğretmen muhakeme etmekte zorlandıklarını ve 1 öğretmen de ön bilgiye sahip olmadıklarını belirtmiştir.

Bu bulguya ilişkin örnek öğretmen ifadeleri şu şekildedir:

Makale yazarken nesnel olması gerektiği için ve belli bir bilgi birikimine sahip olması gerektiği için zorluk çekiyorlar.

Denemenin öznel makalenin nesnel olduğunu sözel olarak ifade etseler de uygulamada bunu yansıtamıyorlar. Seçtikleri konu ile ilgili ön hazırlıksız oldukları için içeriği yetersiz bırakıyorlar.

Başlamakta zorlanıyorlar. Düşündüklerini kâğıda aktaramıyorlar. Sözcük dağarcıkları sınırlı. Yazmaya vakit ayırmak istemiyorlar.

Anlatım yöntemlerini ve düşünceyi geliştirme yollarını fazla kullanamıyorlar.

Okuma alışkanlıkları olmadığı için yazmada sorun yaşıyorlar. Kelime dağarcıkları sınırlı. Teknikleri uygulamaya dökmekte sıkıntı çekiyorlar.

Duygu ve düşüncelerini ifade etmekten yoksunlar. Düşüncelerini sözcüklere dökemedikleri için hâliyle bu tür yazıların yazılmasında büyük sıkıntılar çıkmaktadır.

Öncelikle konu belirleme. Çünkü düşünen değil tüketen bir nesiller. Sonra düşünceleri geliştirme ve bunlar arasında ilişki kurma sürecinde sorun yaşıyorlar.

Öğrenciler yazma konusunda isteksizler. Yazmaktansa sözlü olarak anlatmaktan yanalar. Deneme yazma çalışmaları çok daha başarılı.

4. 2. 5. 5. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 5. soru olarak "Kitap okuma alışkanlığının deneme ve makale yazma becerisine etkisi var mıdır? Varsa ne yöndedir?" yöneltilmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 18'de belirtilmiştir.

Tablo 18. 5. Soruya İlişkin Bulgular

	Frekans
Yoktur	1
Vardır	14
Kelime hazinesini zenginleştirir.	6

Tablo 18'in devamı

	Frekans
Duygu ve düşüncelerini kolay bir şekilde ifade eder	6
Daha düzgün cümleler kurabilir.	4
Anlatımı daha zengin ve akıcıdır.	2
Paragraf oluşturmada zorlanmaz.	2
Yaratıcı düşünmeyi geliştirir.	2
Örnek verebilme konusunda daha başarılıdır.	1
Konular arası ilişki kurmada daha başarılıdır.	1
Hazır bulunuşluk seviyeleri artar.	1
Gizil öğrenme gerçekleştirir.	1
Bilgi birikimi sağlar.	1
Anlatım tekniklerini hissettirir.	1
Yazma becerilerini olumlu etkiler.	1

Kitap okuma alışkanlığının öğrenmeye etkisi olmadığını düşünen 1 öğretmen bulunurken 14 öğretmen kitap okuma alışkanlığının olumlu etkisi olduğunu ifade etmiştir.

Kitap okuma alışkanlığının öğrencilere etkileri konusunda 6 öğretmen kelime hazinelerinin zenginleştiğini, 6 öğretmen duygu ve düşüncelerini kolay bir şekilde ifade edebildiklerini, 4 öğretmen okumayan öğrencilerden çok daha düzgün cümleler kurabildiklerini, 2 öğretmen anlatımlarının daha düzgün ve akıcı olduğunu, 2 öğretmen paragraf oluşturmada zorlanmadıklarını, 2 öğretmen yaratıcı düşünebilme yeteneklerini etkili kullanabildiklerini, 1 öğretmen örneklerden yararlanabildiklerini, 1 öğretmen konular arası ilişki kurabildiklerini, 1 öğretmen hazır bulunuşluk seviyelerinin arttığını, 1 öğretmen gizil öğrenme yaşadıklarını, 1 öğretmen bilgi birikimine sahip olduklarını, 1 öğretmen anlatım tekniklerini amaçlı bir şekilde kullanabildiğini ve 1 öğretmen ise yazma becerilerini olumlu etkilediğini belirtmiştir.

Bu bulguya ilişkin örnek öğretmen ifadeleri şu şekildedir:

Akranlarına oranla daha fazla kitap okuyan öğrenciler okuduğunu daha çabuk kavrama, mukayese ve analiz etme becerilerine sahipler. Diğerlerine oranla geniş bir kelime hazinesine sahip oldukları için düşüncelerini daha anlaşılır ve düzenli şekilde ifade edebilmektedirler.

Kitap okuma alışkanlığını kazanmış öğrencilerin yazma becerileri de olumlu yönde etkileniyor. Düşüncelerini daha düzgün cümlelerle ve daha sistemli bir şekilde kâğıda dökabiliyorlar.

Elbette. Düşüncelerini söyleyebilmelerine yardımcı olur. Kelimelerin anlamları konusunda bilgi edinirler. Sözcük öğrenirler. Cümle yapılarını ve cümle kurmayı görek öğrenirler. Anlatım tekniklerini gizil olarak öğrenirler.

Kesinlikle vardır. Kitap okuyan öğrencilerin anlatımı daha zengin ve akıcı. Kelime hazinesi, cümle yapısı, paragraf oluşturma, örnek verme, ilişki kurma düzeyinde daha başarılılar.

Çok büyük etkisi vardır. Okuyan öğrencinin kelime hazinesi büyük, düşünce dünyası geniş olur.

4. 2. 6. 6. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 6. soru olarak “Deneme ve makale konularının müfredattaki yeri ve zamanlaması hakkında ne düşünüyorsunuz?” yöneltmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 19’da belirtilmiştir.

Tablo 19. 6. Soruya İlişkin Bulgular

	Frekans
2018 müfredatı iyi	1
2005 müfredatı iyi	14

Öğretmenlerin iki müfredat arasındaki değerlendirmelerinde 2005 müfredatında deneme ve makale konularının müfredattaki yerini daha iyi buldukları görülmektedir. Bu noktada öğretmenlerin verdiği cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin müfredatları deneme ve makale konularının zamanlaması konusunda karşılaştıkları görülmektedir.

Bu bulguya ilişkin örnek öğretmen ifadeleri şu şekildedir:

Eski müfredatta sıralama ve süre iyi. Yani hazırlanan müfredatta düşünce yazılarıyla öğrenci daha erken tanışıyor. Bence zaten olması gereken de bu.

11. sınıf Dil ve Anlatım dersinde ikinci dönem konuları arasında olmasının uygun olduğunu düşünüyorum.

Deneme konusu yeni müfredatta 10. sınıf müfredatında bulunmaktadır. Daha ön sıralara alınabilir. Makale ise 12. sınıfta. Öğrencilerin mukayese şansı zor olacak, sıralamaya dikkat edilmeli.

Son sınıfta birinci döneme çekilebilir. Ekim ayı uygun olur. Kompozisyon yarışmalarına katılım için yararlı olur.

Eski müfredatta 11. sınıf dil ve Anlatım dersi içinde gazete ve dergi etrafında oluşan öğretici metinler bir bütünlük içindeydi ve öğrencinin bu metinler arasında ilişki kurması daha kolaydı. Yeni müfredatta 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı dersi içinde ikinci dönemin son konusu deneme. Hem bütünlük yok hem de son konu olması anlaşılması açısından problem çıkarabilir.

Deneme ve makale konusu eski müfredatta 11. sınıfta yer almaktaydı. İki konunun arka arkaya işlenmesi pekiştirme açısından olumluydu. Aralarında bağlantı kurma konusunda etkiliydi. Deneme konusu yeni müfredatta 12. sınıfta işlenmektedir. Makale bilimsellik, kaynak kullanımı, bilgi birikimi anlamında daha düşünsel yeti gerektirdiği için 12. sınıfta işlenmesi doğrudur.

4. 2. 7. 7. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 7. soru olarak “Ders kitaplarını deneme ve makale konularının işlenmesi bakımından yeterli buluyor musunuz?” yöneltmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 20’de belirtilmiştir.

Tablo 20. 7. Soruya İlişkin Bulgular

	Frekans
Evet	3
Hayır	12
Metinlerin seçici olmaması	2
Yeterli bilgi verilmeden etkinlik yoluyla öğretmeye çalışmanın sorun yaşatması	2
Örnek metinlerin daha ilgi çekici olması gerekliliği	2
Anlama ve yorumlama sorularının karmaşık ve düzeysiz olması	1
Meslek liseleri seviyesine uygun olmaması	1
Metinlerin daha kısa ve sayıca daha fazla olması gerekliliği	1
Yazma etkinliği için açık yönergelerle yönlendirme gerekliliği	1
Öğrenci ve öğretmene katkı sağlamıyor olması	1

Ders kitaplarının deneme ve makale konularının işlenmesi açısından 3 öğretmen yeterli bulurken 12 öğretmen kitapların yetersiz kaldığını düşünmektedir.

Ders kitaplarını deneme ve makale konularının işlenmesi açısından 2 öğretmen metinlerin seçici olmaması, 2 öğretmen yeterli bilgi verilmeden etkinlik yoluyla öğretmeye çalışmanın sorun yaşatması, 2 öğretmen örnek metinlerin daha ilgi çekici olması gerektiği, 1 öğretmen anlama ve yorumlama sorularının karmaşık ve düzeysiz olması, 1 öğretmen meslek lisesi seviyesine uygun olmadığı, 1 öğretmen metinlerin daha kısa ve sayıca daha fazla olmaması, 1 öğretmen yazma etkinliği için açık yönergelere ihtiyaç duyulduğu ve 1 öğretmen ise öğrenci ve öğretmene katkı sağlamadığı gerekçeleriyle yetersiz bulduklarını belirtmiştir.

Bu bulguya ilişkin örnek öğretmen ifadeleri şu şekildedir:

Ders kitaplarında konuyla ilgili verilen örnek metinler konunun özelliklerini tam olarak yansıtmamaktadır. Deneme ve makale türlerinin daha net bir biçimde yansıtıldığı kolay ve anlaşılır metinler seçilmelidir.

Konular yönüyle yeterli değil.

Eski müfredat ders kitaplarını pek yeterli bulmuyorum. Yeni müfredat ders kitapları (9 ve 10. sınıflar) daha iyi. Ancak örnek metinlerin daha çekici hâle getirilmesi gerekir. Konu kavramaya yönelik uygulamaların sayısı arttırılmalı.

Hayır bulmuyorum. Sadece deneme ve makale için değil diğer konuların işlenmesinde de öğretmen ve öğrenciye katkı sağlamıyor.

Hayır. Metinler çok seçici değil. Anlama ve yorumlama soruları çok karmaşık ve düzeysiz.

Örnek metinlerin daha kısa ve sayıca fazla olması gerektiğini düşünüyorum. Öğrencilerin makale ve deneme yazması için açık yönergelerle yönlendirme içerebilir.

Ders kitaplarında bu türlerle ilgili bilgi yöntem ve teknik rehberliğini yetersiz buluyorum. Öğrenciye yeterli bilgiyi aşlamadan sadece etkinlikler yoluyla konuları öğretmeye çalışmak yapılan işin bir ayağını eksik bırakmaktır. Planlı çalışma alışkanlığı olmayan öğrencilerde bu sorun daha bariz görülmektedir.

4. 2. 8. 8. Soruya İlişkin Bulgular

Mülakatta öğretmenlere 8. soru olarak “Deneme ve makalenin diğer türler ile karıştırılabileceğini düşünüyor musunuz? Varsa hangi türlerle karıştırılıyor?” yöneltilmiştir. Bu sorudan elde edilen bulgular Tablo 21’de belirtilmiştir.

Tablo 21. 8. Soruya İlişkin Bulgular

	Frekans
DENEME	
Sohbet ile karıştırılıyor.	11
Fıkra ile karıştırılıyor.	5
Eleştiri ile karıştırılıyor.	1
MAKALE	
Fıkra ile karıştırılıyor.	5
Eleştiri ile karıştırılıyor.	1

Deneme türünün diğer metinlerle karıştırılması konusunda 11 öğretmen sohbet türü ile karıştırıldığını, 5 öğretmen fıkra türü ile karıştırıldığını ve 1 öğretmen ise eleştiri türü ile karıştırıldığını belirtmiştir.

Makale türünün diğer metinlerle karıştırılması konusunda 5 öğretmen fıkra türü ile karıştırıldığını, 1 öğretmen ise eleştiri ile karıştırıldığını belirtmiştir. Öğretmenlerden hiçbiri deneme ve makalenin birbiriyle karıştırıldığıyla ilgili bir bilgi vermemiştir.

5. TARTIŞMA

Bu bölümde problem durumunun çözümü, araştırmanın amaçlarının oluşma yeterliği, sonuçların tutarlılığı, literatür taraması ile örtüşme ve farklılaşması ile ilgili değerlendirmeler ele alınmıştır. Bu noktada literatürde yer alan çalışmalar ile farklılaşmaların fazla olduğu görülmüştür. Örtüşen ya da içerik benzerliği taşıyan çalışmanın bulunmadığı tespit edildi. Özellikle çalışmanın ortaöğretim seviyesinde olması çalışmayı diğer çalışmalardan uzaklaştırmıştır.

Öğrencilere uygulanan başarı testlerinden hareketle öğrencilerin deneme türünü fıkra türünden ayırabildikleri bununla birlikte eleştiri türü ile konu açısından farklılığı çözmekte zorlandıkları tespit edilmiştir. Deneme türünün genel özellikleri ile ilgili ise parçadan hareketle hazırlanan sorularda başarı daha yüksek olmasına rağmen genel olarak deneme türünün özelliklerini kavrayamadıkları görülmüştür. Deneme ve makale türlerinin ikisiyle bağlantılı olan sorularda öğrencilerin başarılarının düşük olduğu belirlenmiştir. Sadece makale soruları incelendiğinde ise gerek tür özellikleri gerek diğer türlerle farklılıkları konusunda deneme ile ilgili sonuçlara göre daha yüksek bir başarı seviyesi ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte eleştiri türü ile konu bakımından makalenin de karıştırıldığı tespit edilmiştir. Aylanç (2012) çalışmasında metinlerde anlam kurma sürecinde anlam kurma şekillerinin yanında metinlerin türe ait özelliklerinin de göz önüne alınması gerektiğini belirtir. Eleştiri türü ile konu bakımından denemenin de makalenin de karıştırılması hususunda eleştiri konusunun ders kitaplarında konu sıralaması olarak deneme ve makaleden sonra gelmesi ve çalışmaya yönelik uygulamalar yapıldığında henüz öğrenciler tarafından öğrenilmediği de belirtilmelidir.

Öğretmenlere uygulanan mülakatta onların da konuların tür özelliklerini kavratmakta zorluk yaşadıklarını dile getirdikleri görülmüştür. Bal (2007) tür ve şekil ile ilgili açıklamaların metinden hareketle yapılması öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıracağını belirtir ve deneme türüne ait unsurları öğrencilerin metinden hareketle daha kolay öğrendiklerini dile getirir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin mülakatta deneme ve makale türlerinin diğer türlerle karıştırıldığını ifade ettikleri belirlenmiştir. Beyreli ve diğerleri (2006, s. 113) “denemenin kimi zaman öteki yazı türleriyle karıştırıldığını ama konuyu işleyişi, üslubu, ispata gitmeyişi, kesin sonuçlar vermeyişi ve bilgiçlik taslamayışıyla diğer türlerden ayrıldığını” dile getirmişlerdir. Babacan’a (2014, s. 173) göre deneme fikir yazısıdır fakat ne makale ne fıkra ve ne de bütünüyle sohbet özelliği taşır. Bir iddiayı makalede olduğu gibi kesin sonuçlara bağlanmaz; eleştiri gibi de yargıları doğrulama, örnekleme yolunu seçmez. Bu farklılıklara rağmen öğrencilerin hem başarı testlerinde

elde edilen veriler hem de öğretmen görüşleri bu farklılıkları öğrencilerin keşfedemediklerini göstermektedir.

Öğretmenler deneme ve makale konuları işlerken yaşadıkları güçlüklerle ilgili olarak ders kitabının bilgi verme konusunda yetersiz kaldığını dile getirmişlerdir. Şahbaz (2008) “Çocuklara iyi bir okuma, iyi bir dinleme, iyi bir konuşma, iyi bir yazma becerisi kazandıracak Türkçe öğretmenin elinde en büyük araç hiç kuşkusuz ders kitaplarıdır.” anlayışıyla ders kitaplarının önemini anlatırken, Kuzu (2004) okuma çalışması öncesinde metin türleri ve söz bilimsel yapıları hakkında ön bilgilendirme yapma, metne yaklaşım konusunda bilinç oluşturma konuları üzerinde durmuştur. Fakat kullanılan ders kitabında bu konuda etkinlikler kullanmanın eksikliklere neden olduğunu belirtilmiştir. Bal (2007) ise incelediği ders kitaplarında metinle ilgili açıklamalar bölümünde öğrencilerin metinleri daha iyi anlayıp kavramasına, yazar ve dönem hakkında bilgi sahibi olmasına yönelik yapılan açıklamaların yeterli olduğu belirlemiş ve bu sayede metnin daha iyi kavranması, türün özelliklerinin öğrenilmesi, yazar ve dönemin tanıtılmasının sağlandığını ifade etmiştir.

Bu çalışmada öğretmenler örnek metin seçimi ile ilgili eleştirilerini dile getirmiş ve öğrencilerin konulara karşı ilgisiz davrandıklarını, örnek metinlerin uzun oldukları ve öğrencilerin merak duygularına hitap etmedikleri hakkında fikirlerini bildirmişlerdir. Bayazıt (2012) da öğretmenlerin ders kitaplarını görsellikten uzak, metinlerin genellikle uzun, metin seçiminde özensiz, pek çok metnin de ilgi çekicilikten uzak olmak konusunda eleştirdiklerini belirtmiştir. Cemiloğlu (2004) deneme türünün tanınmış yabancı ve yerli yazarlardan seçilecek örneklerle okutulmasının düşünmeyi ve düşünce geliştirmeyi öğrenme adına son derece yararlı bir girişim olduğunu dile getirir. Erdem (2011) öğrencilerin ders kitaplarında karşılaştıkları metinler dışında farklı metinler okuma alışkanlıklarının olmamasının, ders kitaplarının önemini daha da arttırdığını dile getirmiştir. Özbay ve Çeçen (2012) çalışmalarında öğrencilerin ortaokul seviyesindeki ders kitaplarının tür ve tema açısından zengin olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda ortaokul seviyesinde hazırlanan kitaplarda deneme ve makale örneklerinin uygun bir şekilde bulunduğu ortaöğretim seviyesinde ise yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu yetersizliğin giderilmesi çok önemlidir.

Öğretmenler kitap okuma alışkanlığının deneme ve makale türlerinin öğretilmesi konusunda önemi üzerinde durmuşlardır. Karakuş-Aktan (2013) çalışmasında kitap okuma alışkanlığına sahip anne babaların çocuklarının Dil ve Anlatım dersine yönelik tutumlarının olumlu olduğunu göstermiştir. Bu alışkanlığın gerek dersin işlenmesi esnasında gerek yazma çalışmalarında öğrencileri olumlu etkilediğini de öğretmenler mülakatlarında dile getirmişler ve kitap okumanın öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerini arttırdığını, gizil öğrenme gerçekleştirdiğini ve bilgi birikimi sağladığını belirtmişlerdir. Tağa

ve Ünlü (2013) de yazma eğitiminde okuma alışkanlığının etkisini öne çıkarmışlardır. Duman (2012) öğrencilerin herhangi bir anlatım türünde yazı yazma becerilerini geliştirmek için kitap okumaları ve yazma çalışmaları yapmaları gerektiğini ifade eder. Çelik ve diğerleri (2017) de Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde deneme türünün niteliklerini en iyi yansıtan metinlerin kullanılması gerektiğini ve öğrencilere deneme türünde metinler yazdırılmasını vurgular.

Uyar'ın (2016) çalışmasında başarılı bir yazılı anlatım için konuyla ilgili ön bilgilerin yazma ortamına getirilmesinin oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Bu noktada yazma çalışmalarında konuyla ilgili kaynak kullanımı ve alıntı, örnek, benzetme kullanımındaki yetersizlik ile öğretmen mülakatlarında tespit edilen ön bilgilerin önemi ve kullanımında öğrencilerin başarısız olduklarına dair düşüncenin doğruluğu görülmüştür.

Öğretmenlerin öğrencilerin deneme yazarken yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri ise düşüncelerin kâğıda aktarılamaması, anlatım tekniklerini ve düşünceyi geliştirme yollarını kullanamama, kelime dağarcıklarının sınırlı olması başta olmak üzere cümle kuramama, düşünceler arasında ilişki kuramama, konu belirleyememe vb. olarak belirtilmiştir.

Öğretmenlerin de belirttiği düşüncelerin kâğıda aktarılamaması, anlatım tekniklerini ve düşünceyi geliştirme yollarını kullanamama gibi metni oluşturulan anlatım özellikleri konusunda Aylanç (2012) çalışmasında öğretmenlerin metin içi ve metin dışı anlam kurma tekniklerinin bir arada kullanılmasının gerekliliğini ortaya koyar ve bu şekilde öğrencilerin metinlerdeki bilgiyi işleyerek yeni bilgiler üretebileceklerini ve ürettikleri bilgileri mesleki ve günlük hayatlarında kullanabileceklerini belirtir. Çelik ve diğerlerinin (2017) çalışmalarında derslerde bireysel görüş sunmanın önem kazandığı yetkin deneme metinleri kullanmanın öğrencileri bireysel görüşlerini ortaya koyacak türde metinler yazma konusunda cesaretlendireceğini ileri sürer.

Deneme yazma çalışmaları ile ilgili olarak ise metin yazma konusunda Karakoç-Öztürk'ün (2016) çalışmasında 2006 programında yer alan metin yazma çalışmalarıyla ilgili olarak öğretmenlerden görüşler alınmıştır. Bu bilgiler ışığında yazma etkinliğinde plan, öz değerlendirme ve yazı ile düşünceleri ifade etme yeteneği kazanma amaçlarına ulaşılmadığını bununla birlikte yazım ve noktalama kurallarını uygulama ve farklı türlerde metinler yazma konusunda belirlenen amaçlara kısmen de olsa ulaşıldığını belirtmiştir. Şentürk (2009)'ün yüksek lisans tezinde planlı yazma ve değerlendirme modelini uyguladığı sekizinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım ile ilgili kelime düzeyinde, cümle düzeyinde, paragraf düzeyinde, plan düzeyinde, başlık düzeyinde, konu düzeyinde, noktalama işaretleri ve yazım kuralları düzeyinde, sayfa düzeninde çeşitli sorunlar gözlemlenmiştir. Uyar'ın (2016) çalışmasında da öğrencilerin yaratıcılıklarını harekete

geçirmek ve konuyla ilgili düşüncelerini bir düzen içerisinde sunmalarını sağlayacak etkinliklerin öğrencilerin yazma süreçleri için önemli olduğunu vurgular. Bu çalışmada ise yapılan deneme yazma çalışmalarında öğrencilerin biçimsel özellikler açısından hiçbir sorun yaşamadıkları, yazım- noktalama ve imla konularında başarılı sayılabilecekleri görülmüştür. Buna rağmen metin oluşturmanın en önemli özellikleri sayılabilecek ana fikre ulaşma, ana fikir ve duyguyu yardımcı fikir ve duygularla destekleme, örnek, benzetme ve alıntılardan yararlanma konusunda zorlandıkları, özellikle de sonuç ifadeleri oluşturmada ciddi sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu noktada öğrencilere deneme yazmaları ve bu konuda araştırma yapabilmeleri için yeterli vaktin verilmesinin biçimsel özellikleri ve yazım -noktalama ve imla konularında olumlu; dil ve anlatım özellikleri açısından ise etkisiz kaldığı düşünülmektedir.

Deneme yazma çalışmalarında konu seçimi ile ilgili olarak ise Şahbaz (2008) "Gerek ortaöğretim gerekse ilköğretim ders kitaplarında deneme metinleri sadece belirli yazarlardan seçilmemelidir. Deneme gibi ölüm, aşk, yaşama sevinci, alışkanlıklar, davranışlar, doğa, doğa sevgisi, özgürlükler... gibi her çeşit konuyu işleyen türü öğretirken sınırlı konuda metinlerin seçilmesi, çocuklara/gençlere farklı yazarları ve düşünceleri tanıma fırsatı vermez." düşüncesini savunmuştur. Bu çalışmada da deneme türünün tabiatı gereği herhangi bir konu sınırlaması yapılmamıştır.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın problemi alt problemleri çerçevesinde elde edilen bulgulardan yola çıkarak araştırma sonuçlarına ve önerilere yer verilmiştir.

6. 1. Sonuçlar

Yapılan bu araştırmalarda uygulanan başarı testi ile elde edilen bulgular ışığında öğrencilerin kendi duygu ve düşüncelerini özgürce dile getirebilecekleri bir yazı türü olan denemenin özelliklerini kavramakta zorlandıkları ve bu türü araştırmanın ele aldığı diğer tür olan makale ile karıştırmadıkları fakat öğretici metinler başlığı altında toplanan sohbet, fıkra, eleştiri vb. ile karıştırıldığı tespit edilmiştir. Öğretmenlere uygulanan mülakattan elde edilen bulgular da bu tespiti desteklemektedir.

Öğrencilerin bilgi birikimlerini oluşturabilmeleri için içerdiği bilgilerin doğruluğu ve gerçekliği kesinlik kazanan en önemli yazı türü olan makalelerin özelliklerini kavratmak konusunda deneme türüne göre daha başarılı oldukları ve makale türünün gerek özellikleri gerek amacı gereği diğer öğretici metinlerden çok daha farklı olduğunu görebildikleri belirlenmiştir.

Öğrencilere uygulanan deneme yazma çalışmalarında (doküman analizinde) oluşturulan denemelerin biçimsel açıdan başarılı olmakla birlikte dil ve anlatım, yazım ve noktalama ölçütleri açısından ise eksikliklere sahip oldukları görülmüş, bu noktada paragraf düzeni, paragraf oluşturma, konular arasında bağlantı kurma, düşünceleri doğru ve etkili kelimeler kullanarak aktarma gibi dil ve anlatım ölçütleri açısından yetersizliğinin var olduğu; yazım ve noktalama konusunda ise belli başlı noktalama işaretlerinin kullanım alanının dışına çıkmadan kısa cümlelerle düşüncelerini aktardıkları tespit edilmiştir. Öğretmen mülakatlarından elde edilen bulgular dil ve anlatım ölçütleri ile ilgili eksikliklerin varlığını desteklemektedir.

Öğrencilerin yazma çalışmalarından elde edilen bulgular ile öğretmenlerin öğrenme öğretme etkinliğinde öğretirken yaşadıkları güçlükler arasında önemli görülen anlatım teknikleri ve düşünceyi geliştirme yöntemlerini kullanma, kelime çeşitliliği, düşüncelerin kâğıda aktarımı gibi özelliklerin gerçekleştirilememesi gibi kriterlerin birbiriyle örtüştüğü görülmüştür.

Kitap okumak ve bunu bir alışkanlık hâline getirebilmek zihnin gelişmesi ve bireyin dünya görüşünü zenginleştirebilmesi için çok önemlidir. Öğretmen görüşlerine göre de kitap okuma alışkanlığının bireyde oluşturduğu olumlu sonuçların öğrencilerin yazma

becerilerine ve dersin kazanımlarını öğrenmelerine etkisi olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda öğrencilerin yazma çalışmalarına karşı tepkili ve isteksiz olduklarını belirten öğretmenlerin bu tepki ve isteksizliğe rağmen yazma etkinliğini uygulama konusunda ısrarlı davrandıkları görülmüştür. Öğretmenlerin ders kitaplarını da yetersiz bulmaları mülakat bulgularından elde edilen bir diğer sonuç olsa da ders işlerken mutlaka bu kitapları kullandıkları ve ders kitabının yanı sıra farklı kaynaklara yöneldikleri tespit edilmiştir.

6. 2. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçlarına dayalı olarak ve sonraki araştırmalara yönelik olarak öneriler verilmiştir.

6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Bu bölümde bu araştırmanın bulgularının incelenmesi sonunda elde edilen bulgulara ilişkin bazı önerilere yer verilmiştir.

1. Deneme ve makale türleri gibi öğretici metin türlerinin özelliklerinin öğretilmesinde konulara özel kavram haritaları, tablolar vb. oluşturulabilir.
2. Öğretmenler öğrencilerin yazma çalışmalarına karşı istekli ve ilgili olmalarını sağlamak, onların hayal güçlerini harekete geçirmek adına öğrencilerin bireysel özelliklerini ve ilgi alanlarını keşfetmelerini sağlayıp hangi konularda düşüncelerini ifade etmek isteyeceklerine karar vermelerine yardımcı olmalılardır.
3. Öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerini arttırmak için dersten önce belirlenen bazı deneme ve makale örnekleri, araştırma çalışması olarak verilip bu kaynaklara ulaşmaları ve onları incelemeleri sağlanabilir.
4. Ders işlenişinde geleneksel anlatma tekniğinin öğretmenler tarafından kullanılması öğrenciyi pasif hâle getirmektedir. Bu noktada öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknikleri zenginleştirmesi öğrenme etkinliğini verimli hâle getirecektir.
5. Öğrencilere deneme ve makale türleriyle öğrendiklerinin gerçeklikle bağlantılarının neler olacağı, bu türlerin gelecekteki eğitim-öğretim hayatlarında ve yaşantılarında onlara nasıl fayda sağlayacağı ile ilgili ön bilgilendirme yapılmalıdır.

6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Bu bölümde bu araştırmanın bulgularının incelenmesi sonucunda elde edilen sonuçlarla ileride yapılabilecek çalışmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

1. Yazma çalışmalarında metin türleri arasındaki farklılıkları belirleyebilmek amacıyla bir ölçek oluşturulabilir.
2. Yapılan bu araştırma Trabzon ili Beşikdüzü ilçesinde öğrenim gören 6 ortaöğretim kurumunda bulunan 11. sınıf seviyesinden rastgele seçilmiş birer sınıf öğrenci ve 11. sınıf Dil ve Anlatım dersine girmiş öğretmenlere uygulanmıştır. Gerek okul gerek bölge açısından çalışma daha da genişletilerek bu konuda çalışmalar zenginleştirilebilir.
3. Müfredatın değişmesi ile çalışmada kullanılan sınıf seviyesi de değiştirilmiş olduğundan farklı sınıf seviyelerinde çalışmalar çeşitlendirilebilir.
4. Öğretici metinlerin ortaöğretim seviyesinde daha geniş çaplı işlendiği düşünüldüğünde bu türlerin hepsi veya seçilenleri hakkında da farklı çalışmalar yapılabilir.

7. KAYNAKLAR

- Adalı, O. (2004). *Anlamak ve anlatmak* (2. baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Akbayır, S. (2006). *Eğitim fakülteleri için cümle ve metin bilgisi okuma anlama yorumlama çözümlene* (4. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Aktaş, Ş. (1986). *Edebiyatta üslup ve problemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş., (2011). *Yazılı ve sözlü anlatım okuma-dinleme-konuşma-yazma* (15. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2005). *Yazılı ve sözlü anlatım kompozisyon sanatı* (7. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2009). *Yazılı ve sözlü anlatım kompozisyon sanatı* (11. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyol, H. (2007). Türkçe öğretim programı: yenilikler ve sorunlar. *İlköğretmen Dergisi*, 6, 32-36.
- Armay, U. (1979). *Hava harp okulu Türkçe kompozisyon ve askeri yazışma ders kitabı*. Ankara.
- Aygüneş, N. (2008). *Düşünce yazılarının ilköğretim 2. kademe öğrencilerine öğretilmesi üzerine bir inceleme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Aylanç, M. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının özel öğretim yöntemleri dersi uygulamalarında karşılaştıkları sorunlar: Bilgilendirici ve öğretici metinler örneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 333-350.
- Aytaç, G. (2007). *Deneme üzerine bir karşılaştırmalı edebiyat çalışması*. Ankara: Hece Yayınları.
- Babacan, M. (2007). *Yazılı ve sözlü anlatım*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Babacan, M. (2014). *Yazılı ve sözlü anlatım (kompozisyon bilgileri)* (6. baskı). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Electronic Journal of Social Sciences*, 11(42), 1-21.
- Bal, Ş. (2007). *Liselerde okutulan Türk dili ve edebiyatı kitaplarındaki deneme türünün incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Balcı, Y. (2006). Türk edebiyatında deneme literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(8), 311-330.
- Bayazıt, Z. (2012). *Türk edebiyatı ile dil ve anlatım derslerinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z. ve Celepoğlu, A. (2006). *Yazılı ve sözlü anlatım* (2. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bülbül, A. R. (2000). *Yazılı anlatım ve yazı türleri* (3. baskı). Konya: Serhat Yayıncılık.
- Cemiloğlu, M. (2001). *Dil bilimi açısından Türkçe yazılı anlatım ve anlatım teknikleri öğretimi*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Cemiloğlu, M. (2004). Üniversitelerde okutulan Türk dili dersi ile ilgili tespitler değerlendirmeler ve öneriler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 173-182.
- Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş* (M. Sözbilir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelik, T., Demirgüneş, S. ve Alaca, S. (2017). Dil ve edebiyat öğretiminde deneme türü: Tanpınar, T.S. Eliot, Camus örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 773-786.
- Doğan, İ., Gökdağ, B. A. Görmüş, Ş., Kılıçoğlu, A., Demir, T.Y. ve Tekin, F. (1997). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Trabzon: Derya Kitapevi.
- Doğan, İ., Doğan, A., Gökdağ, B. A., Kılıçoğlu, A., Görmüş, Ş., Demirayak, O. ve İnce Y. (2000). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Rize: Akademi Yayınevi.
- Duman, A. Ş. (2012). *Ortaöğretim 12. sınıf dil ve anlatım öğretim programında yer alan "sanat metinleri"nin öğretiminin belirlenen kazanımlara ulaşmadaki etkililiği üzerine öğretmen ve öğrenci görüşleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Emre, İ., Alkayış, F., Tuğluk, İ. H. ve Emre, N. (2008). *Üniversiteler için Türk dili ve kompozisyon bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdem, C. (2011). *Dil ve anlatım ders kitaplarındaki metinlerin kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik düzeyleri üzerine bir değerlendirme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gariboğlu, K. (1979). *Örnekli kompozisyon bilgileri* (12. baskı). İstanbul.
- Gökşen, E. N. (1970). *Kompozisyon ilkeleri ve antolojisi*. İstanbul: Murat Ders Yayınları.
- Günay, V. D. (2003). *Metin bilgisi* (2. baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Güneş, F. (2013). Türkçe öğretiminde metin seçimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*. 1(1), 1-12.

- Gürbüz, F. (2008). *Türk edebiyatında didaktik eğilim* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İnam, A. (2006). Deneyen deneme. *Kitaplık Dergisi*, 91, 1-17.
- İşeri, K. (1998). Okuma ediniminin işlevi. *Tömer Dil Dergisi*, 70, 5-18.
- Kabaklı, A. (1965). *Türk edebiyatı* (C. 1-3). İstanbul: Türkiye yayınevi.
- Kantemir, E. (1995). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Engin Yayınları.
- Karaalioğlu, S. K. (1975). *Sözlü-yazılı kompozisyon, konuşmak ve yazmak sanatı* (11. basım). Ankara: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Karaalioğlu, S. K. (t.y.). *Sözlü-yazılı kompozisyon konuşmak ve yazmak sanatı* (32. baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Karakoç-Öztürk B. (2016). Yazma becerisine ilişkin süregelen uygulamaların Türkçe dersi öğretim programı (2006) çerçevesinde değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1921-1945.
- Karakuş-Aktan, E. N. (2013). *Öğrencilerin dil ve anlatım dersine yönelik tutumlarının akademik başarılarıyla ilişkisi (Çankaya ilçesi örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karakuş, İ. (2000). *Türkçe, Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Ankara: Sistem Ofset Yayınları.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kavcar, C. ve Oğuzkan, F. (1999). *Örnek edebî metinlerle yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Aksoy, Ö. (2004). *Yazılı ve sözlü anlatım* (5. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kıran-Eziler, A. ve Kıran, Z. (2003). *Yazınsal okuma süreçleri* (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 594-626.
- Konedralı, G. (1999). *Türkçe öğretimi ders notları*. Lefkoşa.
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Zülfiyar, H., Akalın, M., Gülensoy, T., Parlatır, İ. ve Birinci, N. (1995). *Yükseköğretim öğrencileri için Türk dili ve kompozisyon bilgileri* (4. baskı). Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Kuzu, T. S. (2004). Etkileşimsel Model'e uygun okuma öğretiminin Türkçe bilgilendirici metinleri anlama düzeyine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 55-77.

- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005). *Dil ve anlatım dersi öğretim programı (9-10-11. sınıf)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2011). *Dil ve anlatım dersi 9, 10, 11 ve 12. sınıflar öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Olgun, Y. (1994). *Türk dili-kompozisyon* (5. baskı). Bursa: Işık Kitapevi Yayınları.
- Öner, S. (1981). *Örneklerle kompozisyon sanatı* (3. baskı). İstanbul: Veli Yayınları.
- Özbay, M ve Zorbaz, K. Z. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yazma tutukluğu düzeyleri üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 161(161), 47-72.
- Özbay, M. ve Çeçen, M. A. (2012). Türkçe ders kitaplarında (6-8. sınıflar) yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 67-76.
- Özdemir, E. (1979). *Örnekleli ve uygulamalı yazılı anlatım dersleri*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Özdemir, E. (1994). *Yazınsal türler* (2. baskı). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Özdemir, E. (1995). *Okuma sanatı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özdemir, E. (1999). *Yazınsal türler*. İstanbul: Bilgi yayınevi.
- Özdemir, E. (2002). *Eleştirel okuma*. (5. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sarıca, S. S. (2010). *Lise 2. sınıfların Dil ve Anlatım derslerinde öğretmenlerin karşılaştıkları problemler ve çözüm önerileri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Solok, K. C. (2003). *Örneklerle edebiyat bilgileri 2*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Şahbaz, N. K. (2008). Çocuk edebiyatında ihmal edilmiş bir edebî tür: deneme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 189-203.
- Şahin, S. (2007). *Güzel, etkili konuşma ve yazma sanatı*. İstanbul: İnkılâp yayınları.
- Şentürk, N. (2009). *Planlı yazma ve değerlendirme modelinin 8. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metin yazma becerilerini geliştirmeye etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Tağa, T. ve Ünlü S. (2013). Yazma eğitiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir inceleme. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1285-1299.
- Tansel, F. A. (1985). *İyi ve doğru yazma usulleri I-II*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

- Temizkan, M. (2003). *Yazılı anlatım çerçevesinde öğretmenlerin yaptıkları çalışmalara ilişkin bir değerlendirme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Topaloğlu, Y. ve Doğan L. (Ed.). (2006). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turan, F. (2008). *2005 dil ve anlatım dersi kapsamı ile genel ve özel hedeflerin değerlendirilmesi ve öğretmen tutumları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Uçan, H. (2006). *Edebiyat eğitimi, estetik bir hazzın edinimi, okuma alışkanlığına dönüştürülmesi ve yazınsal kuramlar*. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/169/index3-icindekiler.htm adresinden 20.11.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Uyar, Y. (2016). Yazma becerisini geliştirmeye yönelik araştırmalar: Son çeyrek asrın değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 11(3), 2273-2294.
- Üründü, V. (2011). *6-8 sınıf Türkçe ders kitaplarının tema ve metin türü yönünden incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yağcı, Ö. (2002). *Cumhuriyet dönemi denemeler seçkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yakıcı, A., Yücel, M., Yelok, V. S. ve Doğan, M. (2010). *Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri* (6. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yaman, E. ve Köstekçi, M. A. (2003). *Üniversiteler İçin Örnekl-Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon* (3. baskı). Ankara: Gazi Yayınları.
- Yaman, E. ve Köstekçi M. A. (2006). *Türk dili ve kompozisyon* (4. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yardımcı, M. (2001). *Yazılı anlatım ilkeleri & ses ve şekil bilgisi*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yavuz, K., Yetiş, K. ve Birinci, N. (2001). *Üniversite Türk dili ve kompozisyon dersleri*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, T. (2012). *11. sınıf "Dil ve Anlatım" dersinin öğrencilerin yazma becerisine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

8. EKLER

Ek 1. İzin Yazıları

T.C.
TRABZON VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 82438636-605.99-E.9216552

10/05/2018

Konu : Bilimsel Çalışma İzni

(Esra AKDİN)

VALİLİK MAKAMINA

Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Programı yüksek lisans öğrencisi Esra AKDİN'in "**Makale ve Deneme Türlerinin Öğretime Güçlükleri ve Öğrenilme Düzeyleri (11.Sınıf Örneklemi)**" isimli çalışması kapsamında ekte verilen okullarda araştırma yapma isteği Müdürlüğümüz Araştırma İzinleri Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiştir.

Bahsi geçen çalışmanın eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde; 2017-2018 eğitim öğretim yılında yapılması gerekmektedir.

Araştırmacının 2017/25 sayılı genelge çerçevesinde hareket etmesi, **izinsiz herhangi bir ses ve görüntü kaydı yapılmasına kesinlikle izin verilmemesi**, elde edilen verilerin çalışma kapsamı dışında kullanılmaması, **mühürlü anket ve ölçeklerin kullanılması** ve sonuçların bir örneğinin Ar-Ge birimine teslim edilmesi kaydıyla, çalışmanın okul müdürlerinin de uygun göreceği zamanlarda ve kontrolünde uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Hızır AKTAŞ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
10/05/2018
Nusret ŞAHİN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Trabzon İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Strateji Geliştirme Şubesi (Ar-Ge Birimi)
e-posta : argetrabzon@gmail.com
Faks : (0 462) 230 43 74
İnt. Adresi : Trabzon.meb.gov.tr

Bilgi İçin:
Mesut KAŞ (Şube Müdürü)
Miraç KÜÇÜK (Öğretmen)
Telefon : (0 462) 223 55 52-12

Ek 1'in devamı

Ayşe Kıymış Gökçe
Aruch

T.C.
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü - Eğitim Bilimleri En
Yaz İşleri Birimi
24/04/2018 18:11 - 25919855-044-E.43
01691529

Sayı : 25919855/044/
Konu : Esra AKDİN'e
Bilimsel Çalışma İzni Verilmesi Hk.

24/04/2018

TRABZON İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

Aşağıda bilgileri yazılı Enstitümüz lisansüstü öğrencisine, ekte yer alan bilimsel çalışmayı kurumunuzda uygulaması için izin verilmesi hususunda gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Nevzat YILGIT
MÜDÜR V.

Öğrenci ve Danışman Bilgileri

Adı ve Soyadı : Esra AKDİN
Anabilim Dalı/Bilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi/Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
Program : Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi : Doç. Dr. Erhan DURUKAN

Bilimsel Çalışma Bilgileri

Bilimsel Çalışmanın Adı : Makale ve Deneme Türlerinin Öğretileme Güçlükleri ve Öğrenilme Düzeyleri (11. Sınıf Örnekleme)
Uygulanacağı Birimler : Ekte Belirtilen Okullar
Uygulanacağı Guruplar : 11. Sınıf Öğrenciler ve Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenleri
Veri Toplama Araçları : Anket, Mülakat ve Doküman Analizi

Bu Belge Elektronik İmza ile Aynıdır
Engin TURAN
Memur

61080 – Trabzon / TÜRKİYE

Tel: +90 (462) 377 73 45

Faks: +90(462)248 24 02

Elektronik Ağ: www.ktu.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak teyidinde <http://e-belge.ktu.edu.tr> adresinden Belge Num.:25919855-044-E.43 ve Barkod Num.:1691529 bilgileriyle erişebilirsiniz.

TARANDI
Ayrıntılı Bilgi İçin İrtibat
Engin TURAN
e posta: ebilen@ktu.edu.tr

Ek 1'in devamı

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA İZİNLERİ İÇİN BAŞVURU FORMU

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü - Türkçe Ve Sosyal Bilimler
Eğitim Anabilim Dalı Sekreterliği
24/04/2018 13:24 - 78384642-199-E.691
01690520

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Öğrenci No Adı Soyadı : 207301 Esra AKDİN
Anabilim Dalı/Bilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi/Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
Program : Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi/ Yüksek Lisans
e-posta ve Telefon : eess_28@hotmail.com 0 554 587 15 00
Adres : Cumhuriyet mah. Alimis sok. Altunkaynak sitesi B2 blok no:32
Kat:11 Vakfıkebir/ Trabzon
Tarih ve Öğrenci imzası : 24/04 /2018

Yukarıda bilgileri yazılı anabilim dalımız öğrencisinin hazırlamakta olduğu yüksek lisans tezi için aşağıda belirtilen kurumlardan veri toplanması amaçlanmaktadır. İstenen belgeler ekte olup öğrenci adına ilgili kurumlardan izin alınması hususunda gereğini arz ederim.

Tez/Bilimsel Araştırmanın Adı : Makale ve Deneme Türlerinin Öğretileme Güçlükleri ve Öğrenilme Düzeyleri (11. Sınıf Örnekleme)

Verilerin Toplanacağı Kurum Adı:

Ek listede belirtilmiştir .

Uygulanacağı Grup/Guruplar:

- 1- Her okulda 11. sınıf seviyesinden bir sınıf
- 2- Beşikdüzü'nde görev yapan Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri

Veri Toplama Araçları (Anket, Mülakat, Ölçek vb. belirtiniz): Mülakat, Anket ve Doküman Analizi.

Açıklama (varsa):

UYGUNDUR

Doç. Dr. Erhan DÜRKAN
Danışman Öğretim Üyesi

UYGUNDUR

Prof. Dr. Suat UNGAN
Anabilim Dalı Başkanı

Ekler:

- Tez kapsamında yapılacak araştırmalar için tez önerisi
- Eğitim bilimleri etik kurulu onay belgesi
- Çalışma takvimi
- Mülakat
- Başarı Testi
- Verilerin Toplanacağı Kurum listesi

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak teyidinde <http://e-belge.ktu.edu.tr> adresinden Belge Num.:78384642-199-E.691 ve Barkod Num.:1690520 bilgileriyle erişebilirsiniz.

Ek 2. Öğretmenlere Yönelik Mülakat Soruları

MÜLAKAT FORMU

Değerli Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni,

Bu mülakat formu bilimsel bir araştırmanın verilerini toplamak amacıyla sizlere sunulmuştur. Araştırmanın amacı "deneme" ve "makale" konularının öğretilmesinde ve öğrenilmesinde yaşanan sorunları öğretmenlerin ve öğrencilerin bakış açılarından ortaya koymaktır. Araştırma için sizlerden toplanan veriler farklı bir amaçla kullanılmayacaktır ve bu formda sizlerden kişisel bilgileriniz istenmemektedir.

Aşağıda yer alan soruları içtenlikle cevaplamanızdan memnuniyet duyarım.

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Esra AKDİN

1. Deneme ve makale konularını işlerken ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?

2. Deneme ve makale konularını işlerken hangi yöntem ve teknikleri kullanıyorsunuz?

3. Deneme ve makale konularını işlerken hangi araç gereçleri / materyalleri kullanıyorsunuz?

4. Öğrencilerin deneme ve makale yazarken ne gibi sorunlar yaşadığını düşünüyorsunuz?

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak teyidine <http://e-belge.ktu.edu.tr> adresinden Belge Num.:78384642-199-E.691 ve Barkod Num.:1690520 bilgileriyle erişebilirsiniz.

Ek 2'nin devamı

5. Kitap okuma alışkanlığının deneme ve makale yazma becerisine etkisi var mıdır? Varsa ne yöndedir?

6. Deneme ve makale konularının müfredattaki yeri ve zamanlaması hakkında ne düşünüyorsunuz?

7. Ders kitaplarını deneme ve makale konularının işlenmesi bakımından yeterli buluyor musunuz?

8. Deneme ve makalenin diğer türler ile karıştırılabileceğini düşünüyor musunuz? Varsa hangi türlerle karıştırılıyor?

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak teyidine <http://e-belge.ktu.edu.tr> adresinden Belge Num.:78384642-199-E.691 ve Barkod Num.:1690520 bilgileriyle erişebilirsiniz.

Ek 3. Başarı Testi Soruları

TEST SORULARI

Deneme dilinde, çeşitli bilim, felsefe ve sanat dallarına ait terimlere yer vermekten ziyade, halk çoğunluğunun ortak günlük konuşma dilinin düşünce diline dönüştürülmesi çabası vardır. Denemede bilimsel yazılardaki kuruluk ve şematiklik bulunmaz. Düşünce şiirsel, akıcı, samimi bir üslupla okuyucuya sunulur. Bu bakımdan deneme yazılarının geniş halk yığınlarının kolayca ve rahatlıkla okunabilme özelliği vardır.

1. Bu parçaya göre deneme yazılarının anlatım özellikleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Özne anlatıma sahiptirler.
- B) Anlatımda kişisel ifadeler ağırlıklıdır.
- C) Açık, akıcı bir dil kullanılır.
- D) Anlatımda her şey açık açık söylenmez, bazı duygular ve düşünceler kapalı bir şekilde okuyucuya sunulur.
- E) Yazar, edebî bir dille metni yazar.

2. Denemeyle ilgili olarak aşağıda verilenlerden hangisi söylenemez?

- A) Deneme yazarı kesin yargılardan, hazır bilgi ve önceden kabul edilmiş formüllerden uzak durmak zorundadır.
- B) Denemeci, gerçekliğe duygusal bir biçimde değil, düşünceleriyle yaklaşır.
- C) Denemelerde bütün insanları ve başka gerçekleri konular işlenir, bu nedenle Montaigne'nin denemeleri her milletten insana yakın gelir.
- D) Denemeci, başka insanları ve başka gerçekleri bile anlatırken hep kendinden hareket eder.
- E) Deneme yazarı kişisel görüşlerini, konuyla ilgili derin ayrıntılara girerek sunar.

I. Deneme bir üslup yazısıdır, yazarını tanımlar

II. Deneme, ileri sürülen görüşü kesin sonuca bağlar.

III. Deneme toplumu değil, bireyi ön plana çıkarır.

IV. Deneme, bir iç konuşmadır, kişinin dinlenmesi ve anlatmasıdır.

V. Deneme, dayatmadan bilgilendirme de yapabilir.

3. Deneme türü ile ilgili yukarıda verilenlerden hangisi doğru değildir?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Dilin bir mantığı, bir ilinci vardır. Dil, kullanımına bağlı olarak ömrü uzayan ya da kısalan canlı bir organizmadır. Bir yazarın dil zayıflamasına neden olması düşünülemez bile; ama ne yazık ki günümüzde böylesi bir durum var. Yazarların bir kısmı dille yozlaşmaya neden olmaktadır.

4. Yukarıdaki parça aşağıdaki yazı türlerinin hangisinden alınmış olabilir?

- A) Sohbet B) Makale C) Deneme
- D) Anı E) Biyografi

5. Aşağıdakilerden hangisi bir deneme konusu olarak düşünülemez?

- A) Kötümserliğin insan ruhu üzerindeki etkileri
- B) Kitap okumanın insanlara kazandırdıkları
- C) Çocukluktan yetişliğe değişen duygular
- D) Bir romanın üstün ve zayıf yanları
- E) Eğitim anlayışındaki yenilikler

6. Aşağıdakilerin hangisi deneme yazarının dikkat etmesi gereken hususlardan biri değildir?

- A) Güvenilir kaynaklardan yararlanma
- B) İçten, samimi bir anlatım
- C) Açık, anlaşılır bir üslup
- D) Konuyu kişisel bir bakış açısıyla ele alma.
- E) Okuyucunun düşünce ufğunu genişletme

7. Aşağıdakilerin hangisi denemeden alınmış bir metin parçası olabilir?

- A) Bölgenin doğu kesimlerinde sıcaklık bir-iki derece kadar düşer. Bunun nedeni yüksekliğin artmasıdır.
- B) Ürünün depolama koşullarına mutlaka uyulması gerekir. Çünkü oldukça kolay bozulabilen bir yapıdadır.
- C) Dünyadaki balık türlerinin %40 tan fazlası tatlı sularda yaşar. Çünkü göller, akarsular ve sızlıklar dünyanın en üretken ekosistemleri arasındadır.
- D) Uçağın motorundan garip sesler gelmesi, bütün yolcularda büyük korku yaratır. Hostesler yolcuları sakinleştirmeye çalışsa da bu sonuç vermiyordu.
- E) İnsan bir dostun sıcaklığını kimi zaman hiçbir güzelliğe değişmez. İçinin çıkmaz sokaklarına birlikte yürütecek bir eldir dostunki.

8. Deneme ve fıkra yazı türlerinin farkı aşağıdakilerin hangisidir?

- A) Deneme anlatı, fıkra ise diyalog şeklindedir.
- B) Deneme eski Türk edebiyatında da farklı bir biçimde bulunurken fıkra Tanzimat'ta yazılmaya başlanmıştır.
- C) Denemede konu sınırlaması olmayıp her konuda yazılabilirken fıkra güncel konularda yazılır.
- D) Denemenin dili açık ve anlaşılır; fıkranınki ise sanatsaldır.
- E) Deneme iddiasız, kişisel düşünce yazılarıdır, fıkra ise delillere yaslanır.

9. Makalede aşağıdaki anlatım biçimlerinden hangisi kullanılmaz?

- A) Açıklayıcı anlatım
- B) Tartışmacı anlatım
- C) Kanıtlayıcı anlatım
- D) Betimleyici anlatım
- E) Öyküleyici anlatım

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

İvraq teyidinde <http://e-belge.ktu.edu.tr> adresinden Belge Num.:78384642-199-E.691 ve Barkod Num.:1690520 bilgileriyle erişebilirsiniz.

Ek 3'ün devamı

Bence sanatçı düşündüklerini rahatça söyleyebilmeli. Bunun için istediğim konuyu seçer ve özgürce yazarım. Biçim kaygısı taşımam ve kimseye hesap vermem. Kendimden başlar ve yine kendimden bir şeyler vermeyi amaçlarım. Yazarken karşımda bir okur olduğumu hesaba katmam. Yazdığım gücünü duygularımdan ve açık yürekliliğimden alırım.

10. Bu parçada yazarın söylediği özellikleri taşıyan yazı türü aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- A) Makale B) Nutuk C) Deneme
D) Sohbet E) Fıkra

Ele aldığı konu üzerinde önce okuyucuyu bilgilendirip sonra da düşüncenin haklılığını savunan makale yazarı bu amaçlarına dilin.....kullanarak ulaşır.

11. Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Göndergesel işlevini
B) Kanalı kontrol işlevini
C) Heyecana bağlı işlevini
D) Dil ötesi işlevini
E) Alıcıyı harekete geçirme işlevini

12. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bilgi yanlış vardır?

- A) Makale bir konuda bilgi vermek ve o konuyu açıklayarak ispatlamak amacıyla kaleme alınır.
B) Makale yazarı ele aldığı konuda uzman olmalı, konuyla ilgili araştırma yapıp bilgi toplanmalıdır.
C) Makale ile eleştiri arasındaki temel fark, eleştirinin başka bir yazının varlığına bağlı bir tür olmasıdır.
D) Makalede kelimeler yan ve mecaz anlamlarıyla kullanılarak edebi bir dil yakalanır.
E) Makale yazarı konuyu geliştirirken okuyucuyu doyurabilecek özellikte somut örnekler seçmelidir; çünkü örnekler öğretmek istediğimiz konuyu daha açık ve anlaşılır kılar.

13. Öğretmen öğrencilerden " tiyatronun bugünkü durumu" üzerine bir makale yazmalarını istediğinde, öğrencilerin aşağıdakilerden hangisini yapması gerekmez?

- A) Kendi iç dünyasını dinleyerek, tiyatronun bugünkü durumundan memnun olup olmadığını belirleyip ona göre yazmaya karar verme.
B) Tiyatro anlayışını bugüne dek etkileyen sosyal ve tarihsel gelişmeleri öğrenme
C) Konusunun uzunluğunu, anlatıma nasıl başlayacağını, hangi konu başlıklarını ele alıp hangilerini vurgulayacağını ve yazısını nasıl biteceğini belirleme.
D) Konusunun amacına uygun dil özellikleri belirleme, düşünceleri ön planda tutma.
E) Tiyatronun bundan önceki dönemlerdeki gelişimiyle ilgili araştırma yapma.

14. Aşağıdakilerden hangisi bir makale konusu değildir?

- A) Servet-i Fünun ile II. Tanzimat dönemi şiir anlayışının karşılaştırılması
B) Türkiye'de eğitim-öğretim etkinliklerinin son on yılda gösterdiği değişim.
C) Çanakkale savaşını anlatan bir kitabın başarılı ve başarısız yönleri
D) Küresel ısınmanın nedenleri ve dünyamıza etkileri
E) Genç yetişkinlikte "arkadaş" kavramının rolü.

15. Aşağıdakilerden hangisi sohbet ile makale arasındaki farklardan biri değildir?

- A) Makalelerde nesnel bir anlatım varken sohbetlerde özne anlatım ağırlıktadır.
B) Makalelerde daha ciddi ve sağlam bir ilim dili kullanılırken, sohbetlerde samimi bir konuşma dili vardır.
C) Makalede işlenen fikir savunularak ispatlanır, sohbetlerde ise işlenen fikri ispat gayesi yoktur.
D) Makaleler gazete ve dergilerde yayınlanırken, sohbetler sadece dergilerde yayınlanır.
E) Makalelerde konu derinlemesine ele alınırken sohbetlerde yüzeysel olarak incelenir.

I. Kitaptan niçin korkarlar? Bunu bir türlü anlayamadım. Kitaptan korkmak, insan düşüncesinden korkmak, insanı kabul etmemektir. Kitap korkusu insanların düşünme yetisini ötelemesine neden olur.

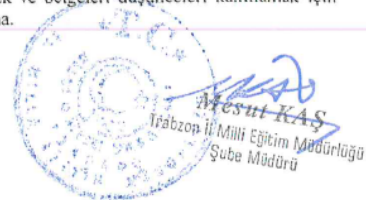
II. son dönemlerde yapılan araştırmalar, eğitimde övme ve ödüllendirmenin, yerme ve cezalandırmadan daha iyi sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur. Bu etkiyi ölçebilmek için 4. Ve 6. Sınıf öğrencilerine bir matematik testi uygulanmıştır.

16. Numaralanmış parçalarla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) I. Parçada özne, II. parçada ise nesnel ifadeler yer verilmiştir.
B) I. Parçada içtenlik, II. parçada ise kesin sonuçlar vardır.
C) I. Parça bir denemeden, II. parça bir makaleden alınmıştır.
D) I. Parçada açıklayıcı anlatım, II. parçada kanıtlayıcı anlatım kullanılmıştır.
E) I. Parça kurgusal bir metin, II. parça ise bilimsel bir metindir.

17. Makale ve denemede aşağıdakilerden hangisi ortak değildir?

- A) Öğretici metin türünde olma.
B) Kişisel bakış açısını yansıtır.
C) Gazete, dergi yazısı olma.
D) Tür edebiyatına Tanzimat döneminde girme.
E) Örnek ve belgeleri düşünceleri kanıtlamak için kullanma.

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak teyidinde <http://e-belge.ktu.edu.tr> adresinden Belge Num.:78384642-199-E.691 ve Barkod Num.:1690520 bilgileriyle erişebilirsiniz.

Ek 3'ün devamı

I. Bilimsel makalenin başlığı, en az sözcükle makalenin içeriğini yansıtacak nitelikte olmalıdır.

II. Bilimsel makalenin özetinde konuyla ilgili ayrıntılara yer verilir.

III. Giriş bölümü, makalenin daha kolay ve doğru anlaşılmasını sağlayacak ön bilgilerin verildiği bölümdür.

IV. Yazar gerekli görmediği sürece araştırmasında kullandığı malzeme ve yöntemleri belirtmez.

18. Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangilerinde bilgi yanlış vardır?

- A) I. ve II. B) II. ve IV. C) I. ve IV.
D) III. ve IV. E) II. ve III.

19. Aşağıdaki metinlerden hangisi bir makaleden alınmış olabilir?

A) Ebru, Türk resim sanatıdır. Su üzerinde boyalara şekil verilerek bu şeklin kâğıda aktarılmasıyla oluşur.

B)uzun yıllar sonra doğduğu kasabaya ilk kez geliyordu. Geçmişin tozlarını silerek sokaklarında yürütüdü.

C) Yılbaşı kutlamaları için hazırlanan parti çok renkli geçti, birçok sanatçı bu etkinlik ile bir araya geldi.

D) Zaman, değeri kaybedilince anlaşılın bir olgu. Kimse gençken günlerin kıymetini bilmez, ama ihtiyarlık gelince saatler bile önemsenir.

E) Kötümser insanları bilirsiniz değil mi? Böyleleriyle vakit geçirmeyim ki dünyayı simsiyah görmeye başlamayasınız.

Dil, bir ulusun sahip olduğu en önemli değerdir. Hiçbir dil yoktur ki durağan kalsın, kalmaz. Çünkü toplumdaki her değişim dili etkiler. Dil, ulusun bir şekilde ilişki kurduğu ulusların kültür ve dillerine de kayıtsız kalamaz. Hatta şöyle diyelim. Mesela bir ulusun tarihi serüvenini, tarihte hangi uluslarla ilişki kurduğunu merak ediyorsunuz; dile bakın,diline baktığımızda etkilendiği dillerin kelimelerini göreceksiniz. Türkçedeki Arapça, Farsça, İngilizce kelimeler bazı şeyleri açıklıyor öyle değil mi?

20. Bu parçada aşağıdaki yazı türlerinin hangisine örnek olabilir?

- A) Makale B) Biyografi C) Deneme D) Gezi yazısı E) Haber yazısı

DOĞRU –YANLIŞ SORULARI

Aşağıdaki ifadeler doğruysa cevap anahtarında (D), yanlışsa (Y) işaretleyiniz.

- Denemede yazar objektif görüşlere yer verir.
- Deneme iç hesaplaşmaların, soyut dünyalara kaçmanın yoludur.

3. Denemeler okuyucu kitlesinin etkisiyle güncel konular hakkında yazılırlar.

4. Denemede resmî bir dil kullanılır.

5. Deneme yazarının amaçlarından biri okuyucuyu herhangi bir konunun bütün yönleri hakkında bilgilendirmektir.

6. Makalede kullanılan dil muhabata göre değişir.

7. Makalede düşünceyi somutlaştırmak için tanımlama, tanık gösterme ve benzetme gibi yöntemlerden yararlanılır.

8. Makale türündeki eserlerde terim anlamlı sözcüklere sıkça rastlanır.

9. Makalede konu birçok yönü ile incelendiği için konunun bazı bölümlerinde genel bilgiler verilir.

10. Makaleler sadece edebiyat, sanat ve bilim konularında yazılabilirler.

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					

	D	Y
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

Mesut KAS
Trabzon İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Şube Müdürü

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak teyidine <http://e-belge.ktu.edu.tr> adresinden Belge Num.:78384642-199-E.691 ve Barkod Num.:1690520 bilgileriyle erişebilirsiniz.

Ek 4. Deneme Yazma Çalışması Örneği 1

HAYATIMIZDA HOŞGÖRÜLÜ OLMAK

İnsanlar toplu halde, birlikte yaşam sürdürürler. İnsanlar ve diğer canlıların en önemli farkı bu toplum yaratma özelliğidir.

Birlikte bir hayat süren, karşılıklı olarak insanca davranan, dayanışma içinde, birbirleriyle kardeş gibi hayatını süren bir toplumun vatandaşları, davranışlarını devam ettirdikleri müddetce; huzur, güven, mutluluk duygularıyla süslü bir dünyayı oluştururlar.

Dünya; insanlığın iyi veya kötü davranışlarıyla renklenir ya da cerekilmez olur. Cennete yahut cehenneme döner. Bir insan mutlu olmayı hedefliyorsa; davranışlarında ve sözlerinde insanlık vardır. Bireyleri ıktıkstiren, mutlu eden davranışların ilki hoşgörüdür. Bizler bu duygu sayesinde insanların fark etmeden yaptıkları kötülükleri hoşgörüyle karşılarız. İnsanların güçlüklerini fark etmeye, eksikliklerini gidermeye çalışırız. Bu sayede, toplum yaşamı birbirini tononlayan bireylerin iyi niyetli davranışlarıyla daha da güzelleşir.

Çağımız insanı, sebebi bilinmeksizin, kötü davranışlar ve sözlerle yaşamı adeta kendisi acısından zehir etmektedir. Hayatı kötüleştirmekte, obratmakta, zorlaşmaktadır. Aynı vatani ve coğrafyayı paylaşmayı bilmeyen insanlar, böyle negatif davranışlarıyla topluma ne kadar önemli hasar verdiklerinin bilincinde midirler? Çağımızı hoşgörü ve iyi niyetli insanlara aadır. Bulduğumuz dünya, birbirine saygılı iyi insanların iyi davranışlarıyla daha güzel bir yer olacaktır. Bir kişi; diğer kişilere, meselelere, konulara hoşgörü obluğu müddetce mutlu olur. Bu mutluluk, diğer insanların paylaşılınca artar, dağılır.

Günümüzde fikirleri yüzünden birbirine düşman bireylerin varlığı hepimizi üzmektedir. Fikir ve görüş farklılığı, iyi niyet ve hoşgörü çerçevesinde geliştiği ve yayıldığı müddetce, düşünce dünyamıza bir zenginlik katar. Tüm insanların monoton yaşamı ve fikirleri paylaşmayı, insan yapısına zıttır. Tabii ki hepimiz farklı konularda, farklı görüşlere sahip olabilir ve bu farklı düşüncemizi belirtebiliriz. Mühim olan bu görüşlerin hoşgörü içinde belirtilmesidir.

Ek 5. Deneme Yazma Çalışması Örneği 2

Kitap Dünyası

Kitap okumak, ruhumuzun derinliklerine inip bizleri hayal dünyasına sürüklemek, duygularımızı içine alıp bizi bambaşka hayatlarla değindirmek biricidir.

Bana göre kitap okumak, yıpranmış sayfalar arasındaki sözcüklerde hayat bulmak, anlatılanları iliklerine kadar hissetmek ve sanki olayı bizzat kendimiz yaşıyormuş gibi heyecana kapılmak o kadar güzel bir duygu ki... Kitap okurken hem hayal dünyamız genişliyor hem de birçok konu hakkında fikir sahibi oluyoruz. İnsanı aydınlatan en güzel şeydir kitaplar. Mesela, bir kütüphaneye gidip o tozlu rafların arasından ilmek ilmek taraşıp özente istediğimiz kitabı seçmek ve daha sonra da heyecanla eve gidip, sıcak bir koltukla birlikte kitabına başlamak anlatılmaz yasar duygulardan biridir. Fakat beni üzen durumlardan bir tanesidir ki günümüzde kitap okumaya gereken değer verilmiyor. Öyle ki internet bir virüs gibi hayatımızı istila ettiğinden beri kitap okumak okluımıza gelmez oldu. Bu durum ne olacak böyle? Şahsen benim hiçbir fikrim yok.

Sonuç olarak bu konuda insanları bilincelendirmek ve yaşayabileceğimiz eşsiz güzelliklerden mahrum bırakmamak taraftayım. Dilerim bütün insanlar kitap okumanın en değerli hazine olduğunu kısa zamanda farkına varır.

9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

1984 yılında Giresun'da doğdu. İlköğrenimine Yeşil Giresun İlköğretim okulunda başlayıp Şehit İsa Yüksel İlköğretim Okulu'nda devam etti. Ortaokul eğitimini de aynı okulda aldıktan sonra Giresun Anadolu Öğretmen Lisesi'nde ortaöğretimini tamamladı. 2007 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2008 yılında Beşikdüzü Atatürk Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladı. 2016 yılında Beşikdüzü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde, 2018 yılında da Vakfıkebir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde öğretmenliğe devam etti. Hâlen aynı okulda öğretmenliğe devam etmektedir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : Vakfıkebir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

E-Posta : eess_28@hotmail.com

Telefon : 0554 587 15 00